

Zərdüştlükdə
və manilikdə
ictimai-siyasi
düşüncələr

» səhifə 8

Ruslara
Şərqi
sevdiren
azərbaycanlı

Mirzə Cəfər
Topçubaşov

» səhifə 11

Hakimiyyətdən
kənüllü
imtina edən
sultan

II Süleyman

» səhifə 17

9 noyabr Dövlət Bayrağı Günüdür

Millətin and yeri

» səhifə 4

ANONS

Yaponiya səfiri
Tərcümə Mərkəzində

» səhifə 3

Lütfəli Abdullayev
və Mirzəfər Bağırov
"qarşıdurmasında"
qəribə məqam

» səhifə 5

"Atom" fəlsəfi

» səhifə 6

Kamran Nəzirlinin
yeni hekayəsi

» səhifə 7

Film kimi əməliyyat:
"Entebbe" - ağrı, cəsarət
və qəhrəmanlıq dastanı

» səhifə 10

Nadir şahın Hindistan
padşahı Məhəmməd şah
yazdığı məxfu

» səhifə 16

Lev Tolstoyun "İlyas"ı

» səhifə 19

Barmaq izləri
eyni ola bilərmi?

» səhifə 20

Nazim Hikmətlə görüşlər

» səhifə 22

Yapon əfsanələrində
"Baku" sözünün mənası

» səhifə 23

Alber Kamyu:
Çağdaş dünyamızda sənət
adamı necə olmalıdır?

» səhifə 23

Bəylər Əliyev
və Anar
Ağakışiyev
"Atalar və
oğullar"
layihəsində

» səhifə 12-13

Leonardo di
Kaprio -
Stalin
olmaq
istəyən
aktyor

» səhifə 24

İlham Əliyev Gürcüstana rəsmi səfərə gedib

Prezident İlham Əliyev Gürcüstana rəsmi səfərə gedib. Azərbaycanın və Gürcüstanın dövlət bayraqlarının dalğalandığı Tbilisi Beynəlxalq hava limanında Prezident İlham Əliyevin şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülüb.

Azərbaycan Prezidentini Gürcüstanın yüksək vəzifəli dövlət və hökumət nümayəndələri qarşılayıblar.

Azərbaycan Prezidenti Tbilisidə Heydər Əliyev adına mədəniyyət və istirahət parkında xalqımızın Ümummilli liderinin abidəsini ziyarət edib. Dövlətimizin başçısı abidənin önünə əklil qoyub.

İlham Əliyev Gürcüstana rəsmi səfər çərçivəsində Tbilisidə Qəhrəmanlar Memorialını da ziyarət edib. Burada dövlətimizin başçısının şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülüb. Prezident İlham Əliyev Qəhrəmanlar Memorialının önünə əklil qoydu. Sonra Azərbaycanın və Gürcüstanın dövlət himnləri səsləndirilib.

Prezident İlham Əliyevin Gürcüstan Prezidentinin iqamətgahında rəsmi qarşılanma mərasimi olub.

Azərbaycanın və Gürcüstanın dövlət bayraqlarının dalğalandığı meydana Prezident İlham Əliyevin şərafinə fəxri qarovul dəstəsi düzülüb. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevi Gürcüstan Prezidenti Giorgi Marqvelaşvili qarşılayıb.

Azərbaycanın və Gürcüstanın dövlət himnləri səslənməsindən sonra prezidentlər fəxri qarovul dəstəsindən keçiblər.

Gürcüstanın dövlət və hökumət nümayəndələri Prezident İlham Əliyevə, Azərbaycan nümayəndə heyəti isə Prezident Giorgi Marqvelaşviliyə təqdim olunub. Sonra prezidentlər xarici ölkələrin Tbilisidə akkreditə olunan səfirləri ilə görüşüblər.

Azərbaycan prezidenti Şəkiddə olub

İlham Əliyev rayonda bir neçə açılış mərasimində iştirak edib, sakinlərlə görüşüb

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev noyabrın 4-də Şəkiyə səfərə gəlib. Dövlətimizin başçısı Şəki şəhərinin mərkəzində xalqımızın Ümummilli lideri Heydər Əliyevin abidəsini ziyarət etdi, önünə gül dəstəsi qoydu.

Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı Elxan Usubov Azərbaycan Prezidentinə məlumat verdi ki, Ulu Öndərin abidəsinin ucaldığı Heydər Əliyev Parkında geniş abadlıq işləri görüldü, yaşıllıq zolaqları salınıb. Park rayon sakinlərinin ən sevimli istirahət mərkəzlərindən birinə çevrilib.

İlham Əliyev Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə Şəkiddə inşa olunmuş 160 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının açılışında iştirak edib

Dövlətimizin başçısı binanın rəmzi açılışını bildiren lenti kəsdi.

Prezident İlham Əliyev körpələr evi-uşaq bağçasında yaradılan şəraitlə tanış oldu.

Burada Ulu Öndər Heydər Əliyevin, Prezident İlham Əliyevin və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti Mehriban Əliyevanın ölkəmizin gələcəyi olan uşaqlara göstərdikləri qayğıdan bəhs edən fotolardan ibarət güşələr yaradılıb.

Azərbaycan Prezidentinə məlumat verildi ki, rayonun tələbəti nəzərə alınaraq biri 160, digəri isə 100 yerlik olmaqla iki yeni məktəbəqədər təhsil müəssisəsi üçün binaların inşası yekunlaşdırılıb və istifadəyə hazırdır. Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü ilə inşa edilmiş 160 yerlik körpələr evi-uşaq bağçasının inşasına ötən ilin dekabrında başlanıb və tikinti işləri yüksək səviyyədə başa çatdırılıb. Ümumi sahəsi 3490 kvadratmetr olan bina üçmərtəbəlidir. Burada 8 qrup fəaliyyət göstərəcək. Uşaqlar üçün 8 yataq otağı, yeməkxana, tibb otağı, oyun və musiqi zalı, metodiki kabinet və digər müxtəlif təyinatlı otaqlar yaradılıb. Körpələr evi-uşaq bağçasında 35 nəfərin işlə təmin edilməsi nəzərdə tutulub. Binaların ərazisində uşaqların əylənməsi üçün meydança yaradılıb, attraksionlar quraşdırılıb.

Prezident İlham Əliyev Şəkiyə səfəri çərçivəsində 840 şagird yerlik Qoxmuq kənd tam orta məktəbinin yeni binasının istifadəyə verilməsi mərasimində iştirak edib.

Dövlətimizin başçısı məktəbin yeni binasının rəmzi açılışını bildiren lenti kəsdi. Məktəbdə Ümummilli lider Heydər Əliyevin və Prezident İlham Əliyevin həyat və fəaliyyətlərini əks etdirən fotolardan ibarət güşələr yaradılıb.

Burada yaradılan şəraitlə tanışlıq zamanı Azərbaycan Prezidentinə məlumat verildi ki, Qoxmuq kənd tam orta məktəbinin binası 1967-ci ildə inşa edilmişdi. O vaxtdan təmir olunmayan bina tədris üçün yararlı vəziyyətə düşmüşdü. Prezident İlham Əliyevin ölkədə təhsilin inkişafına göstərdiyi diqqət, bu sahədə aparılan islahatlar Qoxmuq kənd tam orta məktəbinin həyatında da mühüm rol oynadı. 2013-cü ilin oktyabrında Şəki Şəhər İcra Hakimiyyətinin sifarişli ilə dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına 840 şagird yerlik Qoxmuq kənd tam orta məktəbi üçün yeni binanın inşasına başlandı. Yüksək keyfiyyətli tikilən binada təlim-tədris üçün bütün zəruri şərait yaradılıb. Sahəsi 5277 kvadratmetr olan bina üçmərtəbəlidir.

Prezident İlham Əliyev Şəki-Qax-Zaqatala avtomobil yolunun Şəki-Qax hissəsinin yenidənqurmadan sonra açılışında iştirak edib. "Azəryolservis" Açıq Səhmdar Cəmiyyətinin sədr əvəzi Saleh Məmmədov dövlətimizin başçısına Şəki-Qax-Zaqatala avtomobil yolunun yenidən qurulması layihəsi çərçivəsində görülən işlər barədə məlumat verdi. Bildirildi ki, Şəki-Qax avtomobil yolu Böyük Qafqaz sıra dağlarının cənub ətəyində yerləşir və respublikanın ən böyük turizm marşrutlarından olan yolun bir hissəsidir. Uzunluğu 35 kilometr olan yolun 26 kilometr Şəki rayonunun, 9 kilometr isə Qax rayonunun ərazisinə düşür.

Bu avtomobil yolu Şəki və Qax şəhərləri arasında nəqliyyat əlaqəsinin yaxşılaşmasına, hazırda istifadə olunan 77 kilometrlik məsafənin 42 kilometr qısaldılmasına imkan verir. Yolun əsas üstünlüyü isə onun 39 min nəfər əhəlinin yaşadığı 22 yaşayış məntəqəsini əhatə etməsidir.

Prezident İlham Əliyev Şəkiddə "Marxal" müalicə-istirahət kompleksində tikinti işlərinin gedişi ilə tanış oldu.

Prezident İlham Əliyevin 2012-ci ildə "Marxal" müalicə-istirahət kompleksinin yaradılması haqqında imzaladığı Sərəncamdan sonra başlayan inşaat işləri sürətlə davam etdirilir. Ərazisi 30 hektar olan kompleksdə 412 yerdən ibarət 178 otaqlı yeddimərtəbəli mehmanxana binası inşa olunur. Burada 126 birotəqlı, 52 ikiotaqlı nömrələr olacaq.

Dövlətimizin başçısı kompleksdə hazır nümunəvi otaqlara baxdı.

Diqqətə çatdırıldı ki, kompleksdə 250 nəfərlik restoran, lobi bar, 6 ticarət mağazası, 2 kinoteatr zalı, konfrans, uşaqlar üçün əyləncə zalları qonaqların ixtiyarında olacaq. Ərazidə 600 nəfərlik restoran, 40 nəfərlik yay kafesi, həmçinin 164 yerlik 27 ikimərtəbəli kottej də olacaq.

Prezident İlham Əliyev Şəki Məhkəmə Kompleksinin yeni inzibati binasının açılış mərasimində iştirak etdi.

Ədliyyə naziri Fikrət Məmmədov yeni binanın inşası və burada yaradılan yüksək şərait barədə dövlətimizin başçısına məlumat verdi. Qeyd edildi ki, ümumi sahəsi 19,8 min kvadratmetr olan beşmərtəbəli kompleksin inşasına 2012-ci ilin noyabrında başlanıb və bu ilin oktyabrında başa çatdırılıb. Tikinti işləri ən müasir standartlara uyğun aparılıb. "Əlillərin hüquqlarının qorunması haqqında" Konvensiyanın tələblərinə müvafiq olaraq binada onlar üçün bütün zəruri şərait yaradılıb. Əlillərin binaya daxil olması üçün xüsusi qurğu quraşdırılıb.

Prezident İlham Əliyev kompleksdə məhkəmə və ədliyyə orqanlarının əməkdaşları ilə görüşdü.

Dövlətimizin başçısı görüşdə nitq söylədi.

Oxucuların nəzərinə

Tərcümə Mərkəzinin nəşr etdiyi (Xuan Rulfo – "Pedro Paramo", Matilda Urrutia – "Pablo Nerudayla yaşanan ömür", "Latın Amerikasının romani", "Xilas yolunun yolçuları", "Bəşəri poeziya", Ernest Heminqvay – "Qadinsız kişilər", Akutaqava Rünoske – "Tanrıların istehzası", Jasmina Mixayloviç – "Xəzər dənizinin sahillərində", "Serbcə-Azərbaycanca lügət", "Sözün Aydını", Oljas Süleymanov – "Az-Ya", "Candles (101 verses)" (şeir antologiyası), "Çexovdan Markesə qədər", "Modianonun seçilmiş əsərləri", "Boliviya gündəliyi") kitabları şəhərin aşağıdakı kitab mağazalarından əldə edə bilərsiniz.

- Akadem. Kitab mağazası
- Kitab klubu mağazası
- Akademiya Kitab Mərkəzi
- Kitab.Az mağazası
- (28 may metrosu ətrafındakı kitab mağazaları)

Qəzet Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçib. Şəhadətnamə nömrəsi: 3899

Təsisçi: Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzi

Baş redaktor: Yaşar Əliyev

İcraçı direktor: Bəhlül Seyfəddinoğlu

Redaksiya heyəti: Nəriman Əbdülrəhmanlı, Feyziyyə, Nərin Güllü Əliyeva, Rəbiqə Nazimqızı

Qəzet 2014-cü ilin 24 oktyabrından çıxır.

"Azərbaycan" nəşriyyatında çap olunub. Tiraj: 1250. Sifariş: 3551

Ünvan: Bakı, Topçubaşov küçəsi 74. Telefon: 595 16 05.

E-mail: aydinyol.az@gmail.com

Noyabrın 4-də Yaponiyanın fəvqəladə və səlahiyyətli səfiri cənab Tsuquo Takahaşi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Tərcümə Mərkəzində olub.

Mərkəzin direktoru Afaq Məsud qonağı salamlayaraq, Azərbaycan oxucusunun yapon mədəniyyətinə və ədəbiyyatına olan marağından söz açıb: "Yaponiyanın aparıcı ədəbiyyatı həmişə Azərbaycanın diqqət mərkəzində olub. Akutaqava Rünoske, Yasunari Kavabata, Kendzi Maruyama, Yukio Misima, Haruki Murakami, Syūqoro Yamamoto, Kendzaburo Oe və digər bu kimi, görkəmli yapon yazıçılarının əsərləri dilimizə tərcümə olunaraq, Mərkəzin "Xəzər" dünya ədəbiyyatı jurnalında və kitab formatında nəşr edilir. Hazırda Mərkəz tanınmış Azərbaycan yazıçısı Elçinin tərcüməsində "Yapon hokkuları" kitabını nəşrə hazırlayır. Həmçinin, məşhur yapon ədəbi Naruki Murakaminin əsərlərinin tərcümələrindən ibarət "Seçilmiş əsərlər" toplusu artıq nəşr prosesindədir. Bu il Yaponiya ədəbiyyatının korifeyi Akutaqava Rünoskenin əsərləri toplanmış "Tanrıların iztehzası" kitabını nəşr etmişik. Dünyanın bir çox ölkələrinin ədəbiyyatlarının Azərbaycan dilinə tərcüməsini və nəşrini həyata keçirmiş

Yaponiya səfiri Tərcümə Mərkəzində

Mərkəz, Azərbaycan ədəbiyyatının da dünya dillərinə tərcüməsi və beynəlxalq müstəvidə tanınması istiqamətində çalışır. Artıq bir neçə dilə tərcümə edilmiş "Müasir Azərbaycan ədəbiyyat

antologiyası"nın ayrı-ayrı ölkələrdə təqdimatı gözlənilir. Yaponiyaya gəlincə, burda məsələ bir qədər çətinləşir. Bildiyiniz kimi, yapon dilinin tədrisinə Azərbaycanda bir neçə ildir başlanılıb.

Bu mənada, Azərbaycan dilində yazılmış bədii əsərin orijinaldan yapon dilinə birbaşa tərcüməsi uzun bir zaman kəsiyi tələb edən məsələdir. Lakin bu işə, yapon dilinə edilmiş sətri tərcümələr və köməkçi mətn kimi, əsərlərin rus, yaxud türk dilinə tərcümə olunmuş ədəbi mətnlərindən istifadə ilə başlaya bilərik. Sonrakı mərhələdə - əsərlərin yapon dilində bədii tərcüməsinin alınmasına bizə yapon tərcüməçiləri, bu işə marağı olan yazıçı və şairləri kömək edə bilərlər. Yaponiyaya ayaq açacaq Azərbaycan ədəbiyyatı, əminəm ki, sizin ölkənin Azərbaycana, onun dilinə, bu dilin tədrisinə olan marağını da artıracaq".

Dəvətə görə təşəkkürünü bildirən səfir Yaponiya ədəbiyyatına olan bu diqqəti hər iki ölkənin bir-birini yaxından tanıması, dostluq və qardaşlıq münasibətlərinin möhkəmlənməsi istiqamətində atılan əhəmiyyətli addım kimi qiymətləndirərək, qaldırılan məsələlərə münasibətini açıqlayıb: "Bu gün Yaponiya ilə Azərbaycan arasında bir çox sahələrdə əməkdaşlıq əlaqələri qurulur. Bu əlaqələrin ədəbiyyat sahəsində də inkişaf etdirilməsi, hər iki xalqın

mədəniyyəti arasında körpülərin qurulmasına geniş imkanlar açır. Yapon ədəbiyyatına Azərbaycanda bu qədər diqqət ayrılması təqdirəlayiq hadisədir. Bədii ədəbiyyatların mübadiləsi sahəsində Rusiya ilə Yaponiya arasında bədii tərcüməçilik ənənələri artıq çoxdan mövcuddur. Azərbaycan ədəbiyyatına gəlincə, bu ədəbiyyatın Yaponiyada tanınması istiqamətində müəyyən işlər görülməlidir. İlk növbədə, yapon dilinin tədrisi istiqamətində tərcüməçilik ixtisasının formalaşdırılması vacibdir. Hazırda bu tədris, yalnız, dil mənimənilməsi səviyyəsində qurulub. Bu mənada, Azərbaycanda yapon dilinə bədii tərcümə işinin qurulması, əlbəttə, uzun bir prosesdir. İlk addım olaraq, dediyiniz kimi, sətri tərcümədən başlamaq olar. Bu işə yapon mütəxəssislərinin, yaxud aidiyyətli qurumların cəlb edilməsi ilə bağlı müəyyən araşdırmalar aparılmalıdır. Bununla bağlı səfirlik Mərkəzə mümkün köməklik göstərməyə hazırdır".

Görüşün sonunda səfirə Mərkəzin nəşrlərindən olan Akutaqava Rünoskenin "Tanrıların iztehzası" kitabı təqdim olunub.

Azərbaycanlı tələbələr Şanxay festivalında...

Şanxay Donxua Universitetində tələbələrən ənənəvi beynəlxalq mədəniyyət festivalında Azərbaycan uğurla təmsil olunub.

Universitetin azərbaycanlı fəal tələbələrindən Adil Süleymanov və İlkin Abdullayevin, habelə Şanxayda təhsil alan digər gənclərimizin dəstəyi ilə təşkil olunan stenddə Azərbaycanın zəngin mədəniyyətinə, tarixinə və turizm imkanlarına, ölkənin görməli yerlərinə dair müxtəlif kitablar, broşürlər, şəkillər, milli süvenirlər nümayiş olunub.

Azərbaycan stendini ziyarət edənlərə ölkəmizin son illər müxtəlif sahələrdə qazandığı nailiyyətlər haqqında məlumat verilib. Ziyarətçilərə milli yeməklərimiz, şirniyyatlar təklif edilib. Bundan başqa, tələbələrimizin ifasında milli rəqslərimiz festival iştirakçılarının marağına səbəb olub.

Şahin CƏFƏROV

...Yaponlar isə Azərbaycan Xalça Muzeyində

Yaponiyadan gəlmiş bir qrup tələbə və müəllim Bakı Dövlət Universitetinin tələbələri ilə birlikdə Azərbaycan Xalça Muzeyinin qonağı olublar.

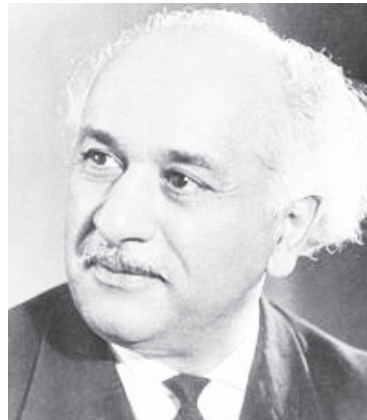
Azərbaycan xalça sənətinin yaranması, muzeyin qədim eksponatları, xalçalar və xalça məmulatları, milli geyimlər, misgərlik nümunələri və s. haqqında geniş məlumatlar verilib.

Məmmədrza Şeyxzamanovun 100 illiyi qeyd olunub

Noyabrın 4-də Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrında görkəmli teatr və kino aktyoru, Dövlət mükafatı laureatı, Xalq artisti Məmmədrza Şeyxzamanovun anadan olmasının 100 illiyinə həsr olunmuş xatirə gecəsi keçirilib.

Azərbaycan xəbər verir ki, əvvəlcə yubiley tədbirində unudulmaz sənətkarın zəngin yaradıcılığını əks etdirən fotosərgi nümayiş olunub.

Gecədə Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Dram Teatrının baş rejissoru, Xalq artisti Azərpaşa Nemətov unudulmaz sənətkar haqqında xatirələrini bölüşərək onun səhnə məharətindən, yaratdığı parlaq obrazlardan və insani keyfiyyətlərindən söz açıb. Eyni zamanda Məmmədrza Şeyxzamanovun Azərbaycan kino mədəniyyəti tarixindəki müstəsna xidmətindən, professional səhnə məharətindən bəhs edib.

Tədbirdə Xalq artistləri Ağakəş Kazımov, Ramiz Məlik, Hacı İsmayilov sənətkarın həm həyatda, həm də səhnədə bir insan kimi qayğıkeşliyindən söz açaraq onunla bağlı xatirələrini bölüşüblər.

Məmmədrza Şeyxzamanov 1915-ci ildə Gəncədə anadan olub. İlk dəfə Ə.Həmidin "Hind qızı" tamaşasında Brahma adlı kiçik rolda çıxış edən aktyor "Göz həkimi",

"Qış nağılı", "Fərhad və Şirin", "Vaqif", "Otello", "Aydın", "Qaçqın Nəbi" kimi onlarla televiziya tamaşalarında bir-birindən fərqlənən, psixoloji, dramatik obrazları özünəməxsus şəkildə canlandırıb. "Bəxtiyar", "Qızmar günəş altında", "Leyli və Məcnun", "Bir qalının siri", "Onu bağışlamaq olarmı", "Qatır Məmməd", "Nəsimi", "Tütək səsi" və başqa filmlərində oynadığı parlaq rolları ilə tamaşaçı qəlbinə yol tapan Məmmədrza Şeyxzamanov 1984-cü ildə Bakıda vəfat edib.

Vurğulanıb ki, M.Şeyxzamanovun 1963-cü ildə "Əhməd haradadır?" filmində yaratdığı Şirin obrazı ona böyük şöhrət qazandırdı.

Gecədə unudulmaz sənətkarın ailəsinin 1937-ci ildə repressiyaya məruz qalmasından, bu illər ərzində onun keçdiyi məşəqqətli həyat yolundan söz açılib.

Daha sonra görkəmli sənətkarın çəkildiyi filmlərdən kadrlar nümayiş edilib.

İçərişəhərin sehrli yuxuları

○ "Abşeron" qalereyasında rəssam Eldar Babazadənin "Sehrli yuxular" adlı fərdi sərgisi açılıb. AzərTAC xəbər verir ki, sərgi Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin dəstəyi və Azərbaycan İncəsənət Konsulluğunun təşkilatçılığı ilə ("Arts Council Azerbaijan" QHT) reallaşdı.

Açılış mərasimində "Arts Council Azerbaijan" təşkilatının rəhbəri Dadaş Məmmədov bildirib ki, iki il ərsəyə gələn əsərlərin əsas konsepsiyası İçərişəhərdir.

Qeyd olunub ki, Eldar Babazadənin parlaq, dolğun rənglərlə seçilən əsərləri yüksək istedadla malik, eyni zamanda daim yaradıcılıq axtarışında olan rəssama məxsus sənətkarlıqla yaradılıb.

Fırça ustası sübut edir ki, emosiyasız və həyəcənsiz tablolar ya-

ratmaq mümkün deyil, bu əsərlərə bütün duyğuları köçürmək lazımdır.

Qeyd edilib ki, Eldar Babazadə rəssamlar ailəsində dünyaya göz açıb. O, rəssamlıq məktəbində və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin bədii qrafika fakültəsində təhsil alıb. 1997-ci ildən Azərbaycan Rəssamlar İttifaqının üzvüdür. Rəssam daim həm ölkəmizdə, həm də onun hüdudlarından kənar da keçirilən sərgilərdə iştirak edir.

Onun tabloları Türkiyə, İran, Almaniya, İsveç, Gürcüstan və Qırğızıstanda nümayiş etdirilib.

Rəssam əsərlərində təsəvvüründə canlandırdığı dünyanı əks etdirdiyini söyləyib. O, sərginin təşkilatçılarna minnətdarlıq edib.

Sonra tədbir iştirakçıları sərgi ilə tanış olublar.

Sənətkarın işləri o dərəcədə maraqlı və qeyri-adiyədir ki, ilk tanışlıqda öz güclü enerjisi ilə insanı valeh edir. O, yaratdığı obrazların faktura və energetikasını ustalıqla təcəssüm etdirir.

Müxtəlif mövzularda 50-dən çox rəsm əsərini birləşdirən sərgi noyabrın 30-dək davam edəcək.

Unudulmaz bəstəkarın əsərləri səsləndirilib

Niyazinin ev-muzeyində Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin təşkilatçılığı ilə görkəmli bəstəkarı, Xalq artisti Tofiq Quliyevin yaradıcılığına həsr olunmuş tədbir keçirilib.

AzərTAC xəbər verir ki, tədbirdə tanınmış mədəniyyət və incəsənət xadimləri, Bakı Musiqi Akademiyasının müəllim və tələbələri, Klassik Musiqi Həvəskarları Klubunun üzvləri iştirak ediblər.

Əvvəlcə muzeyin arxiv materialları əsasında hazırlanmış T.Quliyevin əsərləri və xatirə lent yazısı səsləndirilib.

Tədbirdə muzeyin şöbə müdiri Xanım Abdinova bəstəkarın bənzərsiz yaradıcılığından söhbət açıb. Bildirilib ki, T.Quliyev "Nəsimi", "Bəxtiyar", "O qızı tapın", "Görüş", "Ögey ana", "Qaynana", "Dərviş Parisi partladır", "Səbuhi", "Qızmar günəş altında", "Qayıdış" və digər filmlərə musiqi bəstələyib.

Bildirilib ki, Tofiq Quliyevin mahnılarını görkəmli müğənnilər- Rəşid Behbudov, Lütfiyar İmanov, Şövkət Ələkbərova və başqaları məharətlə ifa ediblər. Bir zamanlar böyük dinləyici auditoriyası toplayan məşhur "Qaya" vokal instrumental ansamblı Tofiq Quliyevin mahnıları ilə şöhrət qazanıb. 200-dən artıq mahnı bəstələyən Tofiq Quliyevin əsərlərinin tərəvəti bəstəkarın xalq musiqisini dərinləndirən irəli gəlirdi. Azərbaycan caz və estrada musiqisinin banisi kimi şöhrət tapan T.Quliyevin novator fəaliyyəti həmişə yüksək qiymətləndirilib.

Tədbirdə bəstəkarın əsərləri gənclərin ifasında səsləndirilib.

Hər bir ölkənin tarixi və dövlətçilik ənənələri onun rəmzlərində və atributlarında öz əksini tapır. Azərbaycan Respublikasının bayrağı, gerbi və himni Azərbaycan dövlətinin müstəqilliyini təcəssüm etdirən müqəddəs rəmzlərdir. Dövlət atributu olaraq Azərbaycan bayrağına ehtiram göstərilməsi ölkə vətəndaşlarının müqəddəs borcudur. Azərbaycanca üçrəngli dövlət bayrağı ilk dəfə 1918-ci il noyabrın 9-da Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin qərarı ilə qəbul olunub. 1920-ci il aprelin 28-də Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyəti süqut etdikdən və sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra həmin bayraqdan imtina edilib.

Üçrəngli bayraq ikinci dəfə 1990-cı il noyabrın 17-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri, xalqımızın ümummilliyet lideri Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə keçirilən sessiyada Naxçıvan Muxtar Respublikasının dövlət bayrağı kimi qəbul edilib. Eyni zamanda Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisi Azərbaycan SSR Ali Soveti qarşısında üçrəngli bayrağın Azərbaycanın rəsmi dövlət rəmzi kimi tanınması haqqında vəsatət qaldırıb. 1991-ci il fevral ayının 5-də ölkə ictimaiyyətinin tələbi ilə Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti "Dövlət Bayrağı haqqında" Qanun qəbul edərək üçrəngli bayrağa Azərbaycan Respublikasının dövlət bayrağı statusunu verib. 1991-ci il oktyabrın 18-də müvafiq Konstitusiyaya aktı ilə dövlət müstəqilliyini bərpa edən Azərbaycan Respublikası özünü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi elan edərək onun dövlət rəmzlərini, o cümlədən Dövlət bayrağını qəbul edib.

"Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı haqqında" əsasnamaya görə, Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı Azərbaycan dövlətinin suverenliyinin rəmzidir. Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı eni bərabər olan rəngli üç üfüqi zolaqdan ibarət düzbucaqlı parça şəklindədir: üst zolaq mavi rəngdə, orta zolaq qırmızı rəngdə, aşağı zolaq yaşıl rəngdədir. Bayrağın hər iki üzündə qırmızı zolağın ortasında ağ rəngli aypara və səkkizguşəli ulduz təsviri var. Bayrağın eninin uzununa nisbəti 1:2-dir. Ayparanın və səkkizguşəli ulduzun təsvirləri tərəflərinin nisbəti 3:4 olan düzbucaqlının içərisində yerləşir; düzbucaqlının diaqonalı bayrağın eninin 1/2-nə bərabərdir. Ayparanın təsviri konsentrik (eyni mərkəzli) olmayan iki dairənin hissələri şəklindədir; böyük dairənin diametri xarici düzbucaqlının eninə, kiçik dairənin diametri isə bayrağın eninin 1/4-nə bərabərdir. Kiçik dairənin mərkəzi, bayrağın həndəsi mərkəzindən sol tərəfdə, bayrağın eninin 1/60-nə bərabər olan məsafədə yerləşir. Səkkizguşəli ulduzun təsviri ayparadan sağda yerləşir, ulduzun xarici dairəsinin diametri bayrağın eninin 1/6-ni, daxili dairəsinin diametri isə 1/12-ni təşkil edir.

Rənglərin rəmzi mənasına gəldikdə isə mavi rəng - Azərbaycan xalqının türk mənşəli olması, qırmızı rəng - müasir cəmiyyət qurmaq, demokratiyanı inkişaf etdirmək istəyini, yaşıl rəng - islam sivilizasiyasına mənsubluğunu ifadə edir.

Millətin and yeri

"Bu gün ölkəmizin həyatında bir daha demək istəyirəm ki, tarixi, unudulmaz bir hadisə baş verir. Bu meydan nadir memarlıq abidəsidir. Bu bayraq bizim milli dəyərimizdir. Söhbət ondan getmir ki, bu gün bu bayraq dünyanın ən hündür bayrağıdır. Bəlkə nə vaxtsa, bir neçə ildən sonra başqa yerdə bundan da hündür bayraq qaldıra bilərlər. Məsələn onda deyil, məsələn ondadır ki, bu Bayraq Meydanının yaradılması Azərbaycanın gücünü, Azərbaycan xalqının öz dövlətinə sevgisini, dövlət rəmzlərimizə ehtiramımızı göstərir. Bu gün Azərbaycanın hər bir yerində dövlət bayrağı dalğalanır".

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev

2007-ci il noyabrın 17-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən Bakı şəhərində Dövlət Bayrağı Meydanının yaradılması haqqında sərəncam imzalanıb. Prezidentin 2009-cu il noyabrın 17-də Dövlət Bayrağı Gününün təsis edilməsi haqqında imzaladığı sərəncama əsasən, hər il noyabrın 9-u Azərbaycanda Dövlət Bayrağı Günü kimi qeyd olunur.

Dövlət Bayrağı Meydanının təməli 2007-ci il dekabrın 30-da Bakının Bayıl qəsəbəsində Prezident İlham Əliyevin iştirakı ilə qoyulub. Meydan üçün seçilmiş yer Dövlət Bayrağının paytaxtın müxtəlif nöqtələrindən görünməsinə imkan yaradır.

Amerika Birləşmiş Ştatlarının "Trident Support" şirkəti tərəfindən hazırlanmış layihənin icrasını Azərbaycanın "Azenko" şirkəti yerinə yetirib. Ümumi ərazisi 60 hektar, yuxarı hissəsinin sahəsi 31 min kvadratmetr olan meydan da bütün infrastruktur yaradılıb.

Xüsusi layihə əsasında reallaşdırılan tikinti işlərini xarici və yerli mütəxəssislər həyata keçiriblər.

15 seksiyadan ibarət olan bayraq dayağının hündürlüyü 162 metrdir. Qurğunun ümumi çəkisi 220 tondur. Bayrağın eni 35 metr, uzunluğu 70 metr, ümumi sahəsi 2450 kvadratmetrdir. Dövlət bayrağının çəkisi 350 kiloqram, bünövrəsinin diametri 3,2, bünövrənin üst hissəsinin diametri 1,09 metrdir. Ən son texnologiyaların tətbiqi nəticəsində ucaldılmış bayraq dirəyi 58 m/san (209 km/saat) sürətli küləyə davam gətirə bilər.

Giennes dünya rekordları təşkilatı 2010-cu il mayın 29-da Azərbaycanın Dövlət Bayrağı dirəyinin dünyada ən hündür bayraq dirəyi olduğunu təsdiq etmişdir. Meydanda qurulmuş bürüncdən hazırlanan və qızıl suyuna çəkilmiş Azərbaycan Respublikasının gerbi (çəkisi 16 ton), dövlət himninin mətni və ölkəmizin xəritəsi meydanın əzəmətini daha da artırır.

Dövlət Bayrağı Meydanının açılışı və Dövlət Bayrağının təntənəli qaldırılması 2010-cu il sentyabrın 1-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı İlham Əliyev tərəfindən həyata keçirilmişdir. Mərasimdə ölkə ictimaiyyətinin nümayəndələri və xarici ölkə səfirləri iştirak etmişlər. Dövlət Bayrağımız Azərbaycan Respublikasının Dövlət himninin sədaları altında təntənəli surətdə qaldırılmış və bu mənəzə iştirakçılar tərəfindən heyranlıqla müşahidə olunmuşdur.

Meydanda Dövlət Bayrağı Muzeyi də yaradılıb. Dövlət Bayrağı Muzeyi 9 noyabr 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və xanımı Mehriban Əliyeva tərəfindən açılıb. Muzey ölkə Prezidenti İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə inşa olunmuş Dövlət Bayrağı Meydanında yaradılıb. Prezident İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə səkkizguşəli ulduz formasında tikilmiş muzey Dövlət Bayrağı Meydanında bayraq dirəyinin pyedestalinin altında yerləşir.

Muzeydə müxtəlif dövrlərdə Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş dövlətlərin, xanlıqların bərpa olunmuş bayraqları nümayiş olunur. Burada həmçinin, XVII-XVIII əsrlərə aid bayraqların uc elementləri, gerblər, Azərbaycan Respublikasının müxtəlif illərdə qəbul olunmuş Konstitusiyaya broşürləri, poçt markaları, pul nişanlarının nümunələri, orden və medallar da var.

Dünyada nadir muzeylərdən olan Dövlət Bayrağı Muzeyində Giennes dünya rekordları təşkilatının Azərbaycanın dövlət bayrağı dirəyinin dünyada ən hündür bayraq dirəyi olduğunu təsdiq edən sertifikatı nümayiş etdirilir.

Hazırladı: NƏRİMAN

Şirin MANAFOV

○ **“Arşın mal alan” filmi 1945-ci ildə Azərbaycanın dahi bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin eyniadlı operettası əsasında çəkilib. Heydər Əliyev Fondunun təşəbbüsü və dəstəyi ilə bərpa edilən və rənglənen film indi yeni ekran həyatını yaşayır, dünyanın dörd bir yanında özünə tamaşaçı rəğbəti qazanmaqda davam edir.**

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Lütfəli nəyə görə mükafatlandırıldı

“Arşın mal alan” filminə görə Dövlət mükafatı alanların siyahısında Lütfəli Abdullayevın adı yox idi. Stalin özü onun adının siyahıya salınmasına göstəriş vermişdi. Aktyor 1938-ci ildən teatrda Əsgərin nöqəri Vəli rolunda çıxış edirdi. Musiqili Komediya Teatrının 1973-cü ildə hazırladığı tamaşada Telli rolunda Ofeliya Aslan, Vəli rolunda isə Səyavuş Aslan çıxış edib.

Lütfəli Abdullayevın qəhrəmanı qulluqçu Tellingin nazını elə sevgi və nəvazişlə çəkir ki, ikincidərəcəli rollar olduğuna baxmayaraq, bu unudulmaz duet tamaşaların tərəfindən rəğbətə qarşılandı.

Filmə Vəli yalnız əmrə müntəzir nöqə deyil, bəlkə bir dost, yeni dünyanın yaratıcılarından biridir. Aktyor həyatda da, səhnədə də güllər üzü, şən əhvali-ruhiyyəsi ilə sanki keçmişə meydan oxuyurdu. Musiqili Teatrın yaranmasında əməyi, xidməti olduğuna görə qürur duyurdu. O, Üzeyir bəyin tövsiyələrini Vəli rolu ilə tamaşada da həyata keçirirdi.

Onun oyunu tamaşaçılara nikbinlik aşılayır, Stalinin gənclik çağında gördüyü Bakının abı-havasını canlandırır.

Avropa tamaşaçısının reaksiyası isə gözlənilməz oldu: Bəli, belə filmlər istehsal edən ölkə, əlbəttə ki, mühərribədə də qalib gəlməli idi. Bu insanlar nəinki qalibdirlər, onlar həm də səmimi, mehribandırlar, onlar qalib olmağı da gözəl bacarırlar.

“Arşın mal alan” kimi filmlər bu insanlarda həyat eşqi, qurub-yaratmaq həvəsi oyadır. Bu optimizm SSRİ-ni və sovet adamını liderə çevirir. Onların arxasınca getməyə dəyər, onların arxasınca gedənlər gələcəklərinə təminat qazanırlar. Bu hissini daşıyıcısı, şən və qayğısız obrazların yaratıcılarından biri isə həyatda da, rolda da Lütfəli Abdullayev idi. Onun qəhrəmanı maneələri aşmaqla bütün çətinliklərə, zorakılığa yox deyir. Məqsədinə çatmaqda əzmkar olması filmə aktyorun mükməll ifasında öz əksini tapmışdı.

Stalin illər boyu məhz bunu arzulayırdı: biz qalib gəlməyi bacarıyıq. Sovet İttifaqı siyasət arenasında öz oyununu Çörçilldən fərqli olaraq, daha incə “oynayırdı”. Azərbaycanın “Arşın mal alan”ının sayəsində sovet xalqının üzərindən “rus ayısı” möhürü götürüldü. Film 1945-ci ildə Qərbdə gözlənilməz effekt yaratdı və məşhurlaşdı. Bu, Stalin üçün gözlənilən idi. Axı o, gənc yaşlarında incə ruhlu, lirik şeirlər yazmışdı. İlya Çavçavadze, 1900-cü illərdə Soso Cıçaşvilini Stalin gürcü poeziyasının doğmaqda olan ulduzu hesab edirdi.

Sadəcə, əlini uzadıb görüşür və bir-iki kəlmə söz deyirdi. Lütfəli Abdullayev Sahibə yaxınlaşmaya kimi hər şey adi qaydasında davam edirdi. Onun əynində əla biçimli bahalı kostyum var idi. O, bu kostyumda qalib əsgər kimi məğrur görünürdü. Lütfəli gülümsünərək, üzündən sərtlik yağan Bağirovun əlini sıxır. Bağirovun təəccüb dolu baxışlarından açıq-aşkar yalnız bunu oxumaq olardı: “Məgər biz sən kimilərinə məhv edib axırınıza çıxmadıq?”

Aktyor Lütfəli Abdullayev bunu nümayişkarana şəkildə edə bilir. Hitler üzərində qələbə sənə arxayınlaşdırıb, deyəsən. Daha Stalin əsl düşmənləri tanımağı da yadırgayıb.”

Lütfəlinin isə gülüşü sanki bunu deyirdi: “Daha sən də biləcəksən ki, bütün səyləriniz əbəs imiş, bu ölkə yaşayır!”

Bu, artıq bizim “O olmasın, bu olsun” filmində gördüyümüz yekəqarın, boynuyogun, gülməli “qoçu qırığı” Lütfəli deyildi. Rəhbərə zillənən gözlərin sahibi səliqəli geyimli bir gənc idi. “Yoldaş Stalin özü bu möhtəşəm filmdəki rolumu bəyanıb, alqışlayıb. Nə durmusan, öz kabinetində Sevda-nın atası kimilərinə güllələdiyin tapancanı niyə çıxartmırsan?”

Sonralar, Bağirovun məhkəməsi zamanı bəlli olacaqdı ki, Abdullayevın həyat yoldaşı Sevda xanımın atasını Bağirov elə öz kabinetində vurmuşdu. Məhkəməyə isə hələ çox var, hələ ki, 1946-cı ildir. Lütfəli isə onun üzünə elə şən, lağlağı edirmiş kimi baxır ki, sanki indicə rəhbərin çiyinlərinə ərkəyana toxunaraq qəhqəhə çəkəcək... Salona toplaşanlar sanki donaraq Sahibin hərəkətlərini diqqətlə izləyirdi. Alqışlanmasa mümkünsüz olan bir vəziyyət yaranmışdı. Elə bir səhnə ki, qəhrəmana hamı ürəyində “Əhsən!” deyir, ancaq bunu dilə gətirə bilmirdi.

Aktyor nəinki özünü rəhbərin qarşısında olduqca sərbəst aparır, üstəlik, bunu açıq şəkildə nümayiş etdirməkdən də çəkinmirdi – Sahib, əslində, ən çox qəzəbləndirən də məhz bu idi. Lütfəli geri dönrək rəhbərin yanından aralanır, zal isə rəhbərin onu öz ağır baxışları ilə necə “yola saldığını” izləyirdi. Aktyor üçün ən qiymətli hədiyyə olan alqış səslənmədi, zalda ölü bir sükut hökm sürürdü.

Ancaq... Sahib öz qisasını aldı. 1948-ci ildə Üzeyir bəy vəfat etdi. Bağirov bir il sonra Musiqili Komediya Teatrını bağladı. Rəsmi olaraq rentabelli olmayan müəssisələrin bağlanması və təsərrüfat hesabına keçid haqqında Moskvanın qərarı əsas kimi göstərildi. Teatr çox böyük populyarlıq qazanmışdı. Ziyalıların və tələbələrin sevimli bir teatrının olmasının axırı yaxşı nəticələnməyə bilərdi. Hələlik isə, teatrda toplaşmaq qadağan deyildi. Bununla belə, musiqiçilər və aktyorlar şəhərin mədəniyyət evlərinə və yay pavilyonlarına dağılıdılar.

“Arşın mal alan” filminin 70 illiyi və ya Hollivudu geridə qoymaq barədə Stalinin göstərişi

Biz qələbə qazanmağı bacarıyıq

Bədii Şuranın diqqətdən qaçırdığı bu vacib məqamı Stalin görməyi bacarmışdı. Əsgər bir nömrəli fiqur, süjet xəttinin və ideyanın daşıyıcısı idi.

Qəhrəmanın çağırışına mühitin reaksiyası da az əhəmiyyət daşıyırdı. Lütfəli Abdullayev isə cəmiyyətin əhvali-ruhiyyəsini dəqiq ifadə edə bildiyi üçün Dövlət mükafatına layiq görüldü. O, cəmiyyətin görmək istədiyi dinamik qəhrəman obrazını yaratdı. Pyesin yarandığı ərazilərdə Əsgər, onun nöqəri, eyni zamanda da dostu olan Vəli, sevgilisi Gülçöhrə Bakıda neft istehsalının güclü inkişafının başlamasının, 1945-ci ildə isə faşizm üzərində qazanılmış böyük qələbənin xoş təsiri altında idilər. Filmin təqdim etdiyi qorxmaz qəhrəman maneələr qarşısında aciz qalmır, nəinki qalib gəlməyi arzu edir, o, həm də qalib gəlməyi bacarırdı.

O, yalnız sonralar cinayətkara, qarətçiyə, quldur dəstəsinin başçısına çevrilir, ilk qurbanı da elə “şair Soso” olur.

1945-ci ildə Bədii Şuranın üzvü rejissor Mixail Room inqilabaqədərki Bakını böyük şövlə təqdim edən bu filmi qadağan etməyi təklif etmişdi. Çünki bu, bolşeviklərə müxaliflərin vurduğu ağır zərbə kimi qəbul edilə bilərdi. Nə Əsgərin, nə də Vəlinin ağlına belə gəlməzdi ki, onların planlarını məhv edə bilərlər. Bu, filmin yeni variantında da yoxdur. Köhnə film yaddaşlara həkk olundu, yeni filmin aktyorları da, sadəcə, bəsit bir məişət komediyasını canlandırdılar.

Heyrətamiz tamaşa: aktyor və Sahib

1946-cı ildə Firlamoniyada keçirilən konsertlərin birində MİR Cəfər Bağirov da iştirak edirdi. Aktyorlara, yaxınlaşıb onunla görüşmək tapşırılmışdı. Bağirov da aktyorlara əl uzadaraq aldıqları mükafatlara və medallara görə onları təbrik edəcəkd.

Lütfəlinin ətrafa sevinc saçan gözləri isə sanki ona cavab verirdi: “Gördüyün kimi, hələ yaşayırıq!”

Güllər üzün, həyat eşqi ilə parlayan gözlərin vurduğu yara xəncər yarasından daha ağır ola bilər. “Belə kədərlənməyinizə dəyməz, - Lütfəlinin baxışları deyirdi, - bu, yoldaş Stalinin qərarıdır. Özünü-nüvə ələ alın, bizə göz qoyurlar axı”.

Bağirovun qarşısında durmuş aktyorun üzü güllüdü, özünü olduqca sərbəst aparması onun heç bir şeydən qorxusu olmadığını göstərirdi. O, təmkinini pozmadan baxışlarını rəhbərə zilləmişdi. Onun şən və amansız gözləri ilə sanki zamanın özü respublikanın rəhbərini müşahidə edirdi. Və Sahib bu adama heç nə edə bilmirdi. “Eh, yoldaş Stalin, gör bir neyləmişən? Sən kimə hamilik edirsən, gör sən kimi qoruyursan!? Axı o, bizim ağıllı və amansız düşmənimizdir. Komik aktyorun qriminin altında dərin zəkəli bir usta gizlənir. Elə təkcə bu baxışına görə onu güllələmək olardı.

Bu, növbəti tələffüz mərasimi deyildi, Sahib öz sadıq saray qulluqçuları ilə tanış olurdu. Bağirov hər cəhətdən Stalini təqlid edirdi.

Başqalarına da dərslər olardı ki, hakimiyyətə belə yuxarıdan-aşağı baxmağın axırı, bax budur. Yoldaş Stalin, sən necə də axmaqsan. Bu komik aktyor, bu təlxək, bu kloun sənə necə də barmağına sarıyıb! Bax o, indi qarşımda dayanaraq baxışları ilə rəhbərliyi ələ salır.

Bütün bunlardan sonra Bağirov Rəşid Behbudovu öz kabinetində qəbul edir. Belə, təkbətək görüşmək daha münasib idi. Çünki ona Lütfəli Abdullayevlə görüş dərslər olmuşdu. Bütün şəhər aktyorun Sahiblə görüşündən danışdı. Deyirdilər ki, Beriyanın ən yaxşı tələbəsi, komik aktyorun təbəssümündən özünü itiribmiş, sözlər boğazında ilişib qalıbmış...

Son
Tərcümə edən: FEYZİYYƏ

Qərribə zamanda yaşayırıq. Kimi dindirirən, fəlsəfədən danışır, filosoflardan sitat gətirir. Bu sitatların, demək olar ki, hamısı artıq əzbərimizdir, amma çifayda, onlardan bəhrələnmə bilirikmi? Onlarda ki məntiqi həyatın ən həssas anlarında tətbiq edib ağır dilemmalar arasında seçim edə bilirikmi? Məncə, yox. Elə buna görə də bu silsilədə yeniyetmələrimizə fəlsəfə və filosoflardan söhbət açacağıq. Qoy bəziləri sitat gətirib ağıllı görünmək istəyəndə, bizim övladlar adı çəkilən filosofun başqalarından nə ilə fərqləndiyini də bilsin. Bu yazıları 14-17 yaş arasında olan uşaqlarınız mütəmadi oxusa, düşünmək, təhlil etmək öyrənərlər. Amma böyüklərin də oxumasında fayda var, çünki diletantlıq, əslində, böyüklərdən kiçiklərə keçir...

Silsiləmiz filosoflardan, onların yaratdığı fəlsəfi sistemlərdən söz açır. Bizə bəlli olan ilk fəlsəfi təlimlər çox qədim zamanlarda – eramızdan əvvəl VI əsrdə yaranıb. Maraqlısı budur ki, fəlsəfənin konkret harada yaranmış olduğunu müəmmün deyil. O, təxminən eyni dövrdə bəşəriyyətin bütün sivilizasiya mərkəzlərində, yəni həm Hindistanda, həm Çində, həm də Yunanıstanda yaranıb. "Fəlsəfə" sözünün özü yunan mənşəlidir. Özüni "filosof", yəni "müdrikliyi sevən insan" adlandıran ilk şəxs məşhur yunan mistiki və riyaziyyatçısı Pifaqor olub. Bu söz Qədim Yunanıstanda qısa bir zamanda çox populyar olub və "filosof" rütbəsi cəmiyyətdə ən hörmətli, müdrək adamlara aid edilirdi. Amma məşhur Sokrat bu məqamı özünün şəxsi nümunəsiylə populyarlaşdırıb, müdrikliyi dillər əzbəri olmuş ilk şəxs kimi tarixə düşüb. İllər, əsrlər keçir, qədim sivilizasiyalar tarix səhnəsindən bir-bir çıxırdı, lakin elmin və incəsənətin çox qədimlərdə yaranmış bütün sahələri kimi, fəlsəfə də yaşayır, inkişaf edir, təkmilləşirdi. Həmin bu təkmilləşmə prosesi bizim günlərdə də davam etməkdədir.

İlqar ƏLFİ

Demokrit (eramızdan əvvəl 460-370-ci illər) Abdera şəhərindən olan varlı bir ailədə dünyaya gəlib. Rəvayətlərə görə, Demokrit hələ uşaq olanda İran hökmdarı Kserks bir neçə gün onların evində qonaq olub. Bu qonaqpərvərliyin müqabilində hökmdar, saraydakı Xaldea müdrəklərinə tapşırırdı ki, orda qalıb balaca Demokritin tərbiyə və təhsili ilə məşğul olsunlar. Demokrit hələ yeniyetmə olanda Misir kahinlərinin yanına səfər edərək, onlardan həndəsə elmini öyrənir, sonra İrana, Qırmızı dənizə, Həbəşistana və hətta Hindistana da səfərlər edir. Yunanıstana qayıdandan sonra Demokrit filosof Levkippin (eramızdan əvvəl 500-440-cı illər) yanında təhsilə başlayır. Levkipp müttəfəkkirlər arasında ilk olaraq söyləmişdi ki, Kainat boşluqlardan və doluluqlardan ibarətdir. Onlardan nəhayətsiz sayda aləmlər yaranıb dağılır və bu aləmlər müxtəlif cisimlərin spiralvari sıxlıqlarından ibarətdir. Bu cisimləri Levkipp, atomlar adlandırdı.

Demokrit də Levkipp kimi, belə güman edirdi ki, dünyada iki başlanğıc var – boşluqlar və atomlar. O, Parmenidin varlıq və yoxluq konsepsiyasını özünəməxsus tərzdə qavrayırdı. Yoxluq Demokritə görə, mövcuddur və o boşluqdan ibarət olur. Varlıq isə vahid deyil və kiçikliyindən görünməyən nəhayətsiz sayda atom həcmlərindən ibarətdir.

Demokritin atom haqda təsəvvürləri müasir təsəvvürlərdən bir qədər fərqli idi. O, hesab edirdi ki, atomların şişkin yerləri və qarmaşəkilli tutucuları olur ki, bir-biriylə toqquşarkən, birləşərək dayanıqlı strukturlar (cisimlər) əmələ gətirə bilsinlər.

Atomlar böyüklüyünə, formasına, düzülüş qaydasına, vəziyyətinə və ağırlığına görə bir-birindən fərqlənir. Hər atom öz-özlüyündə əbədi və dəyişməzdir. Aləmdə olan hər şey atom birləşmələri şəklində mövcuddur: "Atomlar nəhayətsiz boşluqda hərəkət edirlər və bu zaman bir-biriylə toqquşurlar. Bunun nəticəsində onlar birləşir və bu birləşmədən bizim gözlə gördüklərimiz bütün şeylər əmələ gəlir".

Atomların iri topluları öz hərəkətləriylə burulğanlı axınlar əmələ gətirir və beləliklə, Demokritin fikrinə əsasən, bütöv dünyalar əmələ gəlir və həmin dünyalarda hər şey zərurətdən yaranır. Filosof təsadüfün olmasını tam inkar edirdi. İnsanlar təsadüf obrazını özləri yaradıblar ki, öz ləngliklərini örtbasdır etsinlər. Baş verən hər şeyin səbəbi var, bu, atomların hərəkətidir. Ona görə də Demokrit hər şeyin izahında idrakın vəziyyətini belə açırdı: "İzah üçün bircə səbəb tapmaq bütün İran şahlığını hədiyyə almaqdan qiymətlidir". Onun bu baxışları sonralar determinizm adlandırıldı.

Demokritə görə idrak özündə iki pilləni ehtiva edir. Birinci, aşağı pillə hissiyyatla idrakdır. Hər bir cismin üst qatından nazik atom təbəqəsindən ibarət şüalanma xaric olur – filosof onlara obrazlar (bütələr) adı vermişdi. İnsanın hissiyyat üzvləri məhz atomlarının birləşməsinə təsir göstərən bu obrazları qavrayır.

Lakin bu cür idrak kamil deyil, çünki atomların birləşmə qabiliyyəti keçicidir. Ona görə də idrakın ən ali pilləsi şüur vasitəsilə baş tutur və məhz şüur əşyalardakı səbəb-nəticə əlaqələrini dərk edə bilir.

Demokritin insan ruhu barədə təsəvvürləri də atomistika ilə əlaqədardır. Ruh çox kiçik, hamar, son dərəcə hərəkətli kürəciklərdən ibarətdir ki, onlar alov təbiətli olur. Ruh insanın bütün bədəninə paylanıb və onun bütün hərəkətlərinə, hissiyyatına və emosiyalarına cavabdehdir. Ruhun düşüncə mərkəzi isə beyində yerləşir. Demokritə əsasən, ruhun həyatı tənəffüs vasitəsilə təmin edilir, insan öləndə isə ruh da ayrı-ayrı atomlara parçalanır.

Demokritin ayrı-ayrı adamlarla dövlət arasında olan münasibətlərə də maraqlı baxışları olub.

O, bir tərəfdən deyirdi ki, "qanun, məmur və rəis güzəştə getməlidir"; digər tərəfdən isə söyləyirdi ki, "müdrək insan qanunun tələblərinə riayət etmədən, azad yaşamağıdır". Demokrit belə güman edirdi ki, müdrək insanın başlıca vəzifəsi qanunları başa düşməkdən, onları formalaşdırmaqdan ibarətdir. Dövlətin rolunu insanların bir-birinə ziyan yetirməsinin qarşısını almaqda görürdü. İnsanın başlıca vəzifəsini isə "xeyirxah fikrə nail olmaqda" görürdü. Xeyirxah fikrin təməli müvazinət və sadəlikdir. Demokritin özü çox təvazökar və əməksevər insan olub. O, özünün bütün var-dövlətini səyahətlərə sərf edib və başlıca əsəri olan "Böyük dünya düzəni"ni xalqa təqdim edəndə Abdera şəhərinin sakinləri alimə o zamanlar üçün böyük məbləğ olan 500 talant mükafat verərək, ona mis heykəl ucaldırlar.

Klassik Yunan fəlsəfəsi, ellinistik fəlsəfə

Klassik yunan fəlsəfəsi bizim eradan əvvəl V əsrin ikinci yarısından VI əsrin sonlarına qədər olan zamanı əhatə edir. Həmin 150 il bütün Avropa fəlsəfə sisteminin formalaşması dövrüdür. Ən əvvəl ona görə ki, Sokrat, Platon və Aristotel kimi əzəmətli şəxslər məhz həmin dövrdə yaşayıb-yaradıblar. Onların ifadə etdiyi bir çox postulatlar, prinsiplər, ideyalar sonrakı 25 əsr ərzində filosoflara və fəlsəfi sistemlərə nəhəng təsir göstərmişdir.

Bu müttəfəkkirlər öz fəlsəfələrinin əsasına kosmoloji (yəni, dünyanın yaranışı) problemləri yox, fəlsəfənin özünü qoymuşdular. "Mən müdrək deyiləm, mən yalnız müdrəklik aşıqiyəm" deyən Sokrat bununla özünə götürdüyü filosof adını əsaslandırmağa çalışırdı. Lakin müdrəkliyi sevmək, həm də onu anlamağa can atmaq deməkdir. Ona görə də yunan klassiklərinin fikirləri hər şeydən qabaq, özündə üç sualı əks etdirən idrak probleminə yönəlmişdi: Kim dərk edir? Nəyi dərk edir? Necə dərk edir? Bununla da, belə deyək, fəlsəfənin üç təməli müəyyənləşdi: dərkən subyekt, dərkən obyekt, dərkən metodu.

Bu üç sualın cavabı üçün böyük filosoflar bir-biriylə, digər filosoflarla mübahisəyə girirdilər və belə mübahisələr fəlsəfi fikrin bir növ "əbədi mühərrikinə" çevrilirdi. Mübahisəni birinci Sokrat başladı. O düşünürdü ki, idrak prosesi şəxsiyyətdən, dərk edənə daxil və xarici dünyasından başlanır. Özünü dərk et, xeyir əməllərin nə olduğunu dərk et və onda bütün qalan şeyləri dərk etmək üçün müstəvi tapacaqsan.

Mübahisə estafetini sonra Platonla Aristotel qəbul etdi. Platon Sokratın tələbəsi idi və müəlliminə pərəstiş edir, onu özünün "fəlsəfi qəhrəmanı" sayırdı. Aristotel də əvvəlcə elmini Platondan alırdı, lakin sonra dedi: "Platon mənim dostumdur, amma həqiqət daha qiymətlidir". Onların arasında idrak prosesini nədən başlamaq sualı barədə fikir ayrılığı yaranmışdı. Platon ümumi və ideal, Aristotel isə təsadüfi, konkret, maddi şeylərdən başlamağı məsləhət görürdü. Beləcə, idealizm və materializm adlanan fəlsəfi sistemlər yaranırdı. Həqiqət, Xeyir, Gözəllik və Ədalət; obyektiv ideyalar, Demiurq, Kainatın Yaradıcısı ideyaları – bütün bunları fəlsəfəyə Platon gətirib. Kosmik Şüur, "əbədi mühərrik", forma və materiya, elm, incəsənət və təcrübə anlayışlarını; məntiq, hərəkət və inkişaf qanunlarını, mütənəsiblik anlayışını isə fəlsəfəyə Aristotel gətirib.

Bundan başqa həmin filosoflar gözəl ənənələri olan parlaq fəlsəfə məktəblərinin əsasını qoydular. Platonizm və aristotelizm məktəblərinin davamçıları isə öz müəllimlərinin düşüncələrini yayaraq, onları fəlsəfə elminin gələcəyinə çatdırmağa bilsinlər.

"Atom" fəlsəfəsi

○ ...İlk əvvəl ayaq barmaqları rəngli karandaşları götürməli idi. Bu, barmaqlar üçün çətin olsa da, Rasim onları buna alışdırmalı, öyrətməli idi. Məşğələlər xeyli vaxt apardı. Hər gün ayaq barmaqlarını karandaşla işləməyə vərmiş etdirmək üçün Rasim aylarla, illərlə əziyyəyə qatlaşmalı oldu. Ayaqları hər gecə ağrıdan sızıldasa da, Rasim dözüb durdu. Kağız üzərində uşaqların çəkdiyi ilk rəsm əsərləri, məlumdur ki, valideynlərdə adətən xoş bir təbəssüm, sevinc, fərəh hissi oyadır. Ancaq Rasimin ilk rəsmlərinə baxan doğmalarının və yaxınlarının isə gözləri yaşarmışdı...

“Qəhrəmanlıqdır yaşamaq...”

Vaxt gəldi ki, günlərin bir günü, məhz o gün Rasim Məmmədov üçün hadisəyə çevrildi, yaddaqlan, əlamətdar oldu. Rasim kağız üzərində neçə vaxtdan bəri ürəyində yaşatdığı, xəyalında gəzdirdiyi bir mənzərəni - doğma Siyəzənin doğma, əziz bir guşəsinin əksini gördü. Bu mənzərəni kağız üzərində o, məhz özü ayaq barmaqları ilə tutduğu karandaşla çəkmişdi...

Qələbə hissi, qələbə sevinci həmişə insanı ruhlandırır, qanadlandırır. Bu dəfə isə o qələbə uzun müddətdən bəri Rasimin qəlbindəki bədgümanlığın, özünə qarşı inamsızlıq hissindən üstündən sanki birdəfəlik xətt çəkmişdi.

Beləcə, o gündən hər iki qolunu itirmiş bir cavan rəssamın kağız, sonralar isə kətan üzərində ayaq barmaqları ilə yaratdığı müxtəlif janrlı rəsm əsərlərinin konturları da dəqiqləşdi, zənginləşdi, rənglər də çoxaldı...

...Onda ötən yüzilliyin yetmişinci illərinin ortalarıydı. Yaz ayları idi və məktəblərdə dərslərin başa çatmasına az qalırdı. Yaşıl çəmənlərin güllü-çiçəyi, o çəmənlərdə çiçəkdən-çiçəyə qonan kəpənəklər uşaqları çağırırdı və o gün beşinci sinif şagirdləri dərslərdən sonra gəzintiyə çıxacaqdılar. Uşaqlar neçənci tənəffüs idi ki, gizlənpaç oynayıb, bununla vaxtı "qısaltmaq" istəyirdilər.

Rasim elə bir yerdə gizlənmək qərarına gəldi ki, burada onu tapmaq yoldaşlarının ağına gəlməsin. On bir yaşlı oğlan ağzıaçıq qalmış yüksəkqərginlikli elektrik kamerasına girdi. Onu axtarıb tapıb bilməyən yoldaşları sinif otaqlarına axışdılar və bundan sonra Rasimi... xəstəxanada tapdılar.

Həkimlərin yekdil fikri bu oldu: "Hər iki qolunda dirsəkdən aşağı təcili amputasiya aparmaq!"

Bundan sonra Rasimin uzunmüddətli xəstəxana həyatı başladı. Bəs xəstəxanadan çıxandan sonra necə olacaqdı?! Bu suala məhz Rasimin özü cavab verməli idi!

Xəstəxana çarpayısında sanki birdən-birə yaşlaşan Rasim qət etdi ki, sualın cavabını özü tapmalıdır və bundan ötrü də ona hər şeydən qabaq möhkəm iradə, dözümlü və bəzən qəhrəmanlıq iradə, dözümlü iradədir!

Doğulub böyüdüüyü Siyəzən şəhərindən bir dəfə də kənara çıxmamışdı və buna heç təəssüflənmirdi! Doğma yurd-yuvanı Rasim çox sevirdi və onun sevdiyi bu yerlərin bütünü fəsilələrində gözəl idi. Xüsusən də ilk baharda uzaqdan görünən dağlar zərif, yaşıl otlarla örtülüdür. Bu otların arasında boy verən çiçəklər sanki rəssam palitrasının rənglərinə boyanırdı. Qırmızı lalələr, mavi inciçiçəyi, bənövşəyi zənbəklər, ağ çobanyastıqları, hələ də tərəvətlə qalmış tərəvəzlər...

Bütün bunları insanlara göstərmək lazım idi axı, baxan çox olsa da, heç də hamı görmür...

Yenidən əzabverici suallar ortaya çıxdı: bəs necə?!

Əlbəttə, qolsuz uçmaq olmaz! Ancaq tez-tez xəstəxanada ona baş çəkən sinif yoldaşları, müəllimləri kitablardan birindən oxumuşdular ki, bir təyyarəçi öz iradəsi hesabına sübut etmişdi ki, ayaqsız da uçmaq olar... Bəs ayaqla necə, rəsm çəkmək olarmı?... Yəqin ki, yox... Amma Rasim sübut edəcəkdik ki, olar...

Ağına gələn fikri Rasim ilk əvvəl heç kimə deməyə ürək eləmədi, bir neçə gün geniş evlərində özünə yer tapa bilmədi və aradan günlər keçdikcə burasını da başa düşdü ki, ağına gələn fikri artıq onun üçün ürəyində göyərən həyat eşiqinə çevrilib, yoxsa yaşamaq çətin olacaqdı...

Sonralar Rasim fəhlə-gənclər məktəbində oxuyarkən cavan rus dili müəllimi Rövşən Mustafayevdən hər iki qollarını itirsə də rəsamlıq, heykəltarlıq edən qarıbə taleli sənətkarlar haqqında maraqlı söhbətlər eşitdi. İndi elmlər doktoru, professor olan Rövşən müəllimin ötən əsrin səksəninci illərində on səkkiz-iyirmi yaşlı şagirdinə etdiyi bu söhbətlər Rasimin özünə inam hissini daha da artırdı.

Bir gün poçtalyon Rasim Məmmədovgilə qaribə bir zərf gətirdi və tanış ingilis dili müəllimi o məktubu Məmmədovlar ailəsi üçün oxuyub tərcümə etdi: "Çox hörmətli cənab Rasim Məmmədov! Xəbər verməyə şadıq ki, kollegiyamızın son iclasında Siz cəmiyyətimizə üzv olmusunuz. Sizi təbrik edir və yeni yaradıcılıq uğurları arzulayırıq.

Lixtenşteyn, Vadus, Beynəlxalq Əlil Rəssamlar Cəmiyyəti".

1959-cu ildə Lixtenşteyn krallığının paytaxtı Vadus şəhərində xeyirxah bir məqsəd - anadangəlmə və yaxud bədbəxt hadisə nəticəsində qollarını itirmiş rəsamlara kömək etmək məqsədi ilə yaradılmış bu cəmiyyətin üzvü olanda Rasimin hələ 23 yaşı var idi və Rasim o zaman SSRİ adlı nəhəng bir məmləkətdən o cəmiyyətin üzvü olan yeganə sənət adamı idi.

Rasimin yaratdığı yüzlərlə mənzərə rəsmi, portret və natüromortlar onun özünəməxsus dünyasını əks etdirir, çox da iri olmayan bu lövhələr yağlı boya ilə çəkilir. Onların çoxu Rasimin Dəvəçidə, Siyəzəndə, sonra Naxçıvan və Bakıda təşkil olunmuş sərgilərində nümayiş etdirilib.

Azərbaycan Mədəniyyət Fondu və Respublika Rəssamlar İttifaqının təşkil etdiyi ilk fərdi sərgisi maraqla qarşılandı və milli televiziyaımız, Moskvanın "Zaman" xəbərlər proqramı Bakıdakı sərgisi haqqında tamaşaçılara məlumat verdi.

Sərginin açılışında Rasimin xeyirxahlarından birinin, sənətsünas Ziyadxın Əliyevin də xidmətləri çox olub. Sənətsünas Rasim haqda maraqlı bir buklet də çap etdirib: "Söhbət Rasimdən gedəndə istedadından daha çox-çox əvvəl biz insan qüruru, insan dəyanəti haqqında düşünməliyik. Çünki çəkdiqləri onun gözəllik duyumunun və qabiliyyətinin ifadəsi ilə bərabər qeyri-adi iradəsinin, zəhmətsevərliyinin rənglərdə, cizgilərdə ifadəsidir..."

Görkəmli sənətkarımız, xalq rəssamı Mikayıl Abdullayev isə sərgi haqqında öz təəssüratını Rasimə xitabən belə ifadə edib. "Əsərlərində həyatilik, təbiilik və dekorativ rəng təsiri çox güclü, ürəyəyatımlıdır... İnanıram ki, sənin bu sərgin hər yerdə - ölkəmizdə və ölkəmizdən uzaqlarda sənətsevərlər tərəfindən seviləcək... Səni bağrıma basıram!"

Dostun, həmkarın Mikayıl Abdullayev 27 aprel 1990-cı il".

Kimi onun işlərini həvəskar, kimi də professional səviyyəli hesab edir. Lakin bu rəsmlərin bədii məziyyətlərindən əvvəl onların müəllifinin kimliyi tamaşaçıni düşündürür. "Rasimin əsərlərini gördükdən sonra sanki yenidən doğuldum. Özümü qüvvətli hiss etdim..." - Bu cümlələr Rasimin sərgilərindən birinin rəy kitabından götürülüb. İnsan qüruru, insan iradəsi, gələcəyə və öz qüvvəsinə inam, həyata və insanlara vurğunluq - Rasimin rəsmlərinə tamaşa etdikcə, bax, insanda belə ümumbəşəri hisslər oyanır!

Bir neçə il bundan qabaq təsadüfi bir ölümün - yeməkdən zəhərlənmənin qurbanı olan Rasim şeiri də çox sevirdi.

Nazim Hikmətin misrasıdır: "Qəhrəmanlıqdır yaşamaq..."

Rasim Məmmədov haqda bu yazını tamamlarkən, nədənsə, bu misra yadıma düşdü...

Aydın TAĞIYEV, ŞABRAN

Kamran NƏZİRLİ

Yarpaqlar töküləndə...

Tavandan su damırdı. Damcılar otağın ortasına qoyulmuş vedrəni taqqıldadı, çöldə yağan yağış isə pəncərəni döyəcəydirdi. İşıqlar qəfil sönmüşdü; qaranlıq otağın sükutunu pozan təkəcə üzücü taqqıltılar və çöldəki yağışın səsi deyildi, həm də nəvənin babasının böyrünə qısılib maraqla qulaq asdığı nağıl idi.

Bayaq yağış təzəcə yağmağa başlamışdı ki, ev yenə damdı. Ev sahibəsi dilxor oldu, deyinə-deyinə vedrəni gətirib qoydu otağın ortasına, sonra yaşıl donunu geyib qara çətirini götürdü və ərinə:

- Uşağı yatızdır, - deyə gözlərindən yuxu tökülən nəvəsinə işarə elədi, küskün və ümitsiz baxışlarını qarıya dikib əlavə etdi:

- Gedim görüm Anaxanımın oğlu evdədi? Çağırım, çıxsın dama, görsün yenə harda dəlik var...

Baba könülsüz yatağa girdi. Arvadı əliboş qayıdıb gələndə o, artıq nəvəsiylə yorğana bürünmüşdü. Mətbəxdən arvadının səsi gəlirdi, telefonda oğluydu odlu-odlu danışırdı.

- Uşağı yenə qoyub getmisiz! Vaxt tapdınız da toya getməyə! İşıqlarımız sönmüb, evimiz damır... Di qayıdın gəlin... - deyə giley-güzar edirdi.

Baba və nəvə bir anlıq susdular. Birdən uşaq babasını qucaqlayıb sakitcə yalvarmağa başladı:

- Baba, nolar, mənə yenə nağıl danış... təzə olsun! Kitabda olmayan nağıl!

Babanın təzədən nağıl danışmağa halı yox idi. Axır vaxtlar hövsələsi daralmışdı. Tez-tez yorulurdu, ruhdan düşürdü. Dindirməsən, dinməzdin. Hərdən nəvəsi gələndə yadında qalan köhnə nağılların qol-qıncını sındırıb söyləyirdi. Təqaüdcü olmaq belədi - heç nəyə həvəsin olmur, elə bütün günü tənha qalmaq, keçmişlə yaşamaq istəyirsən. Fəqət keçmişlə, xatirələrlə yox...

"Axı nə qədər "Qırmızıpapağ"ın, ya da "Məlikməmməd"ın nağılını danışarlar? Hər dəfə də süjetdən bir balaca kənara çıxanda uşaq Domokl qılıncı kimi başımın üstünü kəsdirib deyir. "Elə deyil, belədir. Dünən bu cür danışdın!" İndi gəl, yadına sal görüm, dünən necə danışmışsan!..." Baba düşünürdü.

Birdən elə bil ovqatına can, üzünə qan gəldi; fikirləşdi ki, yeni bir şey uydursun, lap təzə, lirik bir şey danışsın uşağa. Əslində uşaq özü bunu istədi. Beyni lap keçmişdəki soyuducu mühərrikləri kimi işə düşdü, danışmağa başladı: "...Mən ona yarpaqlar töküləndə rast gəldim. Baxışdıq, baxışlarımız gülümsədi, üz-gözüümüzü sahil bağının soyuq küləyi sıgalladı. Sonra qeyri-ixtiyari qoşa addımladıq, susduq, baxışdıq, yenə susduq, yenə addımladıq. Hərdən baxışlarımız öpüşdü, hərdən kirpiklərimizin arasına sığınib gizləndi, hərdən də od-alov saçıdı. Qoşa addımladıq, yorulmadıq, ayaqlarımız altında xışıldayan sarı yarpaqlar da əzilib-büzülməkdən yorulmadı. Payız, yaz ömrümüzü zü sevgiyə oxşayırdı. Birdən o dedi:

- Mən yağışı sevirəm, bəs sən?

- Mən də günəşi sevirəm...

- Baba, "o"... kim idi? - uşaq tələm-tələsik soruşdu.

- Nənən!

- Nənəm? - uşaq dirsəklənib daha böyük maraqla qulaq asmağa başladı.

"...Göy guruldadı, yağış tökdü. İkimiz də islandıq. Üst-başımız su içində oldu, yaxında daldalanmaq üçün yer də yox idi, ürəyimizdə buna ikimiz də sevinirdik. Olsaydı, bəlkə də qaçıb durardıq orda, islanmazdıq. Amma ikimiz də yağışda addımlayırdıq, inanırıydı ki, yağış kəsəcək, gün çıxacaq, buna görə də yol gedirdik, baxışdıq, gülümsəyirdik, yenə addımlayırdıq, asta-asta, sevinə-sevinə, sevə-sevə... Yanımızdan ötüb-keçən çətirli yaşlı bir qadın ağız-burnunu əyib mızıldandı:

- Dəlilər!

Hə, biz dəli olmuşduq, düz deyirdi, dəliydik, dəli! Biri-birimizin dəlisi!..."

Uşaq bu yerdə özünü saxlaya bilmədi, deyəsən, söz onun damarına toxunmuşdu, ağıllımsına-ağıllımsına ucadan qışqırdı:

- Dəli özüdü!

Baba susdu, xeyli susdu. Daman tavana baxdı. Birdən nəvəsi onun böyrünü dürtmələdi, soruşdu:

- Bəs sonra? Sonrası nooldu? Üst-başınızı harda qurudunuz?

- Heç yerdə!

- Niyə?

- Çünki gün çıxmadı, indiyə kimi su içindəyik... Görmürsən, paltarlarımız hələ də yaşdı?

Uşaq xeyli fikrə getdi. Əvvəlcə əlini babasının üst-başında gəzdirdi, sonra durub yavaşca paltar dolabını açdı, əllərini nəvəsinin yaşıl donuna sürtdü. Qupquruydu. Qayıdıb gəldi, yenə babasının böyrünə girib yorğanı üstünə çəkdi. Bu dəfə arxasını çevirdi babasına, ağırbaşlı kişilər kimi yüngülcə çəmkirdi:

- Yorulmadın nağıl danışmaqdan?

Hər ikisi bir müddət susdu. Baba mətbəxdə lampa işığının oynayan kölgəsinə tərəf baxırdı. Uşaq isə mışıl-mışıl yatmışdı.

19 oktyabr, 2015-ci il.

Azərbaycan türklərinin fəlsəfi və ictimai-siyasi fikrində dövlət və dövlətçilik ideyasının ilkin qaynaqlarından sayılan ən dəyərli abidə "Avesta"dır. Son dövr tədqiqatçılarının böyük əksəriyyəti "Avesta"nın qədim Azərbaycan türklərinin müqəddəs kitabı, onun yaradıcısı Zərdüştü isə Azərbaycan türklərinin peyğəmbəri hesab edir. Digər mənbələr də "Avesta"nın vətəni Midiya, özünü isə qədim Azərbaycan ədəbiyyatının əsəri hesab edirlər. Zərdüştün urmiyalı azəri türkü olması və "Qatlar"ın Azərbaycanın Nəhavənd, Rey, Həmədan və İsfahan bölgəsində qələmə alınması, demək olar ki, nüfuzlu mütəxəssislərin əksəriyyəti tərəfindən qəbul və etiraf olunur. Beynəlxalq zərdüştşünaslıq təsdiq edir ki, "Avesta" e.ə. II minillikdə Elam-Şumer mənşəli dildə yazılıb. Elam dilinin isə qədim türk dili ilə bağlılığını bir çox mütəxəssislər, xüsusilə, Yusif Yusifov elmi dəlillərlə sübut edib.

Baloğlan Şəfiyev "Avesta" haqqındakı tədqiqatları ümumiləşdirərək öz monoqrafiyasında göstərir: "Müəyyənləşdirdik ki, bu abidənin ("Avesta"nın) yazıldığı dil Şərqi xalqlarının əcdadlarının danışdıqları prototürkcədir (qədim türkcə). Belə bir hipotez irəli sürdük ki, Yer üzündə ilk sivilizasiyanın başlanğıcı: dil, din, kitab, əlifba, məktəb, fəlsəfə və ictimai fikir məhz bu kitabın ("Avesta"nın) mətni ilə bağlıdır". Zərdüştün midiyalı və peyğəmbər olmasını M.Məlikova və E.Bayramov da qəbul edir. Onlar yazırlar: "Zərdüştüyun banisi Spitak Spitama (e.ə. VI əsr) mənşəcə midiyalı olub, Peyğəmbər Zərdüşt rolunda çıxış edir".

Zərdüştlük dininə aid kitablar külliyyatı-toplusu sayılan "Avesta"nın zəmanəmizə dörddə biri gəlib çatıb. Onların da ən əski- si eramızın XII əsrinə aiddir.

qidalanmış, dünyanın metafiziki və fiziki dərkə Zərdüştükdən yaranmışdır. "Avesta" Hegel tərəfindən də öyrənilib və kitab ona da müəyyən təsir göstərmişdir.

Tədqiqatçılar göstərir ki: "İsa Peyğəmbər Xristianlığın əsas prinsiplərini Zərdüşt təlimindən götürmüşdür ...

Zərdüşt Peyğəmbərin təktarınlı dini inkişaf etdirərək böyük bir dünya dini (Xristianlığı) yaratmışdır. Zərdüştüyun Musəviliyə (İudaizm) də təsiri inkaredilməzdir".

Deməli, ilk Azərbaycan peyğəmbəri Zərdüşt dünyada ilk təkallahlıq din sistemini yaradan bəşər dühalarından olub. Zərdüşt özünəqədərki etik-fəlsəfi və dini təzadları müəyyən edərək "dinlərin tarixinə ilk böyük islahatçı, novator peyğəmbər kimi" daxil olub. Onun təlimində təkallahlıq əsasdır. Zərdüşt Ahura Mazdanı (Hörmüzü) yeganə ali Allah kimi qələmə verir. Onu kainatın və canlıların yaradıcısı hesab edir. Zərdüşt təlimində Ahura Mazda Xeyir və Həqiqəti təmsil edir.

"Avesta"ya görə, Zərdüşt bu dini "Tanrının dini adlandırır və bu dini yönəltmək üçün Tanrı - Ahura Mazda Zərdüştü Peyğəmbər seçib.

Zərdüştlük dini-fəlsəfi bir sistemdir. Bu dini-fəlsəfi, ictimai-siyasi dünyagörüşə görə, ən yaxşı dövlət forması monarxiyadır. Lakin "belə ehtimal etmək olar ki, "Avesta"da, sadəcə, monarxin hakimiyyəti deyil, maarifçi monarxin hakimiyyəti təbliğ olunurdu. Vendidadın ("Avesta"nın ilkin 21 kitabından qalan üç kitabdan - "Vendidad", "Yasna", "Vispered" - birində) bir bölümündə Zərdüşt Ahura Mazdadan soruşur: "Görünən ələmlərin yaradıcısı, sahibi və müdrik hökmdarı kimdir? Ahura Mazda cavab verir: Urvatat-Naro və Sən - müqəddəs Zərdüşt". Göründüyü kimi, burada söhbət adi monarxdan yox, müdrik hökmdardan gedir. Bu müdrik hökmdar mülki hakimiyyətin başçısı, Zərdüştün oğlu Urvatat-Naro, dini hakimiyyətin başçısı isə müqəddəs Zərdüştür.

"Avesta"da qanunların ciddi şəkildə yerinə yetirilməsi, sosial ədalətə mütləq şəkildə əməl edilməsi, bərabərlik, namuslu əmək, ailə və nikah, qadının

paklıqları hamı üçün bütün nemətlərin yaradıcısı olan Hörmüzün əməli sayır.

Zərdüştlük təliminə görə, Yer üzündə iki qüvvə var. Onlardan biri xeyir, digəri şərdir. Bunlar arasında daimi mübarizə gedir və sonda xeyir, şər üzərində qələbə çalacaq.

"Avesta"da göstərilən Mazda qanunları, icmaçı kəndlilərin, cəmiyyətin digər zəhmətkeş təbəqələrinin mənafeyini müdafiə edir, sosial islahatları həyata keçirmək üçün ədalətli qaydalar yaradılmasına və xalqın bu qayda-qanunlara tabe olmasına çalışır, ictimai münasibətlərin bir növ hüquqi əsasını müəyyənləşdirməyə xidmət edirdi. "Avesta"nın bir çox bölmələrində Zərdüşt özünü yoxsulların müdafiəçisi elan edir. Zərdüştün təbliğ etdiyi maarifçilik ideyaları ictimai həyatın, xeyirxahlıq və ədalət prinsiplərini əks etdirən Mazda qanunları əsasında qurulmasını nəzərdə tuturdu. Bu qanunlar ictimai həyatın böyük bir qismini tənzimləyirdi. Bu qanunlara əməl etmək bu dünyada bir sıra maddi nemətlərə - sərvət və yaxşı ailə ilə mükafatlandırılmalı idi. Göründüyü kimi, farsların əlavələr etdiyi feodalizm dövründəki Zərdüştükdən fərqli olaraq, ilkin Zərdüştlük paklıq və xeyirxahlıq üçün gələcək axirət dünyasındakı mükafatla yanaşı, bu dünyada da mükafat vəd edirdi.

Zərdüştüyun ən yüksək əxlaqi prinsipi Mazdanın müqəddəs qanunlarına və ədalətli qaydalara tabe olmaq idi. Mazda qanunlarını bilmək yalnız atravənlərin - kahinlər zümərəsinin deyil, cəmiyyətin bütün zümərələrinin borcu idi. Onlar bu qanunları rəhbər tutub, həyatda şərli mübarizə aparmalı idilər.

Zərdüştlükdə və manilikdə

Bunu nəzərə alan bəzi tədqiqatçılar göstərirlər ki, bu gün əldə olan "Avesta" 2300 ilə yazılıb. "Avesta" yüz illərlə o qədər dəyişikliyə uğrayıb ki, Zərdüştün əsl gerçək "Avesta"sından olduqca az bir nəsnə qalıb. Zərdüştün sonra "Avesta"ya edilmiş əlavələr "Kiçik Avesta" adı alıb.

Hələ qəbilə quruluşu dövründə meydana gəlmiş "Avesta" quldarlıq və həтта feodalizm quruluşları dövründə də bir çox xalqlara xidmət edib. Zərdüştlük Aralıq dənizindən Çinədək yayılmış, Yunanıstan və bir çox Şərqi ölkələrini böyük fəlsəfə yoluna yönəlmiş, bütün Yunan fəlsəfəsinin ilkin qaynağı və əsası olmuş, Anaksimandr, Aniksiyən, Heraklit, Pifaqor, Demokrit, Platon, Aristotel, yeni platonçular və bir çox digər filosoflar Zərdüştükdən ideya almış,

Zərdüşt fəlsəfəsi sonrakı qərb bədii və fəlsəfi fikrinə də güclü təsir göstərmişdir. Ümumiyyətlə, "Avesta" müqəddəs kitablardan - Tövrat, Zəbur, İncil, Quran - ən qədimi və ilkini olsa da, o, tamamilə səma mənşəli deyil, daha çox yer mənşəlidir. Burada daha çox dünyəvi məsələlərə önəm verilib.

Qeyd edildiyi kimi, "Avesta" zaman-zaman bir çox təhriflərə məruz qalıb. Bu təhriflər daha çox quldarlıq dövründə fars Əhəmənilərin, erkən feodalizm dövründə isə yenə də fars Sasani dövlətlərinin rəsmi hakim dini olduğu zaman baş verib. Təhriflər "ən çox abidədə Türklüyü ifadə edən əlamətlərin ziyanına olub... "Avesta"nın "Qatlar" bölümünün yalnız dili yox, həm də ideyası, tapındığı təlim prototürk inanc və görüşlərlə bu və ya digər dərəcədə səsəlşir. İlk tək, böyük Tanrını Zərdüşt elan edir və təkallahlığın türk "Tenqri" ideyasından daha əvvəlki müəllifinə çevrilir".

cəmiyyətdəki yeri, cinayət və cəzanın növləri və s. kimi dövlətçilik haqqında mükəmməl məlumatlar öz əksini tapıb.

"Avesta"da ictimai quruluşun və hüquqi institutların tam mənzərəsi canlandırılıb, ideal cəmiyyət - sülh, ədalət cəmiyyəti, düşmənçilik və zorakılıqdan azad, əmək adamlarının yaşadığı bir cəmiyyət təsvir olunub. "Avesta"da göstərilir ki, "Mən (Zərdüşt) müharibələri rədd edib, silahı bir yana tullamaq istəyən Mazda dininə inanıram... kəndlərin dağılması, mal-qaranın talanı və oğurluğun əleyhinəyəm... get-gəl azadlığı, mənzil, mülk toxunulmazlığı tərəfdarıyam".

Zərdüşt qarəti, qətli, yalanı, rüsvətə, zülmü, hiyləni, basqını, ədalətsizliyi, tamahkarlığı və s. şər qüvvə olan Əhrimənin əməli hesab edir. Yer üzündə olan bütün yaxşılıqları, xeyirxahlıqları,

"Avesta"da cəmiyyətin dörd zümərəsi (silki) qeyd edilir. Bunlar kahinlər (atran və ya maqlar), döyüşçülər, əkinçilər və sənətkarlardır. "Avesta" qulların adını çəksə də, onları müstəqil zümərə kimi göstərmir. Kahinlər mənbələrdə Midiya çarlarının müşaviri, Əhəmənilər dövründə isə Əhəməni hökmdarlarının saray kahinləri kimi qeyd edilir. Bəllidir ki, Midiya tayfaları arasında maqlar xüsusi yer tuturdu. Maqlar Zərdüşt dini ayinlərinin əsas icraçıları olub, xalq içərisində böyük nüfuza malik idilər. Midiya dövründə maqlar Zərdüştün varisi sayılırdılar. Əhəmənilər dövründə maqların xalq arasında böyük nüfuzundan qorxan fars hökmdarları onları saraya çəkməklə bir növ nəzarətdə saxlamağa çalışırdılar. Biz belə hesab edirik ki, farslar

(II Kir) xəyanət yolu ilə (Midiya çarı Astiaqı terror yolu ilə qətlə yetirməklə) hakimiyyəti ələ keçirdikdən sonra Əhəmənilər, xüsusilə I Dara dövründə Midiyanın əsas hakim tayfası olan Maqlar siyasi hakimiyyətin əldən çıxdığını görüb, dini hakimiyyəti əllərində saxlamağa çalışmış və ilk vaxtlarda buna nail də olmuşdular. Lakin zaman keçdikcə, bu kahinlər - maqlar da farslarla əvəzlənmiş və beləliklə də təkallahlı din olan Zərdüştlük dualist dinə çevrilməmişdi. Zərdüşt xalqı miflərdən qurtarıb təkallahlı dinə gətirdiyi halda, Zərdüştədən sonra bu dini özləri üçün silaha çevirən farslar onun ikinci, üçüncü mərhələsində bu dinə öz əski miflərini daxil edib, min il müxtəlif əlavələr edərək, Zərdüştüyü yeni əsərlərlə, kitablarla mifləşdirmiş "Avesta"nı fars şovinizminin alətinə çeviriblər.

İkin "Avesta" ideyaları, Zərdüşt fəlsəfəsi o qədər bəşəri olub ki, o, Azərbaycandan başlayaraq Babilistan, Yunanıstan, Əfqanıstan, Orta Asiya, Hindistan və hətta Çinə qədər böyük bir ərazidə geniş tətbiq olunub. "Avesta" Nizamidən tutmuş bütün şərq və qərb dahilərinə, hətta "bütün dinləri puç və əfsanə hesab edən" Mirzə Fətəli Axundzadəyə belə öz təsirini göstərən, böyük Hüseyin Cavid onun dahiliyini belə xarakterizə edib:

*Zərdüştü düşün!
Fəlsəfəsi, fikri, dühası
Hər atəşə tapdırmaq idi
zümreyi-nası.
Yalnız bunu dərk etdi
o allameyi məşhur,
Yalnız o böyük baş,
bu böyük kəşf ilə məşhur.*

Qeyd edildiyi kimi, terror yolu ilə siyasi hakimiyyətə yiyələnmə farslar tədricən ölkə daxilində Zərdüştüyü də öz siyasi hakimiyyətlərinə uyğunlaşdırdıqdan sonra bu dini özlərinin rəsmi dövlət dini elan etdilər və tədricən Maq kahinlərini fars kahinləri ilə əvəz edərək ölkədən didərgin saldılar. Belə bir vəziyyətdə ilk öncə siyasi hakimiyyətin, daha sonra isə dini hakimiyyətin də əldən çıxdığını görən Azərbaycan türk düşüncəli sakinləri çarə axtarmağa başladılar. Sasanilərin işğal etdikləri ərazilərdə Sasanı fars zülmünə qarşı müxtəlif hərəkatlar baş qaldırmışdı. Belə hərəkatlardan biri də Maninin rəhbərliyi ilə baş verib. "Həm ata, həm də anası əsil türk olan, özü də Həmədan türklərinin Əşkani nəslindən törəmiş" Mani, Zərdüştədən sonra öz dini təlimini yaratmış və onu yaymağa başlamışdı. Bu dini təlim - Zərdüştlük, Xristianlıq və Buddizm ünsürlərini özündə cəmləşdirirdi. Daha doğrusu, "Maninin görüşlərinin formalaşmasına Zərdüştlük, Xristianlıq və Buddizm müəyyən təsir göstərmişdi. Mani özü də çox vaxt sələfləri Buddanın, Zərdüştün və İsanın (İsa Peyğəmbərin) rolunu qeyd edirdi".

Mani öz təlimini ümumdünya dininə çevirmək istəyirdi. Maniyə görə, bu təlim bütün bəşəriyyətə aid olduğu üçün bütün əvvəlki dinləri əvəz etməli idi. Mani göstərirdi ki, "Əvvəlki dinlər yalnız bir ölkədə mövcud idi və bir dildə idi. Yalnız mənim dinim (Manilik və ya Manixizm) elə xüsusiyyətlərə malikdir ki, ona hər bir ölkədə və bütün dillərdə etiqad edə bilərlər. Onu ən ucqar ölkələrdə tətbiq edəcəklər".

Maninin, sadə həyatı təbliğ edən təlimi mülkiyyətdən imtina etmək, bərabərlik tələbi, tamahkarlıqdan, qatillikdən, oğurluqdan, ər-arvad xəyanətindən, yalançı sehrbazlıqdan, cadugərlikdən, inama şübhə ilə yanaşan ikiüzlülükdən, hərəkatlarda süstlük və passivlikdən imtina etmək kimi tələbləri, şübhəsiz ki, çox böyük ictimai-sosial əhəmiyyətə malik idi və feodal zülmünə qarşı məzlum kütlələrin etirazını ifadə edirdi. Bütün bunlar Maniliyin nəinki Şərqdə, həm də Qərb dünyasında geniş yayılmasına səbəb olmuş, Manilik geniş vüsət alaraq Sasanilərin siyasi və dini hakimiyyətinə qarşı çıxmış və öz bayrağı altına müxtəlif ölkələrdə külli miqdarda tərəfdar və ardıcıl toplamışdı. Bütün bu keyfiyyətlərinə görə Manilik əleyhinə təkcə fars Zərdüştüyünü təbliğ edən Sasanilər deyil, həm də Buddizm və Xristian təbliğatçıları çıxış edirdilər. "Çünki Maniliyin müvəffəqiyyəti onun dünya dininə çevrilməsi təhlükəsini yaradırdı".

Deyənlərdən belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, Azərbaycan türkü Maninin yaratdığı bu ən böyük bidətçilik cərəyanı öz ölkəsində həyata keçməyə də, təlim, dövlət hakimiyyətinə qarşı yönəldiyindən Mani düşmən əli ilə qətlə yetirilsə də, onun ölümündən sonra (276-cı ildə) da bu dini cərəyan bütün təqib və təzyiqlərə baxmayaraq, müxtəlif ölkələrdə yayılmış və nəhayət, digər bir türk xalqı bu dini özünün rəsmi dini olaraq qəbul etmişdi. Tədqiqatçılar göstərir ki, "Mani məzhəbi sonra türk tayfası olan uyuğurların rəsmi dini olub və buna görə də Orta Asiyada Mani dininin əsərləri əldə edilib".

III əsrin sonlarında Maninin davamçılarından olan Bundos bu dini təlimi Roma və İranda geniş təbliğ edib və hətta onu Xristian dininə xidmət edən Albaniyada da yaymağa çalışıb. Tədqiqatçıların fikrincə, "Mani 24 yaşında ikən, 240-cı ildə özünü peyğəmbər elan edib, 241-242-ci illərdə Ktesifonada (Mədaində) Sasanlı I Şapur öz tacqoyma mərasimində Manini peyğəmbər olaraq tanıyıb, bundan sonra Maninin peyğəmbərliyi Sasanı dövlətində geniş ölçüdə qəbul olunub. "Manilik fəlsəfə, məntiq, tarix fəlsəfəsi ilə çulğışmış bir dini təlimdir. Manilik Zərdüştüyə qarşı deyil, əksinə, Zərdüştük Maniliyin əsası, özülüdür. Manilik dünyada ədalətli bir quruluş axtaran ideyalar qaynağıdır. O, özünə qədər Azərbaycanda olan türkdilli xalqların və dövlətlərin ((Elam Kas) Kaz) Qut (Quz), Turukki, Aratta, Manna, Midiya)) yaratdığı dini, fəlsəfi, siyasi bir mədəniyyətin davamı idi. Mahiyyət baxımından farsizm düşüncə tərzinə zidd bir dünyagörüşü olan manilik mifizm, əsatirizmə qarşı duraraq dindən fəlsəfi idraka doğru yürüyən və yol göstərən mürəkkəb təlimlər sistemidir. Manilik türk dühasının yaradıcılığının təzahürlərindən biri olaraq, Zərdüştükdəki "Uğurlu düşüncə, Uğurlu Söz, Uğurlu İş" prinsipini genişləndirərək bir sistem halına salmış, yenə də Zərdüştükdəki "Doğru Düşüncə, Doğru Söz, Doğru İş, Doğru Davranış, Doğru Danışmaq və ən əsaslardan olan Doğru Yol ideyalarını genişləndirərək, bəşərə yeni bir Yol göstərmək istəmişdir". Tədqiqatçılar həm də göstərir ki: "Böyük rəssam, şair, alim, mütəfəkkir Mani Əskaninin (215-276) "Ərşəknamə" əsəri Firdovsi "Şahnamə"sinin yalnız məzmun-mündəricə əsası yox,

həm də süjet-fabula strukturunun, obraz-qəhrəman tipajının arsenalı olmuşdur... Lakin Əşkani tarixinə münasibətdə onlar (Mani və Firdovsi) arasında fərq elə həyatdakı və "Şahnamə"dəki Əskanilərin fərqi səviyyəsindədir".

Mani və onun tərəfdarları bütün bələlərin kökünü maddi nemətlərin ədalətsiz, qeyri-bərabər bölünməsinə görə və bu nemətlərdən hamının bərabər istifadəsini tələb edirdilər. Bütün bunlara Sasanı hökmdarlarından I Şapur (239-272) və oğlu I Hürmüz (272-273) müəyyən dərəcədə göstərsələr də, onların varisləri olan I, daha sonra isə II Bəhram (276-293) nə maddi nemətləri, nə də hakimiyyəti xalqla bölüşdürmək istəmədilər və nəticədə Mani peyğəmbərə ağır işgəncələr verərək edam etdilər. Bir neçə il maniçilər təqib və işgəncələrə məruz qalaraq fiziki məhv edildi, çoxları xarici ölkələrə gedib Maniliyin təbliğini davam etdirdilər. "Mani tarixdə bir Peyğəmbər, filosof, qəhrəman, siyasi-ictimai hərəkatın yaradıcısı və başcısı kimi tanınsa da, bədii ədəbiyyatda rəssam (nəqqəş), memar, şair kimi məşhur olub. Maninin 10-dan çox kitabı, 76 məktubu (risaləsi) olub, onlar bütün dünyaya səpələnərək, üçüncü yüzildən sonra bütün dünyada din, fəlsəfə, rəssamlıq, memarlıq və ədəbiyyatda böyük təsir göstərirlər. Manilik mübarizəsini davam etdirib, beşinci yüzilliyin sonunda çox böyük güclə baş qaldıran Məzdəkilər xalq hərəkatının əsas ideya qaynağı olub".

Bütün bu deyilənləri ümumiləşdirərək görkəmli alimimiz Yusif Rüstəmov göstərir: "Manilik Türk xalqlarının, o cümlədən azərbaycanlıların islamqədərki dinlərindən biri olaraq, əhəmiyyətli rol oynayıb".

Rəfai ƏHMƏDLİ,
Fəlsəfə elmləri namizədi

ictimai-siyasi düşüncələr

Deyirlər ki, xüsusi xidmət orqanlarının hər hansı bir əməliyyatı yalnız uğursuzluqla nəticələnəndə qəzetlərə düşüb dillər əzbəri olur. Bəlkə də elədir. Amma onda "Entebbe" əməliyyatı bir istisnadır, çünki bu orqanların əməliyyatda çaldığı qələbəyə rəğmən, onun ən xırda detalları belə bu gün çoxlarına bəllidir.

2007-ci ildə İsrail, içərisində girovlar olan, Uqandanın Entebbe hava limanına endirilmiş təyyarənin azad edilməsi üçün keçirilmiş əməliyyatın 30 illiyini qeyd etdi.

Xüsusi xidmət orqanlarının tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış bu cəsarətli əməliyyat, sonradan həmin əməliyyatda həlak olmuş Yonatan Netanyahu'nun şəərəfinə "Yonatan" adı almışdı...

Bu haqda nə qədər yazılsa, nə qədər danışılsa da, "Yonatan" əməliyyatına marağ bu gün də azalmır. Həmin gün hadisələr lap Hollivudsayağı ssenariylə cərəyan edirdi. Amma hər şey ekranda deyil, həyatda baş verirdi və riskə məruz qalan bir filmin deyil, real insanların taleyi idi...

1967-ci il, iyul ayının 27-si...

Tel-Əvivdən Parisə 139-cu reyslə uçan Fransa təyyarəsində ekipaj üzvləri və 220 sərnəşin vardı. Onların 98-i yəhudi idi.

Nəsə baş verəcəyini kimsə gözləməirdi. Adı günlərdən biriydi...

Amma təyyarənin havaya qalxmasından az sonra terrorçular onu ələ keçirdilər.

Dünyaya meydan oxuyan bu terrorçular kimlər idi? Onların ikisi Almaniyanın "Bader maynhoff" qruplaşmasından olan almanlar, ikisi isə Bədih Həddadın başçılıq etdiyi fələstinlilər idi.

Terrorçular ekipaja uçuşun kursunu dəyişmək əmri verərək təyyarəni Livianın Benqazi hava limanında endirirlər və oradan yanacaq götürüb İsraildən 4 min kilometr aralıda yerləşən "Entebbe" aeroportuna istiqamət alırlar. Uqanda ərazisi olan bu aeroportda isə terrorçulara daha dörd fələstin mücahidi qoşulur...

Təyyarənin başına gələnlər bəlli olan kimi, İsrail rəhbərliyi kömək üçün Uqanda diktatoru İde Əminə müraciət etmək qərarına gəlir. Axı prezident bir zamanlar İsrail dövlətinin böyük dostu sayılırdı və özü də təyyarədən paraşütlə tullanmağı elə İsraildə öyrənmişdi.

Ona rəsmi müraciət edilir, amma az sonra bəlli olur ki, İde Əmin İsrailə əməkdaşlıq etməyəcək, çünki artıq təyyarəni qaçıran terrorçularla işbirliyi qurub və onlarla həmrəydir.

Terrorçulara gəlincə, onlar Entebbedə girovların yarısını azad edərək təyyarədə yalnız İsrail vətəndaşlarını və bir də başqa ölkələrin təəbəsi olan milliyətçə yəhudiləri saxlayırlar.

Az sonra girovlar aeroportun köhnə terminalının binasındakı gözləmə zalına keçirilir. Təyyarənin ekipajı da onlara qoşulur, çünki laynerin kapitanı sərnəşinlər üçün məsuliyyət daşdığını bildirərək azad olmaqdan imtina etmişdi.

Girovlar köhnə terminalda yerləşdirildikdən sonra terrorçular onların azad edilməsi müqabilində İsrail dövləti qarşısında şərtlərini irəli sürür: həbsxanalardan 53 nəfər fələstinli mücahid azad edilməlidir - onların 40-ı İsrail, 6-sı Almaniya, 5-i Keniya, 1-i Fransada cəza çəkirdi.

Terrorçular belə bir ultimatum da irəli sürmüşdülər ki, əgər Uqanda ordusunun əsgərləri köhnə terminala yaxınlaşsa, bina girovlarla bir yerdə partladılacaq!

Şərtlərin yerinə yetirilməsi üçün 1 iyul, saat 14-dək vaxt verilmişdi...

Vəssalam! Bəlli olan yalnız bunlar idi.

Təyyarənin qaçırılması və terrorçuların qoyduğu şərtləri İsrail rəsmilərinə şoka saldı. İshaq Rabinin başçılıq etdiyi kabinet bu hadisə ilə əlaqədar özünün fəvqəladə iclasını çağırırdı. Təhlükəsizlik orqanlarının əməkdaşları isə kabinetin hansı qərar qəbul edəcəyindən asılı olmayaraq, girovların azad edilməsi əməliyyatının planlaşdırılmasına başladı.

Uqanda ilə İsraili ayıran məsafə və terrorçuların ultimatumunda qoyulan vaxt nəzərə alınsa, bu əməliyyat daha çox xülyaya bənzəyirdi. Məsələnin ən qəliz tərəfi isə bu idi ki, israili mütəxəssislər olayın iştirakçıları haqda heç bir informasiyaya malik deyildilər. Əldə olan faktlar yalnız sərnəşinlərin siyahısı və qaçıran təyyarənin Fransaya məxsus olmasından ibarət idi...

Olayın ilk təfərrüatı Patrisiya adlı britaniyalı xanumdan alındı. Uzaqgörən xanum özünü yaralayaraq terrorçulara söyləmişdi ki, hamiləliyinin ilk ayındadır və həyəcədən qanaxması başlanıb. Terrorçular da başlarına əlavə problem açmaq niyyətində olmadıqlarından, Patrisiyayı qeyri-yəhudi girovlarla bir yerdə azad etmişdilər.

Qadın Londona çatan kimi, ona iki "Mossad" əməkdaşı yaxınlaşaraq bütün bildiklərini öyrəndi. Patrisiya onlara danışdı ki, terrorçular təyyarəyə Afinada - müvəqqəti eniş zamanı miniblər və havaya qalxan kimi də əllərində qumbaralar və avtomat silahlar pilot kabinəsinə daxil olub ekipajı məcbur edib ki, kursu dəyişsin...

Qadını bəc deyincə sorğu-sual edən "Mossad" əməkdaşları təcili İsrailə döndülər.

Artıq təyyarənin qaçırılmasından bir neçə gün keçirdi. Bütün İsrail nəfəsini içinə çəkib durmuşdu - hamı insidentin finalını gözləyirdi. Amma qeyd etmək lazımdır ki, bu sonluğa kimsə nikbin baxmırdı: nə siyasətçilər, nə hərbcilər, nə də Entebbe terminalında girov qalanların qohumları...

İshaq Rabin isə ilk dəqiqədən çıxış yolunu yalnız terrorçuların tələblərini ödəməkdə gördüdü, çünki arasında müxtəlif millətlərin nümayəndələri olan girovların başına bir iş gəlsəydi, İsrail qınaqdan yaxa qurtara bilməyəcəkdi.

Lakin qeyri-yəhudi girovların artıq azad edildiyi bəlli olan kimi, Rabin və onun nazirləri yəhudi sərnəşinlərin azad edilməsi üçün xüsusi əməliyyat aparmaq fikrinə düşdülər, çünki bu, artıq İsrailin daxili işi idi.

Əməliyyat keçirmək qətiyyəti bir sadə məntiqə əsaslanırdı: başqa millətlərin nümayəndələrini azad etməklə terrorçular əl-qollarını açmışdılar və istənilən an yəhudiləri "uff" demədən milçək kimi qıra bilərdilər. Onu da istisna etmək olmazdı ki, terrorçular ciddiliklərini nümayiş etdirmək üçün girovları bir-bir güllələsinsinlər. Onda vəziyyət tam nəzarətdən çıxacaqdı...

Siyasətçilər və hərbcilər yenə iclasa toplaşdılar. Bu dəfə məqsəd xüsusi xidmət orqanlarının hazırladığı xilasetmə əməliyyatının şansını qiymətləndirmək idi. Əməliyyatı ordu kəşfiyyatı "AMAN"ın operativ iş bölməsinin başçısı EHUD BARAKIN başçılığı altında olan bir qrup mütəxəssis hazırlamışdı. Barak isə öz növbəsində müavini, mayor MUKİ BASARI və xüsusi xidmət dəstəsinin komandiri Yonatan Netanyahu'u işə cəlb etmişdi. Basar bir zamanlar uqandalı əsgərlərin təlimatçısı olmuşdu və indi Barakı maraqlandıran bu idi ki, İsrail əsgərləriylə birbaşa toqquşmalı olsalar, uqandalılar necə hərəkət edəcəklər?

Basar bütün bildiklərini danışdı. Verdiy məlumatlardan ən maraqlısı o oldu ki, Entebbe aeroportunu İsrailin "Solet Bone" şirkəti inşa edib. Bu, o demək idi ki, israililər binanın və bütün ətraf ərazinin dəqiq planını asanlıqla əldə edə bilərlər. Qarşıdakı əməliyyat üçün bundan qiymətli məlumat ola bilməzdi!

İsrail hökuməti isə bütün bu günlər ərzində girovların diplomatik yolla azad edilməsi üçün yürütdüyü fəaliyyəti bir an da olsa, sənqitmirdi.

Bu prosesə bir zamanlar Uqandada İsrail hərbcilərindən ibarət dəstənin rəhbəri, iki ölkə arasında diplomatik əlaqələr kəsilənədək İde Əminlə dostluq etmiş Barux Bar-Lev də cəlb edilmişdi. Bar-Lev Əminə telefon açaraq girovların azad ediləcəyi təqdirdə ona olmanın güzəştlər, o cümlədən də Nobel sülh mükafatı verəcəyini vəd etmişdi. Uqanda prezidenti isə köhnə dostunun bu sözlərindən sonra bir qədər könülsüz olsa da, öz köməyini əsirgəməyəcəyini bildirmişdi.

Barux Əminlə söhbətdə girovların daqiq yeri haqda qiymətli məlumat əldə edə bilməmişdi...

Terrorçularla aparılan permanent danışıqların da müəyyən nəticəsi vardı: bütün şərtlərin icrası üçün daha iki gün vaxt verilmişdi. Yəni ultimatumun vaxtı iyulun 3-də bitirdi.

Artıq qarşıdakı əməliyyatın bir neçə variantı vardı. Nəzərdə tutulurdu ki, İsrailə məxsus, içi silahlı əsgərlərlə dolu "Boinq" təyyarəsi Entebbe hava limanına ensin. Əsgərlər elə geyinməyidilər ki, terrorçular onların fələstinli dustaq olduğuna, tələblərinin yerinə yetirildiyinə inansınlar. Əsgərlər isə təyyarəni tərək edən kimi, terrorçuları zərərsizləşdirməli və girovları azad etməli idilər. Bu, birinci variant idi.

İkinci variant isə İsrailin xüsusi xidmət dəstəsinə Viktoriya gölü ətrafına çıxarmaq, qaçıqlarla Entebbedən təxminən bir kilometr aralı olan ərazilərə çatdırmaq, oradan da təyyarə limanına sakitcə girərək terrorçuları sürətli bir əməliyyatla məhv etmək idi...

Amma daha bir plan vardı: Keniyanın paytaxtı Nayrobidə bir yaxta kirayələyib içinə turist kimi geyinmiş əsgərləri doldurmaq və Viktoriyanın bayaq nəzərdə tutulan nöqtəsinə çatdırmaq...

Hökumət yaşıl işığı bu variantların heç biri üçün yandırmadı - dördüncü və ən ağılasıqmaz planı seçdi.

(Davamı gələn sayımızda)

Film kimi əməliyyat:

"Entebbe" -
ağrı, cəsarət və
qəhrəmanlıq
dastanı

İlqar Əlfinin araşdırmaları "Tam məxfi" layihəsində

XIX əsr bütün dünyada humanitar təfəkkürün gündəyər dövrü olub. Məhz həmin vaxt müasir fəlsəfə, sosiologiya, linqvistika, tarix və digər humanitar elmlərin əsas konsepsiyalarının təməli qoyulub. Rusiya imperiyasında inkişaf etmiş əsas istiqamətlərdən biri şərqşünaslıq idi. İmperiyanın daxilində yüzlərlə alim dilləri, adət-ənənələri, xalqların tarixini öyrənirdi. Bu yazı, sadəcə, onlardan biri deyil, əksinə, aralarında ən yaxşı alim imici qazanan soydaşımız, hərtərəfli istedadla malik görkəmli şəxsiyyət Mirzə Cəfər Topçubaşov haqqındadır.

Gözəl dillər dəryası

Topçubaşovun Tiflisdə yaşayan ailəsi Gəncə əsillidir. Mirzə Cəfərin babası - Əli Mərdan gürcü çarları II İrakli və XII Georginin sarayında xidmət edib, topçu alayının rəisi və çar sarayının yerləşdiyi qalanın komendantı olub. Qardaşı Əli Əkbər hərbi xidmətə qəbul olunub və podporuçik rütbəsində xidmət edib. Bizim Əlimərdan bəy kimi tanıdığımız qardaşı oğlu görkəmli ictimai və dövlət xadimi, eyni zamanda ilk Azərbaycan Demokratik Respublikasının həmtəsisçisidir. Topçubaşovların soyadı, ümumiyyətlə, Rusiyada böyük populyarlığa malik idi. Çünki bir çox dünya şöhrətli rusiyalı şərqşünaslar Mirzə Cəfər Topçubaşovun tələbəsi olub.

"Mirzə Cəfər farsca təkcə düzgün deyil, həm də gözəl danışmağı öyrədirdi, - bu o dərəcədə sevilirdi ki, Kazan müəllimlərinin fars dili bilikləri Mirzə Cəfərin tələbələrinə nəinki yanlış, həm də kobud və əsl fars dili deyil, ruhən tatar dili kimi görünürdü", - deyər, bu barədə onun tələbəsi, rus şərqşünası, professor Vasili Qriqoryev yazırdı.

Mirzə Cəfər həyatının böyük hissəsini imperiyada ən böyük (dünyada ən yaxşılardan biri) Sankt-Peterburq Dövlət Universitetində şərq dillərini tədris edib. Həmin dövrdə - XIX əsrin əvvəllərində rus şərqşünaslığı imperiya üçün dörd mühüm şərq dilini tədris edirdi - ərəb, fars, türk və tatar. Mirzə Cəfər bu dillərin hamısını mükəmməl bildirdi. 1845-ci ildən başlayaraq Peterburq Universitetinin Şərq ədəbiyyatı kafedrasında tatar (Azərbaycan dili), gürcü, erməni dilləri və ədəbiyyatının tədrisinə başlandı. Hərçənd universitetin nizamnaməsinə uyğun olaraq Azərbaycan dilinin tədrisi hələ 1835-ci ildə başlamalı idi. Türk dilinin tədrisinə gəldikdə isə bu, ancaq universitetə rus şərqşünası, poliqlot, yazıçı və redaktor Osip Senkovskinin 1822-ci ildə gəlişi ilə mümkün oldu. Senkovski yaxın məsləhətçisi olan Mirzə Cəfərin təşəbbüsü ilə hətta "Taxta kukla" Azərbaycan nağılını rus dilinə tərcümə edir və onu dekabristlərin "Qütb ulduzu" adlı almanaxında nəşr etdirir.

V. Qriqoryev "Sankt-Peterburq Universiteti mövcud olduğu ilk əlli il ərzində" adlı kitabında yazır:

"Mirzə Cəfərin fars ədəbiyyatından mühazirələri hamını məftun edirdi, onun tələbələri fars dilini çox tez öyrənirdilər". 1835-ci ildə təqaüd yaşına çatan professor-şərqşünas Fransua Bernar Şarmuani əvəz edən

Ruslara Şərqi sevdirən azərbaycanlı

Topçubaşov Fars dili və ədəbiyyatı kafedrasına rəhbərlik etməyə başlayır. Demək lazımdır ki, Mirzə Cəfər tələbələrinə nəinki fars dili və ədəbiyyatını, həm də xəttatlığın zəruri qaydalarını öyrədirdi. Qriqoryev, həmçinin, yazırdı ki, "Mirzə Cəfərin tələbələri xəttatlığa da, dillərə olduğu kimi müvəffəqiyyətlə yiyələnmişdilər". Xəttatlıqda peşəkarlıq, məlum olduğu kimi, təhsil görmüş insanın Şərqdə əsas əlamətlərindən biri hesab olunurdu. Bu mənada Mirzə Cəfər, sadəcə, qüsur-suz xəttat deyil, demək olar ki, rəssam idi. Bununla yanaşı, Mirzə Cəfər geniş istedadla malik idi.

Şair və tərcüməçi

"Fars dili dərində tələbələr bu son yarımildə bütün "Gülüstan"ı, Sədinin əsərlərini və Fəridəddin Əttarın "Pəndnamə"sini 41-ci fəslini oxuyurdular...

Mirzə Cəfəri Şərqlə Qərb arasında mizrab adlandırmaq olardı. Və bu, təkcə kadrların hazırlanmasını ehtiva etmir. O, dünyada ilk dəfə "İncil"i fars dilinə peşəkarcasına tərcümə etmişdi. Avropalı şərqşünaslar onun bu işini o qədər yüksək qiymətləndirmişdilər ki, onu London Kral Asiya Cəmiyyətinin üzvü təyin etmişdilər.

ayrı-ayrı hissələrini, Vəssafın "Tarix", habelə, Məhzən-ül-İnşa" əsərini rus dilinə tərcümə edib.

Yeri gəlmişkən, qeyd etmək lazımdır ki, Topçubaşovun rəhbərliyi ilə Qriqoryev Qiyaşəddin Xandəmirin "Həbib-üş-seyr" əsərinin bir hissəsi olan "Monqolların qədim dövrdən Teymurləngə qədər olan tarixi" adlı əsərini tərcümə edib.

Diplomat

Topçubaşov Sankt-Peterburqa doğma Tiflisdən 1817-ci ildə, lap gənc yaşlarında gəlib. O, ilk vaxtlar İran səfirliyində tərcüməçi kimi fəaliyyət göstərirdi və bir müddət sonra universitetdə işləməyə başlayıb. O, çox vaxt səfərlərdə olur, tez-tez diplomatlarla görüşür, ünsiyyət yaradırdı. Həqiqi gizli müşavir (müasir anlamda siyasi məsləhətçi) vəzifəsinin öhdəsindən bacarıqla gələn Mirzə Cəfər Topçubaşov, həmçinin, Peterburq Universiteti, Rusiya Arxeologiya Komissiyası və İmperiyanın Xarici İşlər Nazirliyinin Asiya departamentində uğurlu fəaliyyətinə görə II və III dərəcəli müqəddəs Anna, III dərəcəli müqəddəs Stanislav və İranın məşhur "Şiri-Xurşid" ordenləri ilə mükafatlandırılıb.

Baxışları

"İncil"i tərcümə etdiyinə və həyatının böyük hissəsini Peterburqda keçirməsinə baxmayaraq, Topçubaşov öz dinini dəyişməyib. Bəzi dərin zəkali müsəlmanlar kimi, Mirzə Cəfər də sufi olub. Bundan başqa, bir çox maarifçi insanın sufi fəlsəfəsini sevməyi və anlamağında onun böyük rolu olub. Topçubaşov sufi məktəbi poeziyasının bilicisi olub. Professor Veselovski yazırdı ki, "Mirzə Cəfər bir sufi kimi, Şərq poeziyasının pərəstişkarı olub. Sədi, Hafiz, Cəlaləddin Ruminin şeirləri onun şərhlərində tələbələrə əsl zövq verirdi".

Topçubaşov dünyasını dəyişməzdən əvvəl "Topçubaşov mükafatı"nın təsis edilməsi üçün 1000 rubl (həmin dövrdə bu, böyük pul idi) həcmində beşfaizlik dövlət bank biletlərini öz fakültəsinə təqdim edib. Bu, inzibati-idarəetmə sahəsində xüsusi fərqlənən tələbələr üçün nəzərdə tutulmuşdu. Mükafatın faizləri iki ilə 100 rubl təşkil edirdi. İmperatorun razılığı və Senatın qərarı ilə mükafat rəsmi status aldı və onun ölümündən sonra təqdim edildi.

Əlimərdan bəy Topçubaşov Sankt-Peterburqa gələndə, xeyli vaxt keçsə də, adı Peterburq İmperator Universitetinin tarixinə əbədi həkk olunmuş əmisi Mirzə Cəfərin, paytaxtın elmi və siyasi dairələrində böyük ehtiram və heyranlıqla xatırlandığından qürur duymuşdu.

Əli ZEYNAL

Onların əksəriyyəti rus dilindən fars dilinə tərcümə ilə məşğul olurdu və bunun öhdəsindən son dərəcə uğurla gəlirdi. Digərləri öz aralarında, eləcə də müəllimləri ilə danışmaq səviyyəsində fars dilinə yiyələnirdilər; onların yaxşı tələffüzü müəllimləri Mirzə Cəfərin fəaliyyətinə və söylərinə olan hörməti daha da artırırdı". Bu raportu Xalq Maarif Naziriyi üçün 23 yaşlı Topçubaşovun universitetdə fəaliyyətinin lap erkən çağlarında təhsil dairəsinin müdiri S. Uvarov yazıb. Şərqin əsl bilicisi kimi, Mirzə Cəfər öz işini poeziya bilikləri olmadan təsəvvür etmirdi. O, əsasən, özü tərcümə etdiyi şeirləri həvəslə tələbələrinə oxuyur, onları da tərcümə ilə məşğul olmağa həvəsləndirirdi. O bilirdi ki, şeirə bağlanmadan həqiqi şərqşünas olmaq mümkünsüzdür.

Qeyd etmək lazımdır ki, Mirzə Cəfər söyləri, yüksək peşəkarlığı və sənətinə olan sevgisi sayəsində rusları Şərqi sevməyə və anlamağa cəlb edib. Onun dostu, Moskva Universitetinin professoru olmuş P. Petrov yazırdı: "Mirzə Cəfər mənə Hafizin bir sıra qəsidələrinin, qəzəllərinin sehrli mənalarnı başa salanda, o zaman özümə dedim ki, onlardan ən yaxşılarını rus dilinə tərcümə edirəm və bunu mütləq həyata keçirirəm. Ya mən tamamilə şərqləşmişəm, ya da bu qəzəllər, həqiqətən, ən yüksək poeziyanın möcüzəsidir". Mirzə Cəfər Şərq poeziyasının bir çox nümunələrini - Əttarın "Pəndnamə"sini, Sədinin "Bustan" və "Gülüstan"ını, Hafizin seçilmiş qəzəllərini, Cəlaləddin Ruminin bir neçə məsnəvisini, Firdovsinin "Şahnamə"sindən parçaları, "Təzkireyi-Mukin Xan"ın

A talar və oğullar mövzusu bəşər övladının yaranışından mövcud olub. Bu məsələ məişətdən tutmuş elmin, sənətin müxtəlif sahələrində də zaman-zaman bəzən yumşaq, bəzən isə çox sərt formada ifadə olunan fikir ayrılıqları, yaxud oxşarlıqları şəklində təzahür edib.

Elə biz də rubrikamızda bu məsələlərə toxunmağa, yaşlı və gənc nəslə təmsil edən sənət və peşə adamlarını, sözün yaxşı mənasında üz-üzə qoymağa, onların müxtəlif hadisələrə yanaşmalarını aydınlaşdırmağa və bu yanaşmaları sizlərə təqdim etməyə çalışacağıq.

“Atalar-oğullar” rubrikasının budəfəki qonaqları saç ustaları Bəylər Əliyev və Anar Ağakışiyevdir.

- Necə oldu ki, bu sənətə gəldiniz? Kimdən, kimlərdən öyrəndiniz? İlk sualın şablon səslənə bilər, amma nəzərə alaq ki, hərənin özünün fərqli həyat tarixəsi olur...

Bəylər Əliyev: 1969-cu ildə səkkizinci sinfi bitirdikdən sonra Fəzil ustanın yanına getməyə başladım. Ayın tarixi də yadımdadır. Mayın 10-u idi. Altı ay şagird kimi bu sənəti öyrəndim. 1970-ci ilin əvvəlindən bu yana elə bu gördüyünüz salonda bərbər işləyirəm. Uşaqlıqdan bərbərlik mənə maraqlı gəlirdi. Valideynlərim də etiraz etmirdilər. Gəlirdim bura, dollək dükənində rəhmətlik usta Yunus dayı vardı, Mirzəğa yoldaş, Sabir yoldaş, Məmməd yoldaş - o vaxt onları belə çağırırdıq - vardı, yaşlı adamlardı, onları görürdüm. Sonra işə də elə onların yanında başladım. Saç kəsməyi, biği-saqqalı necə tərəş eləməyi onlar öyrətdi mənə. Necə deyərlər, dəlləkliyi öz ustalarının başında öyrəndim. Təxminən bir il sonra özüm də usta oldum. 1972-ci ildə əsgər getdim, iki il sonra qayıtdım, yenə də bu salona gəldim. Artıq 46-cı ildir ki, burada işləyirəm...

Anar Ağakışiyev: Valideynlərim mənə diş həkimi kimi görmək istəyirdilər. Bir müddət bu ixtisas üzrə təhsil də aldım. Amma sonra gördüm ki, həkimlik mənə cəlb eləmir. İnsanın ağrıyan canını müalicə eləməyi bacarmaram, çünki insanlara acı vermək əlimdən gəlməz. Ona görə də diş həkimliyini yarıda qoyub, sevdiyim peşənin ardınca getdim. Mən saç ustalığından başlamışam. İlk ustam Zahid olub. Altı ay onun yanında saç düzümü etməyi öyrənmişəm. Eyni zamanda Ruxa da mənə nəşə öyrədir. Daha sonra xaricə gedib makiyaj və saç düzümü üzrə biliklərimi təkmilləşdirdim. Hər iki sahədə Moskvada xüsusi dərslər aldım.

Almaniya, İspaniya və İtaliyada təkmilləşdirmə kursları və seminarlarda iştirak etmişəm. Gürcüstanı 2011-ci ildə Avroviya Mahını müsabiqəsində təmsil edən Safo Nijaradze ilə də işləmişəm.

2012-ci ildə isə Bakıda keçirilən Avroviziya müsabiqəsinin iştirakçıları ilə çalışmışam. Aygün Kazımova, Rəya Ayxan, Nigar Camal və bir çox müğənnilərlə işləmişəm. Ən böyük arzularımdan biri İrina Şeyklə işləmək idi ki, bu arzuma da çatdım. Heydər Əliyev Mərkəzində “Müasir dəbdə Azərbaycan cazibəsi” layihəsinin təqdimatında Şeyk də kolleksiyaya daxil olan geyim nümunələrini nümayiş etdirirdi və bu tanınmış modelin saç və makiyajı üzərində mən çalışmışdım.

- Olub ki, sizə məşhur adamların şəklini göstərmiş desinlər: “Bax, mənə ona oxşat”?

B.Ə.: Çox olub. Cavan gəlin uşağını gətirirdi ki, oğlumun saçını Rembo kimi düzəlt. Amma mən onu Remboya oxşada bilmərəm axı. Ya da məşhur boksçu var, Məhəmməd Əli. Onun saç düzümündən istəyirdilər. Razılaşmırdım. Sovet vaxtı da televizorda artistlərimizi gətirdilər, bəyəndilər, onlara oxşamaq istəyirdilər. Məsələn, rəhmətlik Məmmədbağır Bağırzadə efirə çıxdanda hamı gəlirdi ki, biğimi onunku kimi düzəlt.

Deyirdim, gedin şəklini gətirin, baxım, oxşadım. Ümumiyyətlə, ovaxt ki müştərilərə indiki kimi arasında fərq çoxdur. Cavanlar həmişə dəb xaricə qaçırlar. Min cür saç düzümü var. Cürbəcür adlar çəkirlər: “boks”, “poluboks”, “polny boks”. Bir qədər əvvəl “çəçenka” deyilən saç düzümü çox dəbdə idi. Çox vaxt istədikləri saç düzümünün adını da bilmirlər, gəlirlər ki, başımı ağart, yanlarını götür. Fikirləşməyirlər ki, yaraşacaq, ya yox. Soruşuram, necə ağardı? Cavab verə bilmirlər. Elə onu deyirlər ki, yanları ağappaq olsun. Televizorda kimdəsə görürlər, bilmirlər və heç fikirləşməyirlər ki, o gördükləri adamlarda bu effekti almaq üçün boyadın, yapışqandan istifadə olunub. Mən o yapışqanı haradan tapım? Bir də görürsən ki, gəlib birbaşa deyirlər: “başımı yudana yacaqsan, yapışqanlayacaqsan”. Hətta qaşlarını aldırmaq istəyən kişilər olur.

Əvvəl zarafatla deyirdim ki, bura qadın salonu deyil, kişi bərbərxanasıdır. Vaxud saçlarını cürbəcür rəngə boyamaq istəyənlər gəlir. Bizdə bu imkan yoxdur axı. Biz köhnə üsulla işləməyə öyrəmişik. Məsələn, indikiyə oxşayan riyəti vaxtilə “stalinsayağı” adlanan saç düzümü olduğundan xəbərsizdir. Onu hələm-hələm adam düzəldə bilmirdi.

Heç mən də dəqiqliylə bacarmaram, sadəcə, o saç düzümü ilə, ovaxt ki müştərilərə indiki kimi arasında fərq çoxdur. Cavanlar həmişə dəb xaricə qaçırlar. Min cür saç düzümü var. Cürbəcür adlar çəkirlər: “boks”, “poluboks”, “polny boks”. Bir qədər əvvəl “çəçenka” deyilən saç düzümü çox dəbdə idi. Çox vaxt istədikləri saç düzümünün adını da bilmirlər, gəlirlər ki, başımı ağart, yanlarını götür. Fikirləşməyirlər ki, yaraşacaq, ya yox. Soruşuram, necə ağardı? Cavab verə bilmirlər. Elə onu deyirlər ki, yanları ağappaq olsun. Televizorda kimdəsə görürlər, bilmirlər və heç fikirləşməyirlər ki, o gördükləri adamlarda bu effekti almaq üçün boyadın, yapışqandan istifadə olunub. Mən o yapışqanı haradan tapım? Bir də görürsən ki, gəlib birbaşa deyirlər: “başımı yudana yacaqsan, yapışqanlayacaqsan”. Hətta qaşlarını aldırmaq istəyən kişilər olur.

- Hər sənətdə müəyyən yeniliklər olur. Saç düzümündə, bu, nədən ibarətdir?

B.Ə.: Əvvəllər qadınlar da biza çox mürciət edirdilər. Buralarda qadın salonu da yox darəcəsinə idi. Gəlib xahiş edirdilər ki, saçlarının ucundan bir az kəsib götürək. Uzağa getməyə, evdə xanımın saçını da mən düzəldirəm; qadın bərbərlərin işini bəyənmiş.

Hərdən deyirəm, gəl qaşlarına da yüngülvəri əl gəzdirim, deyir yox. Yeri gəlmişkən, bir qonşumuz vardı, gəldi, saçını qırxdım, qaşlarını da soliqəyə saldım. Bizim qohumlardan bir xanım onu görüb, soruşub ki, saçını kim qırxıb? Deyib ki, Bəylər.

“Bəs qaşlarını kim düzəldib?” Deyib, onu da Bəylər edib. Xanım da deyib ki, day bundan sonra qadın salonuna niyə gəldək ki... Onu da deyim ki, qadınların saçını düzəltmək daha çətindir, onların xasiyyətləri fərqlidir. Müştəriyə bu və ya digər rəngin, saç düzümünün yaraşır-yarışmadığını elə söyləmək lazımdır ki, buna inansın və qətiyyətin inciməsin. Bəzən müştəri özü də nə istədiyini bilmir və üstəlik, sənəin təklifini də bəyənmiş. Çətin olsa da, onlarla da dil tapmağı bacarmaq lazımdır. İndi hara baxırsan, gözəllik salonu açılıb. Bu sahəni bilən də, bilməyən də salon işlədir. Çünki bəzi “ustalar” eşidiblər ki, bu sənətdə yaxşı pul qazanmaq mümkündür. Təəssüf ki, pul qazanmaq xatirinə bu sənətdə olanlar da az deyil. Hər kəs saç ustası ola bilməz. Bu sahə xüsusi bacarıq, istedad tələb edir. Usta hər zaman öz üzərində işləməli, dünya dəbini izləməli, dünyagörüşü olmalıdır ki, onda müəyyən zövq formalaşsın. Biz şagird götürəndə birinci növbədə ona yuyulub-ütülənmiş ağ xalat geydiririk, sonra yeri təmizlədiririk, güzgünü təmiz saxlayıb-saxlamamasına diqqət yetiririk.

Çünki usta olanda da o, salonun və alətlərin təmiz qalmasına cavabdeh olmalıdır. Bərbərin ən azı üç cür ətəri olmalıdır. Hər müştəri ilə işləməzdən əvvəl və sonra əllərini yumalıdır, alətləri dezinfeksiya etməlidir.

Təbii ki, səbirlə davranmalıdır. Çünki müştəri hər zaman haqlıdır. Əvvəllər, yaxşı yadımdadır ki, hər sənbə-bazar, heç olmasa, salona bir kefli adam gələrdi, indi şükürlər olsun, belə hallar olmur.

A.A.: Qaş almaqla bağlı bir məqamı deyim. Bəlkə də köhnə-fikirlik kimi görünəcək, amma mən də düşünürəm ki, Azərbaycan kişisi qaş ala bilməz. Doğrudur, Türkiyədə qaşını aldırən oğlanlar var. Onlarda bu, pis sayılmır, amma özümü-zünkülərə mən bunu yaraşdırmıram, özüm də almıram. Saç düzümünə gəlinə, indi cavan oğlanlar arasında idman üslubu və saçın alına tökülməsi dəbdədir. Uşaqlar, təbii ki, daha çox məktəbli saç düzümünə üstünlük verirlər. Yaşlılar isə, əsasən, sadə saç düzümünü seçirlər, saç saxlamağı xoşlayırlar. Bir qayda olaraq, belə müştərilər görüşülərinə daha vasvasılıqla yanaşırlar. Ümumiyyətlə, saç düzümü edərək mütəlxə üz cizgilərinə fikir verilməlidir. Məsələn, girdəsiyə adamlar saçlarını çox qısa kəsdirməməlidir, çünki üzünün girdəliyi çox qabarıq görünür. Qadınlara gəlinə, bir ara məşhurlarımız arasında qaynaq dəbdə idi. Saçı olan da, olmayan da qaynaq etdirirdi. Çox pis görünürdü. Şükürlər olsun, indi təbii saçlara qulluq vasitələrində çoxlu seçim var və xanımlarımız daha çox təbii görünüşə üstünlük verirlər.

A nar Ağakışiyev 1984-cü ildə Gürcüstanda anadan olub. Saç ustası kimi fəaliyyətə başlayıb, sonradan make-up sənətinə də yiyələnib. Nikol Şerzinger, İrina Şeyk, Alsu kimi beynəlxalq və bir sıra yerli ulduzların stilisti olub.

A nar Ağakışiyev: “Bir məşhurun şəklini göstərmişəm, mənə ona oxşat” deyirlər”

- Bir az da işinizin kommersiya tərəfindən danışmaq. Yox, qiymətləri soruşmayacağam ki, reklam, ya antireklam olmasın. Başqa məqam daha maraqlıdır - xidmətlərdən niyə istifadə etmək istəyənlər olur?

B.Ə.: Nisyə heç, bunu başa düşmək olar... Amma fırıldaqçılarla da rastlaşırıq. Bunsuz olmaz ki... Pulu göstərib, əlini xələtimin cibinə salıb, gedəndən sonra baxmışam ki, heç nə yoxdur. Ya deyirlər ki, 20 manatlığa xırd yoxdur, gedim xırdalayım, elə o gedən gedir. Sonra da dayanacaqda üz-üzə gələndə utanıb qaçır. Belə şeylər çox olur. Pulsuz da çox saç qırxmışıq. İmkani olmayıb, pul almamışıq. Burada ayıb heç nə yoxdur. Elə adam olub ki, illərlə başını öz evində müftə qırxmışam. Olub ki, ana məktəbə gedən uşağını gətirib ki, saçını düzəldək, uşağın qardaşının da saçını qaydaya salmışıq, haqq almamışıq. Amma əksinə də olur.

Məsələn, bir daimi müştərim var, qırx ildir ki, bizim salona gedib-gəlir, həmişə pulumu artırıqlamağı ilə verir. Hətta olur ki, beş adamın pulunu verir ki, onların da saçlarını düzəldim... Ümumiyyətlə, güzəranımdan şikayətçi deyiləm. Həmişə çörək tapmışam, Sovet dövründə də yaxşı yaşamışam, Allaha şükür, indi də çörəyim var. Xalq yaxşı sənətkarı həmişə qiymətləndirir.

Müştərilər bizi axtarırlar, aradırlar. Özümü tərifləmək olmasın, bu təriflərdə mənim kimi biğ düzəldən, xətt doldurən yoxdur. Saç qırxmağa gəlinə, tələbələrini bu dəqiqə bunu məndən daha yaxşı edirlər. Nə olsun ki, məndən öyrənilər...

A.A.: Pul almadığım olub. Ümumiyyətlə, müğənnilərlə əvvəlcədən qiymət danışıqları sevmirəm. Bəziləri ilə yaxın dostluq münasibətlərimiz var. Onlara necə qiymət deyə bilərəm? Bizim aramızda pul söhbəti ola bilməz. Onlar da bunu bilirilər. Sağ olsunlar, borclu qalmamağa çalışırlar. Ümumiyyətlə, kommersiyaya gəlinə, digər salonlardakı qiymətlərdən xəbərim yoxdur, amma başqaları mənim bahalı stilist olduğumu deyir.

- Yəqin ki, tələbələrinizdə sayı az deyil. Onlara baxanda qürurlənirsinizmi?..

B.Ə.: Sayını unutmuşam. Bir şagirdim vardı, indi özünün salonu var, hər dəfə yolu buradan düşəndə gəlir, üzüməndən öpüb-qucaqlayır ki, sizin sayınızda mən adam olmuşam, bu yüz əlli min manatlıq məşini sizə verdiyiniz çörək sayısında qazanmışam. Belə şeyləri görəndə adam kövrəlir də, sevinir də.

Adamın başının üstündə Allah var, şagirdlərimin heç biri çörək itirən olmayıb. İşlədikləri yerdə də mənim başımı həmişə uca ediblər.

A.A.: Tələbə götürürəm. Başım çox çəkilir. Çünki kimi öyrədirsən, gedib məşhurluq xəstəliyinə tutulur. Amma köməklənməyə. Nəşə öyrətmişəm və sonra işdən azad etmişəm. Həç zaman məndən öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görünür axı. Paxıllığıma çəkilir. Amma mənim çəkdiyəni öyrəndiyini boynuna almayıb. Bu istedad mənə Allahdan verilib. Məni sosial şəbəkələrdən izləyirlər: behalı məşin, qlamur həyat. Elə bilirilər ki, həyatımda hər şey, necə deyərlər, superdir. Kənarından elə görün

Tanınmış tərcüməşünas və türkoloq, filologiya elmləri doktoru, professor Əsgər Rəsulov Azərbaycan tərcüməşünaslığı ilə bağlı bir sıra ciddi əsərlərin müəllifidir. Tədqiqatçının yenidən çapdan çıxması "Tərcümə nəzəriyyəsi və təcrübəsi" monoqrafiyası da bu yönümdə atılmış daha bir sanballı addımdır. Monoqrafiya bütün tərcüməçilər, xüsusilə Türkiyə türkcəsindən Azərbaycan dilinə tərcümə ilə məşğul olanlar üçün dəyərli vəsaitdir. Bunu nəzərə alaraq tədqiqat işindən müəyyən hissələri qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

Orta əsrlərdə Azərbaycanda tərcümə sənətinin ən çox yayıldığı, geniş vüsət aldığı dövr XVI yüzillik sayılır. Bu əsrə aid Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatı nümunələri istər məzmunca, istərsə də formaca rəngarəng və çoxçeşlidir: bədii, elmi, dini və fəlsəfi mövzuları əhatə edir. Onlardan çoxu nəsrdir, bəziləri isə nəzmlə qələmə alınıb. Bu yüzillikdə qüdrətli Səfəvilər dövlətinin bünövrəsinin qoyulması, xüsusilə də onun qurucusu Şah İsmayıl Xətəinin doğma ana dilində bənzərsiz poeziya nümunələri yaratması, türkcəyə xüsusi qayğı və sayğı göstərməsi, eləcə də bu qüdrətli hökmdarın varisi olan oğlu I Şah Təhməsinin sənətə, mədəniyyətə yüksək önəm verməsi Azərbaycanda dərin kökləri olan tərcümə sənətinin daha geniş şəkildə inkişafı, çiçəklənməsi üçün münbit şərait yaradıb. Təkcə belə bir faktı qeyd etmək kifayətdir ki, bu dövrün Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatının ən dəyərli örnəklərindən ikisi – "Şühədanamə" və "Şeyx Səfi təzkirəsi" adlı nəsr tərcümələri farscadan dilimizə tərcümə edilib.

XVI yüzillik həm də orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində milli anadilli ədəbiyyatın intibahı, çiçəklənməsi, görünməmiş inkişafı ilə səciyyələnir ki, bu amil də ərəb və fars dillərində qələmə alınmış ayrı-ayrı məşhur əsərlərin türkcəyə tərcümə edilməsinə təkan verib, bu məsələdə müəyyən qədər müsbət rol oynayıb. M.Nağısoylu XVI yüzilliyə aid Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatı nümunələrinin tam olmayan siyahısını aşağıdakı kimi təqdim edir: Məqsudin "Möcüznamə" tərcüməsi (1515); Həzini təxəllüsü şair-mütərcimin "Hədisi-ərbəin" tərcüməsi (1524); Məhəmməd Füzulinin "Hədisi-ərbəin" tərcüməsi və sərbəst-yaradıcı tərcüməsi "Hədiqətüs-şüdə"; Məhəmməd bin Hüseyin Katib Nişatinin "Şühədanamə" (1539) və "Şeyx Səfi təzkirəsi" (1542) adlı irihəcmli nəsr tərcümələri; Nəməlum mütərcimə məxsus "Mənaqibi-Şeyx Səfi" tərcüməsi; Xızır bin Əbdülhadi Bəvazicinin "Kəvamilüt-təbir" tərcüməsi (1547); Mahmud Şirvaninin "Xəridətül-əcaib" tərcüməsi (1562).

Azərbaycanda müasir mənada tərcüməçilik məktəbinin bünövrəsi XIX əsrin 30-cu illərində A.Bakıxanovun ilk şeir tərcümələri və M.F.Axundovun müəllif tərcümələri ilə qoyulub. Bu dövrdə A.Bakıxanov rus ədəbiyyatından tərcümələr edib, M.F.Axundov özünün "Tuşkinin ölümünə Şərq poeması"nu rus dilinə çevirib.

Əsrin II yarısından etibarən və XX əsrin əvvəllərində bu iki böyük şəxsiyyətlə yanaşı, H.Zərdabi, N.Vəzirov, Ə.Gorani, M.Ə.Sabir, F.Köçəri, A.Səhət, N.Nərimanov, Ə.Ağaoğlu, Ü.Hacıbəyli, C.Məmmədquluzadə, A.Şaiq, C.Cabbarlı və s. kimi sənətkarlar həm bilavasitə tərcümə işi ilə məşğul olub, həm də tərcümənin ilk nəzəri prinsiplərini işləyib hazırlayıb, tərcümə sənətinin vəzifələrini izah edirdilər. Onlar öz poetik tərcümələri ilə klassik arsenalımızı zənginləşdirmiş, uğurlu tərcümə nümunələri yaratmağa nail olmuşlar.

Ölkəmizdə modern tərcümə sənətinin təşəkkül dövrü XX əsrin 30-40-cü illərinə aiddir, görkəmli yazıçı-dramaturq Elçinin yazdığı kimi, "müasir Azərbaycan bədii tərcümə məktəbi sosrealizmin bəhrəsidir". Əsrin ortalarından başlayaraq, Azərbaycanda müəlliflərinin tərcümə əsərləri haqqında monoqrafik tədqiqatlar işıq üzünə gəlməyə başlayır, tərcüməşünaslığın bir elm kimi təsbiti istiqamətində bir sıra addımlar atılır. M.Rəfil, Ə.Şərif, C.Xəndan, M.Arif, M.İbrahimov, Ə.Mirəhmədov, Ə.Ağayev, A.Mustafazadə, B.Nəbiyev, K.Talıbzadə, N.Babayev, F.Qasimzadə, R.Novruzov, F.Vəlixanova, T.Xəlilova, F.Nəbixanlı, A.Hacıyev və s. kimi tanınmış alimlərin işlərində tərcümə-

Bu dövrdə tərcümələr əsasən rus dilindən və əksinə edilirdi. Xarici dil mütəxəssislərinin azlığı səbəbilə dünya ədəbiyyatı nümunələri də dilimizə rus dili tərcümələrindən, yəni ikinci dildən çevrilirdi. Azərbaycanda orijinal dillərdən tərcümələr daha çox ərəb-fars dillərindən edilirdi və bu sahədə son dərəcə güclü peşəkar alim-mütərcimlər yetişmişdi: M.Əlizadə, R.Sultanov, M.Sultanov, Z.Bünyadov, V.Məmmədəliyev, A.İmanquliyeva, G.Baxşəliyeva, R.Hüseynov, R.Əliyev, M.Nağısoylu, M.Kazımov, T.Cahangirov, E.Əzizov, M.Məhəmmədi və s.

Şərqsünalığ fakültəsinin türk şöbəsində təhsil alan tələbələr üçün tərcümə nəzəriyyəsi və təcrübəsinə dair ilk fənn proqramları müstəqillik illərində türkoloq Ə.Əliyev və bu sətirlərin müəllifi tərəfindən hazırlanıb nəşr olunub.

Respublikamızda türk dilindən bədii tərcümə işində tanınmış türkoloqlarımız, şair və ədiblərimiz R.Rza, M.Rzaquluzadə, M.Axundova, S.Rüstəm, A.Babayev, T.Məlikli, Anar, A.Abdulla, C.Cabbarov, S.Axundov, Z.Hüseynov, A.Abiyev, Q.İsmayilov, R.Rüstəmov, J.Əliyeva, H.Sadıqov, S.Qasımlı, B.Osmanova, X.Quliyeva-Qafqazlı, A.Qurbanov,

Ə.Əliyev, Ə.Əmiraslanov, Ə.Kərimov, B.Nəriman, M.Aslan, R.Əskər, T.Abdin, N.Əbdülrəhmanlı, F.Uğurlu, F.Hüseyn, S.Hüseynli, A.Əmrahoglu, P.Əlioğlu, S.Babullaoglu, A.Quliyev, R.Qaraca, K.Əliyeva, E.Babayeva, E.Məmmədova, M.Əbdürrəhimova, E.Əliyev və başqalarının böyük xidmətləri var.

Osmanlı imperatorluğunda ərəb və fars dillərindən ilk bədii tərcümələr XIV-XVI əsrlərdə gerçəkləşdirilib. Qul Məsud, Mərcimək Ahmet, Seyfi Sarayi və başqaları Firdovsi, Nizami, Sədi, Xəyyam, Cami və digərlərinin əsərlərini farscadan türk dilinə yüksək sənətkarlıqla tərcümə ediblər. Orta əsrlərdə ərəb dilindəki bir çox dini, tarixi və elmi-coğrafi əsərlərin də türkcəyə çevrildiyi məlumdur.

Türkiyədə bünövrəsi Mehmet Sultan Fateh zamanında qoyulan məqsədyönlü tərcümə fəaliyyəti, XVI əsrdə Venesiya dövlətinin tərcüməçi kimi yetişdirilmək üzrə İstanbulda göndərdiyi ilk nümayəndələrlə rəsmiyyət qazanıb. Bu dövrdən etibarən Osmanlı imperiyası ilə iqtisadi, siyasi və ticarət əlaqələri quran ölkələrin bir çoxu türk dilindən tərcüməçi hazırlamaq məqsədilə İstanbulda mütərcimlik məktəb və kursları açılar (Venesiya, Habsburq, Fransa).

XVIII əsrdə hərbi və siyasi sahədə tənəzzülə doğru gedən Osmanlı dövləti Qərb dillərindən müvafiq əsərlərin tərcüməsi vasitəsilə islahatlar aparmaq, ölkəni inkişaf etdirmək istəmişdi. Lələ Dövründə (1718-1730) bu sahədə xeyli irəliləyiş əldə olunmuş, onlarla əsər türk dilinə tərcümə edilmişdi. Hərbi islahatların davamı kimi açılan mühəndislik məktəblərində uzun illər macar və fransız tərcüməçilər müəllimlik etmiş, başqa sözlə, tədris və təlim tərcümə vasitəsilə aparılmışdı.

1821-ci ildə İstanbulda ilk rəsmi dövlət tərcümə mərkəzi – Tərcümə Odası qurulub. 1871-ci ilə qədər fəaliyyətini sürdürən bu mərkəzdə müsəlman türklərin xarici dil öyrənmələri, strateji əhəmiyyət kəsb edən sahələrdə, yeni-yeni meydana çıxan dövrü mətbuat orqanlarında onların işlə təminatı həyata keçirilirdi.

1839-cü ildən Tənzipat Fərmanı ilə başlayan yeniləşmə, qərbiləşmə, müasirləşmə istiqamətindəki islahatların həyata keçirilməsində tərcümə işinin böyük rolu olub. Qərb ölkələrindən dəvət olunan əcnəbi müəllim və mütəxəssislər türk dilini öyrənməyə qədər bütün dərsləri tərcüməçilər vasitəsilə keçib, Qərb dillərindən dərslik və dərs vəsaitlərini osmanlıcaya tərcümə ediblər. Ye-

Tərcümə sənəti və tərcüməşünaslıq tarixi

(İkinci yazı)

çiliyin və tərcümənin mahiyyəti, tərcümənin nəzəri məqsədləri, tərcümənin mümkünüyü nəzəriyyəsi, dil vasitəçiliyi, tərcümənin fəaliyyətinin obyektiv və subyektiv xarakteri və s. kimi məsələlərə toxunulur.

Sovet dövründə Azərbaycanda güclü sənətkar-tərcüməçilər və peşəkar mütərcimlər dəstəsi yetişir: H.Şərif, B.Musayev, M.Əfəndiyev, Ə.Məmmədhanlı, C.Məcnunbəyov, R.Rza, M.Rahim, V.Rüstəmzadə, V.Qafarov, S.Məmmədzadə, İbrahimov, Elçin, Ə.Əylisli, V.Quliyev, Anar, T.Rüstəmov, V.Hacıyev, C.Nağıyev, Q.Paşayev və b. Xüsusən mərhum həmkarımız Tofiq Rüstəmovun

ötən əsrin 80-ci illərində jurnalistika fakültəsi tələbələri üçün hazırladığı "Tərcümə nəzəriyyəsi və təcrübəsi" proqramı bu sahədə ilk və böyük təşəbbüslərdən biri kimi qiymətləndirilməlidir.

Daha sonra Qərb dövlətlərinin bir çoxu öz ölkələrində Şərq Elmləri Akademiyaları açmağa başlayırlar (məsələn, 1754-cü ildə Vyanada ilk belə akademiya qurulur). Fransada hələ XVII yüzildə İstanbulda Dil Oğlanları Okulu adında ali tərcüməçilər məktəbi açılmışdı. Bu təhsil ocağının yetişdirmələri ilk fransızca-türkcə lüğətlər tərtib etmiş, qərb dillərində

ni qurulan təhsil müəssisələrinə dərs kitabları hazırlamaq və tədrisə köməklik göstərmək məqsədilə Encümen-i Dâniş, Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye, Telif ve Terçümə Cemiyeti, Daireyi İlmiye kimi qurumlar açılıb və Qərb dillərindən (fransız, ingilis, alman, macar və s.) hüquq və qanunvericiliyə, inşaat sahəsinə və hərbi sənayesinə aid xeyli əsər türk dilinə tərcümə olunaraq nəşr edilib.

XIX əsrə qədər ərəb və fars dillərindən edilən bədii tərcümələrin yerini qərb dillərindən tərcümələr almağa başlamış, bir çox ədəbi-bədii nəsr janrları (hekayə, roman, dram, publisistika) türk ədəbiyyatına ilk dəfə ayaq açmış, tərcümə ədəbiyyatı bütövlükdə müasir türk nəsrinin formalaşmasına və sürətli inkişafına təkan vermişdir. Mənbələr qeyd edir ki, dövrün tanınmış maarifçi mütərcimləri daha çox fransız, qismən ingilis dilindən əsərlər çevirmişlər. Məsələn, Şəmsəddin Sami D.Defonun "Robinzon Kruzo" (1884; bu əsəri 1864-cü ildə Ahmet Lütfi Əfəndi ərəbcədən çevirmişdi) və V.Hüqonun "Səfillər" romanlarını, Əbdülhəmid Ziya Paşa J.J.Russonun "Emil" əsərini, Baş vəzir Yusuf Kamil Paşa, sonralar Ahmet Vefik Paşa Fransua Fenelonun "Telemakin macəraları" əsərini (1862 və 1869), Teodor Kasap Aleksandr Dümanın "Qraf Monte Kristo" romanını osmanlı türkcəsinə tərcümə etmişdilər. Bundan başqa, tanınmış sənətkarlar Namiq Kamal, Rezaizadə M.Əkrəm və Əhməd Midhədin də qərb dillərindən türkcəyə tərcümələri olduğu məlumdur.

Osmanlı mədəniyyətinə dair əsərlər yazıblar. Məktəb öz fəaliyyətini 1831-ci ilə qədər davam etdirmişdi.

Azərbaycan əsilli görkəmli türk yazıçısı, siyasətçi və dövlət xadimi Səməd Ağaoğlu (1909-1982) çağdaş Türkiyədə memuar ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrindən biri kimi tanınır. Onun oxuculara təqdim olunan "Atamın dostları" kitabında atası, XX əsrin ilk onilliklərində Azərbaycanın və Türkiyənin fikir həyatında müstəsna xidmətlər göstərmiş Əhməd Ağaoğlunun (1869-1939) türkçülük hərəkətində, sənət və siyasət aləmində, yeni Türkiyənin qurulması uğrunda mübarizədə çiyin-çiyinə addımladığı bir sıra görkəmli şəxsiyyətlərin portretləri yaradılıb. Müəllifin ad çəkmədən son dərəcə səciyyəvi cizgilərlə rəsm etdiyi bu portretlər özlərinin, eləcə də Əhməd Ağaoğlunun həyatının, mübarizə və ideallarının bir sıra xüsusiyyət və keyfiyyətlərini aşkara çıxarır.

Səməd AĞAOĞLU

(Əvvəli ötən saylarımızda)

Qərribə bir vəkil

Qısa ayaqlarının şişman vücudunu daşıya bilmək üçün həyatı boyu, xüsusən də ömrünün son illərində necə əzablara qatlaşdığını yaxşı xatırlayıram. Ayaqları axırda ona üsyan etdilər, ölümünə yaxın sahiblərini həmişəlik yatağa mıxladılar. Bütün həyatı təzadlar, eniş və yüksəlişlər içində keçən bu adam xəstə yatağında özündən başqa kimsənin cəsarət etməyəcəyi, cəsarət etmək nədir, hətta ağına belə gətirə bilməyəcəyi bir işə girişdi: yatağında oturub dünya fikrinin yüzə yaxın əsərini yalan-yanlış, doğru-əksik, fəqət qorxunc bir inadla türk dilinə çevirdi.

Maçkada¹, atamgilin evinə yaxın yaşayırdı. Yorğunluqdan ayaq üstə güclə dayanan xidmətçisi səhər saat beşdən başlayaraq hər yarım saatdan bir başda atam olmaqla bir çox dostlara kiçik məktublər daşıyırdı:

"Miri-möhtərəm!

"Ölü evindən qeydlər"² romanının fransızcaya tərcüməsinin 100-cü səhifəsində qarşıma belə bir kəlmə çıxdı. Əcəba, onu Türkcəyə necə çevirmək olar?"

"Vəlineməti-mənəvim,

Demokratiyanı ölkə vətəndaşlarına daha yaxşı anlada bilmək üçün hansı kitabı tövsiyə edirsiniz? Bir neçə həftə ərzində nəşr etməyə hazırım".

"Böyük dost!

Mən durub gələ bilmirəm deyə, sizə həsrətmi ölməliyəm? Təşrif gətirib bir fincan qəhvəmi içərsiniz, birlikdə yeni tərcümələrimi oxuyarıq, bəzi yerlərini təhsis edərsiniz..."

Atam yuxudan oyandığı zaman belə məktublardan beşi, bəlkə də onu yazı masasının üstündə olardı. Aydın məsələdir ki, yalnız birinə, ikisinə cavab verə bilirdi. Amma yataqdakı adamı məmnun etməyə bu da yetirdi.

Biri-birinə qanlı düşmən sayılan adamların eyni dərəcədə səmimi dostu olmağı bacarırdı.

Mütərikə dövründə İttihad və Tərəqqi liderlərini Kürd Mustafa Paşa məhkəməsində³ müdafiə etməkdən çəkinməmişdi. Amma ixtilafçıların yanından da çox uzağa getməzdi. Səzsiz-hesabsız ölüm təhdidlərinə rəğmən Torlakyan⁴ davasının həqiqi qəhrəmanına çevrildi. Cümhuriyyətin ilk illərində heybətli, qorxunc İstiqlal Məhkəmələri⁵ önündə İstanbul qəzetçilərinin günahsızlığını sübuta çalışarkən Ankaranın qapalı iqtidar dairələrinə soxulmaq üçün də yollar arayıb tapmağı bacarırdı.

Nəhayət, dövrün məşhur bir Ədliyyə nazirinin⁶ üzərinə dünyada çox az siyasət adamının məruz qaldığı şiddətli hücumu keçərkən onun çevrəsindəki güc sahiblərinin, hakimi-mütləqlərin gözüne sevimli görünmək imkanını da əldən verməmişdi. Həmin son davasından xatırladığım əksəriyyəti qərribə, bir qismi gülünc, bəziləri isə ibrətəmə təsir bağışlayan səhnələr vardı.

Hakimlər önündə, divan qarşısında əli əl üstündə dayanmışdı. Həyatında ilk dəfə məhkəmədə müttəhim rolunda çıxış edirdi. Lakin dəmir qəfəsə yüzlərlə dəfə girib-çıxan adam kimi sakit və həyəcənsiz idi. Çəkişdiyi Ədliyyə nazirini "Bəzi adamlar var ki, günah bataqlığına dizlərinə qədər batıblar. Bəziləri göbəkələri, bəziləri isə boğazlarına qədər həmin bataqlığın içindədirlər.

Məktub tədbir görülməsi üçün Cümhurbaşqanı köşkündən Ədliyyə Nazirliyinə qaytarıldı. Nazirə həqarət ittihamı ilə vəkil barəsində məhkəmə başladı. Məhkəmədə səsi gəldikcə bağırırdı:

"İddia məqamı (prokuror - V.Q.) mənim məktubu Cümhurbaşqanına yazdığımı söyləyir. Xeyr, mən Cümhurbaşqanına deyil, Türkiyənin ən böyük adamına müraciət etmişəm. Bu şəxs sabah "Daha Cümhurbaşqanı olmaq istəmirəm" - deyib vəzifədən çəkilsə, əcəba o zaman Türkiyənin ən böyük adamı olmaq sifətini də qeyb edəcəkmiz? İddia məqamı həqiqətinmi belə firkirdədir? Mustafa Kamal hansı vəzifəni daşıyırsa da-

Anam dərhal bu yaman adamın, köhnə dostun üstünə getdi. Vəkil axıra qədər dinləyəndən sonra tələsik məsləhət verməyə başladı. "Sitarə xanım, - dedi, - dərhal evə get, ən nimdəş, köhnə-kürüş paltarlarını gey, üstbaşını bir az cır, saçlarını dağıt, dərhal da düz-doğru ingilis işğal qüvvələri komandanı qarşısına çıx, "Ərimi alıb apararsınız, indi kirayə qaldığım evin sahibi məni döyür, bu hallara salır" - deyə şikayət elə, ağla, fəryad qopar. Mənə də oradan telefonla xəbər ver, dərhal özümü çatdıracağam".

Anam "Mən belə iş görə bilmərəm, - deyə cavab verdi. - Əvvəla, yalan danışmaq istəmirəm. Sonra, ingilislərin ayağına getməyi də heysiyyətimə sığışdırıram.

¹ Maçka - İstanbulun Avropa hissəsində tarixi rayon. Uzun müddət əhalisi əsasən rumululardan və ermənilərdən ibarət olub.

² Rus yazıçısı F.M.Dostoyevskinin məşhur romanı nəzərdə tutulur.

³ İstanbulu işğal edən Müttəfiq dövlətlərin iradəsi ilə yaradılmış hərbi məhkəmə. Rəhbərliyinə kürd əsilli Osmanlı hərbiçisi Mustafa Yamolki (1866-1936) gətirildiyindən, bir çox mənbələrdə Kürd Mustafa Paşa məhkəməsi kimi tanınmışdı. Ədalətli mühakimə prosesi aparmaqdan daha çox, İstanbulu işğal etmiş Müttəfiq qüvvələr komandanlığının əmr və tapşırıqlarını yerinə yetirirdi. Anadoluda Milli Mücadilə hərəkətinə rəhbərlik edən Mustafa Kamal Paşa, habelə erməni, rum və Suriya soyqırımının suçluları kimi Ənvər Paşa, Tələt Paşa və Camal Paşa, eləcə də İttihad və Tərəqqi partiyasının bir sıra liderləri barəsində ölümlük hökmü çıxarmışdı.

⁴ Azərbaycan Cümhuriyyətinin keçmiş daxili işlər naziri Behbud xan Cavanşiri 1921-ci il iyulun 18-də qətlə yetirən erməni terrorçusu, erməni milli özünümüdafiə alayının döyüşçüsü Misak Torlakyan üzərində Müttəfiq dövlətlər komandanlığının qurduğu oyuncaq məhkəmə prosesi.

⁵ Milli Mücadilə dövründə tərribatçı ünsürlərə, dezertirlərə qarşı qurulmuş xüsusi məhkəmə. Ankarada, Əskişehir, Konya, Sparta, Sivas, Kastamonu, Pozantı və Diyarbəkirdə olmaqla 8 belə məhkəmə fəaliyyət göstərirdi. Ankarada İstiqlal Məhkəməsi istisna olmaqla 1921-ci ildə onların hamısı ləğv edilmişdi. Ankarada məhkəməsi isə 1927-ci ilə qədər fəaliyyət göstərmişdi.

⁶ Hadisələrin cərəyan etdiyi dövrdə Ədliyyə naziri Atatürkün yaxın silahdaşlarından biri olan Mahmud Esad Bozqurd (1892-1943) idi.

Davamı gələn sayımızda

Tərcümə edən: Vilayət QULİYEV, professor

Atamın dostları

XVIII əsrin birinci yarısı – Səfəvilər sülaləsinin son dövrü və Nadir Şah Əfşar imperiyasının mövcud olduğu qısa müddət Azərbaycan tarixinin ən gərgin və maraqlı dövrlərindən biridir. Bu da təsadüfi deyil ki, həmin dövrdə yazılı və şifahi ədəbiyyat, xəttatlıq, miniatür sənəti inkişaf edib, baş verən hadisələri əks etdirən salnamələr qələmə alınıb. Nadir Şahın münsisi Mirzə Mehdi xan Astrabadi məhz həmin dövrün ən etibarlı salnaməçisi sayılır. Onun mətbuatda tam şəkildə ilk dəfə işıq üzü görəcək tarixi sənədlər toplusundan ibarət “İnşa” əsərini qəzetimizin oxucularına təqdim edirik.

(Əvvəli ötən saylarımızda)

İlahi qüvvət və qüdrət ilə indiyə qədər ki, mübarək ramazan ayının ortalarıdır, bir neçə dəfə dava düşmüş və hər dəfə Rum əhlindən bir çoxu qılıncın qurbanı olmuş, onların paşalarından on-on iki nəfəri əsir alınmış, xilafətin bünövrəsini təşkil edən Kərkük, Hillə, Nəcəfi-əşrəf, Kərbəlayi-müəllə və xilafətin paytaxtı Bağdad ələ keçmişdi. Baş Qala da həmçinin müzəffər ordu tərəfindən mühasirəyə alınmışdı və yuxarıda adı çəkilənin nə qalxan əli, nə də qaçan ayağı var. Həmin qalanın alınması bir neçə günlüyə təxirə salındığına görə qoşunu bu işin tamamlanmasına təyin edib özümüz dünyanı fəth edən nəzərinə düşmüş bezi işlərinə əncam vermək üçün Şirvan sərhəddinə ezam olacağıq. İndi ki günəş papaqlı alicah özünün nəcib xasiyyətləri və əhdinə sadıq qalması ilə dünyada xoş ad qazanmış və zəmanəmizin hökmdarlarının həsəd aparmalarına səbəb olmuşdur, bizim də o ali rütbəlidən xahişimiz odur ki, özünəməxsus kamil iltifatını daha da təkmilləşdirərək məhəbbət diyarındakı ölkələri istila edən və dostluq qapılarının fatehini qalan sözləmiş məmləkətlərə vəkil etmək üçün adıçəkilən yüksək rütbəli səfirə uğurla geri dönmək rüxsətini bəxş edəsiniz ki, inşallah-təala, Şirvan hüdudlarında müzəffər əsgər düşərgəsinə zati-humayunun və uzun-ömürlü dövlətdə yaşayan xalqların sağ və salamat olmaları müjdesini gətirməklə istəklilə dostların sevinməsinə səbəb olsun. Baqi, səltənətin və taleyin günəşi öz işığını və parlılığını izzət ilə calalın mənbəyindən alsın!

Nadir şahın Hindistan padşahı Məhəmməd şah yazdığı məlufə

İki həzrət arasında olan məhəbbət ilə dostluğun və iki dövlət arasında olan ittifaq ilə xoş münasibətlərin ülfət qələmi ilə çəkilə bilən hər şeydən üstün olması səmimiyyət lövhəsində yazılıb və söz həmin sözdür ki, görüştə vaxtı şifahi surətdə söylənilmişdi. Həqiqətən, daxili və gizli məqsədimiz yağrulmuş və sınaqdan çıxmış dostluğu istəməyimizdən ibarətdir və niyyətimizin son nöqtəsi odur ki, əgər o xoşbəxt qardaşın başına bir iş gəlsə, birlik aləmində səltənətin bütün ləvazimat ilə avadanlığını və miqdarı ulduzlar qədər olan qoşun ilə ordunu o əbədi dövlətin xatirinə sərf edəcəyik, İmanı Yaradandan ətalərindən biləcəyik və bu iddianın səmimiyyəti, əlbəttə, şahın dünyanı bəzəyən rəyi qarşısında aydın olacaqdır.

Nadir şahın Hindistan şahı Məhəmmədə yazdığı məktub

Dostluq ilə qardaşlıq reyhanının rayihəsi və məhəbbət ilə ittifaq sümbülünün xoş qoxusu, yəni uca əlahəzrət, İlahi bərkət şüalarının mənbəyi və şahənşah inayətinin işığının düşdüüyü yeri, şəhriyarlıq və səltənət zirvəsinin dünyanı isindirən günəşi, əzəmət, cəlalət və cahangirlik səmasının aləmi işıqlandıran bədri¹, Gürganlı yüksək məqamli sülalənin

bir məqamda şövqləndirici heka-yət və rıya ilə qüsuru olmayan saf dostluqlar onun nəzərinə çatdırıldı ki, həmişə müqəddəs çöhrəli zətin sağ-salamat olması, çəkişmələrə son qoyulması və qardaşlıq əlaqələri silsiləsinin davam etməsi barədə şad xəbərləri yüksək məqamli qardaşın ərzinə yetirsin. Baqi, dövlətin və hökumətin batmayan günəşi zalvaldan qorunmuş olsun!

ulduzlar miqdarında müllərin sahib-i, cah-calal taleli və asiman qüdrətli şah, cahan sultanlarının ən əzəmətli-si, dövrən xaqanlarının ən böyüyü, islam ilə müsəlmanların köməkçisi, kafirlər ilə müşriklərin qənimti, qurunun qaanı və dənizlərin xaqanı, Hərəməyni-şərifeynin xadimi, ikinci İsgəndər Zülqərnəyn, əs-sultanül-qazi Mahmud xan bin əs-sultan Mustafa xanın (“Allah onun səltənətinin bü-

qəbul edilmiş, digər maddələr isə şəri və siyasi nöqtəyi-nəzərdən yerdən baxılmaları üçün təxirə salınmışdır. İlahi dərgahına ehtiyacı olanın dostluğun və ittifaqın əsaslarını, islam millətini nizam-intizamını və bütün insanların əsasıyını və əmin-amanlığını möhkəmləndirməkdən başqa bir məqsədi yoxdur və bu əbədi dərgaha möhtac olanla əlaqədar nə varsa, Muğan düzündə keçirilmiş Böyük Qurultayda qüvvəyə saldıq. İndi o islampənah padşaha aid yerdə qalan işlər İlahi təsdiqləmə və padşahın dostluq və məhəbbət rəyi ilə yerinə yetirilməlidir. Əgər bunlar mülikiyyət və maliyyə məsələləridirsə, əlbəttə, iki dövlətin ittifaqı aləmində Allahın kölgəsi olan o padşahın təklif və məqsədlərinə daxil etməyib, özümüz təkliddə onların həllini tapacağıq, lakin məsrutə məqsədləri belə işlərdir ki, onlara əncam verilməsi o İsgəndər şanlı hökmdarın fərman ilə qüdrətinin ixtiyarındadır. Sülhün bağlanması üçün ən vacib və tələb olunan əsasların böyük bir qismini təşkil edən iki şərtin çözülməsindən imtina olunub, bu məsələ düyün vəziyyətində qaldığına görə alicah ümdətül-ümərail-izam², Luristani-Filinin bəylərbəyi Əli Mərdan xan səfir təyin etdik və seyyidlik, şərəfət və fəzilət sahibi, Heratın şeyxülislamı əllamə Mirzə Möhsün ilə əyalət və cəlalət sahibi, Guriyan hökmdarı Uğurlu xan Şamluya onunla birlikdə həmin işi tapşırıdık. Alicah paşa öz kəramətli yoldaşları ilə səfirlik adətini bəyənilmiş qayda ilə və razılıqla qarşılanan ədəb ilə iki dövlətin şərinə münasib və iki həzrətə layiq surətdə yerinə yetirəndən və onların icra etdikləri işlərin nəticəsində Rum məmləkəti əsirlərinin dustaqxanadan azadlığa buraxılması məsələsi qəbul səviyyəsinə yetişəndən sonra həmin ali rütbəlini yoldaşları ilə mürəxxəs edib adları çəkilən səfirlərlə sultanın xilafətmədar sarayına yola saldıq və əlavə olunmuş sədaqətli məktub da ki Əli Mərdan xana təslim edilmişdi, məlum maddələrə aydınlıq gətirərək onların qüvvəyə mindirilməsinin vacibliyini izah etdik. İnşallah-təala, adları yuxarıda çəkilənlər cahanpənəh xaqanlığın astanasına yetişəndən sonra şərtlənmiş işlərin həqiqəti o sözügedən asiman bünövrəli sarayın sakinlərinin ərzinə çatdırılacaq. Hökmdarlıq əxlaqının nəcib əməllərindən arzumuz odur ki, “xeyir işlərdə tələsənlər”¹⁰ fəhvasınca o məlikə layiq ali məqsədlərə nail olmaq üçün öz hümmətlərini bağışlasınlar və dostluq ənənələri qaydalarını xaqana məxsus insanın gözü qarşısında daima iplə bağlanmış vəziyyətdə saxlamağı buyursunlar.

*Zehi nazil məqamın təxti-şahi
Tüşüb tacın üzə zillüllahi.
Həm olsun payeyi-təxtin fələksa¹¹,
Həm olsun taci-qədrin ərsərsə¹²!(¹³)*

¹ Bədr – on dörd günlük ay.

² Nəsr – qartal.

³ Səraçə – kiçik saray.

⁴ Fatir. 39

⁵ Hicr. 47

⁶ Təzim edilməsi vacib olan.

⁷ Hörmət edilməsi lazım olan.

⁸ Nəml. 29

⁹ Ümdətül-ümərail-izam – böyük əmirlərin başçısı.

¹⁰ Ənbiya. 90.

¹¹ Fələksa – göydələn.

¹² Ərsərsə – ərsəzən.

¹³ Türkcə olan bu şeir əlyazmada olduğu kimi saxlanılmışdır.

Davamı gələn sayımızda

Mirzə Mehdi xan Astrabadi və onun “İnşa” əsəri

Nadir şahın Rum padşahı Sultan Mahmud xanın məktubuna yazdığı cavab məktubu

Öz parlılığını “qardaşına qardaş əlini uzat” mənbəyindən alıb əhd ilə birliyin gözəl cənnətvari məclisini öz şüaları ilə işıqlandıran “sizi yer üzünün varisləri edən Odur”⁴ – uca və müstətab sanalarnın bərqvuran ildırımını və “qarşı qarşıya oturub bir birinə qardaşdırlar”⁵ fəhvasının bəharistanından əsən ali və müstəcab duaların ənbər qoxulu külləkləri Süleyman şanlı əlahəzrət, Cəmsid nişanlı Xosrov, qeysərliyin tac ilə taxtının başucalığı, İsgəndər şövketinin surətgöstərən güzgüsü, şanlı Osmanlı nəslinin yanan məşəli, dünyaya ağalılıq etmə səmasının aləmi isindirən günəşi, şən və vüqarlı ölkənin şəhriyarı, hakimiyyət meydanının şahsuvan, ədalətli hakim, dünyanın ağası, dinpərvər rəhbər, Allahın kölgəsi olan islampənəh padşah, aləmin bəzəyi olan fələk sarayının yiyəsi,

növrəsini möhkəmləndirsin və onun binasının şən-şöhrətini ucaltsın!” müşksaçan və ətirbağışlayan İrəmvari məclisindən sizə salam çatdırırlar. Böyük səltənətin mərkəzindən və ulu xilafətin paytaxtından alicah kəramətli vəzir və məşhur xadim, Mosul valisi Mustafa paşanın, dərin bilikli alimlərin alimi, sədri-Anatoli Abdullah əfəndinin və fəzilətlər sahibi və mərhəmətlər yiyəsi, Ədirnənin qazısı Xəlil əfəndinin vasitəsilə göndərilmiş dünyanı bəzəyən ali rəyli vacibüt-təzim⁶ humayun naməni və lazimüt-təkrim⁷ şərəfətli məktubu almaq şərəfinə nail olduq. “Mənə tərəf kəramətli bir kitab [yazı] atıblar”⁸ ifadəsi ilə zühur şüasını hüzura atdı və rayihələr məskəni əsintilərinin yaydıqları ətirlərlə o xatir və can burnunu xoş qoxularla feyzyab etdi. Məhəbbət xəzinəsindən və ülfət gəncinəsindən bəxş olunmuş dostluq hədiyyələri və səmimiyyət ətalatı vüsul nemətini bağışlamışdır və cizgisi çəkilmiş layihənin beş şərtindən üç maddəsi müzakirələr nəticəsində

Osmanlı imperiyası. Bu çoxmillətli və çoxdininli türk dövləti tarixin ən böyük imperiyalarından biri və bütün dünyada yaşayan türklərin qürur mənbəyidir. Dövlətin əsası 1299-cu ildə oğuzların Qayı boyundan olan Osman bəy tərəfindən qoyulub. Banisinin Osmanoğulları Bəyliyi adlandırıldığı dövlət, sonralar nəhəng imperiyaya çevrilib – dünya tarixinə, siyasətinə böyük təsir göstərmiş. Üç qitəyə yayıldığı illərdə ən qüdrətli dövrünü yaşayan Osmanlı imperiyası mahiyyətə əsas Səlcuqlar tərəfindən qoyulan Türkiyə dövlətinin ikinci mərhələsi hesab olunur. Osmanlı sultanlarının həyatına nəzər salmaqda məqsədimiz bir türk imperiyasının yaranışı, mövcudluğu, dünya gücünə çevrilməsi kimi tarixi məqamları bir daha göz önünə gətirməkdir.

Taxta qaça-qaça çıxan sultan

I İbrahimin ikinci oğlu şahzadə Süleyman 1642-ci ildə İstanbulda dünyaya gəlib. Osmanlı tarixçiləri onu II Süleyman, Avropa tarixçiləri isə III Süleyman adlandırırlar. Çünki Süleyman, Osmanlı tarixçilərinin "Əmir Süleyman" dediyi Yıldırımın oğludur. Müəllimləri Abdülvahab Əfəndi və Osman Fazil Əfəndidən hərtərəfli təhsil almaşına baxmayaraq, yaşadığı qəfəs həyatının təsiri ilə əvvəlki Osmanlı padşahları kimi ciddi və hökmlü şəxsiyyət olaraq formalaşma bilməmişdi. II Süleyman taxta çıxan zaman Osmanlı dövləti daxildə və xaricdə böhranlı günlər yaşamaqda idi.

Süleymanın anası - İbrahimin üçüncü arvadı olan Dilaşub Sultan son dərəcə dindar və mənaviyyəta bağlı bir qadın idi. İbrahim hakimiyyətdən salındıqdan sonra köhnə saraya göndərilən Dilaşub Sultan otuz doqquz il orada yaşayıb. II Süleyman taxta çıxdıqdan sonra yenidən saraya gətirilərək Validə Sultan kimi öz mövqeyini bərpa etmiş Dilaşub Sultan 1689-cu ildə vəfat edib.

Qardaşı IV Mehmetin hakimiyyətdən salınmasından sonra imperiyanın taxtı onu gözləyirdi. Hərəmağası Əli Ağa, Şimşirlikdə qapalı saxlanan 47 yaşlı şahzadənin yanına gələrkən, Süleyman təşvişə düşür və ona namaz qılması üçün fürsət verilməsini istəyir: "İki rükət namaz qılın, sonra canımı alın". Əli Ağa isə, əslində, belə bir şey olmadığını, sultanın taxtdan salındığı xəbərini verərək, şahzadəni taxta dəvət etmək üçün gəldiyini bildirir. Hərəmağası onun sultan olmayacağı təqdirdə qardaşı Əhmədin hakimiyyətə gətiriləcəyini deyir. Şahzadə tərəddüd etsə də, Əli Ağanın dövlət işlərindən, siyasətdən uzaq olduğuna görə təklifinin doğruluğuna inanır. Qardaşının taxta çıxacağını eşidəndə qəflət yuxusundan ayılmış kimi, qaça-qaça taxt-tacın qurulduğu salona daxil olur və 22-ci Osmanlı sultanı və 12-ci İslam xəlifəsi olaraq, hakimiyyətə başına keçir.

Hakimiyyətdən könüllü imtina edən sultan

Yeni sultan orduda özünə qarşı rəğbət hissi oymaq üçün, əvvəlcə sultanların taxta çıxması münasibəti ilə bəxşişləri paylaşmaqla bərabər, əsgərlərin keyli müddətdən bəri yığılıb qalmış pullarını da ödəyir. Lakin pulların verilməsində yaranan problem narazılığa səbəb olur. Pullarını ala bilməyən əsgərlər yolda bir neçə tanınmış dövlət məmurunu soyub talan edirlər. Bundan xəbər tutan sultan xəzinənin boş olduğunu görəndə, çətin duruma düşdüyünü anlayır. Bu da hakimiyyətə yenidən gəlmiş sultanın ordudakı nüfuzuna təsirsiz təsir etməz.

II Süleyman

Yeniçərilərin əlində aciz qalan sultan

II Süleymanın imperatorluğun başına keçməsi qarışıqlığı aradan qaldıra bilmədi. Çünki sultanlığın zəifləməsi sultanın yox, qərarları icra edən məmurların və ayanların özbaşınalığının nəticəsi idi. Yeniçərilər İstanbulda ixtişaş törədirdi, xristian və yəhudilərin toplaşdığı məkanları yandırır, dağıdırtdılar.

Baş verən hadisələrin kökündə isə yeniçərilərin sədrəzəm Siyavuş Paşanı vəzifədən uzaqlaşdırmaq istəyi dururdu. Sədrəzəmin qaydalarını yaratmaq, onları düz yola çəkmək cəhdləri bir nəticə vermədi. Gərginlik, əsasən daxildə idi, piyada yeniçərilər və süvari sipahilər məmurların yarıtmaz işini bəhanə gətirərək, üsyan qaldırmaq istəyirdilər.

Yeniçərilərin və sipahilərin 1687-ci ilin noyabrından 1688-ci ilin martına qədər, dörd ay davam edən etiraz nümayişləri nəticəsində sədrəzəm Siyavuş Paşa qətlə yetirildi və Hacı Əli yeniçəri rəhbərliyinə, Təkəli Əhməd və Dəli Piri isə mühüm vəzifələrə gətirildilər.

Osmanlı dövlətinin daxilində baş verən hadisələri izləyən Avropa imperatorları vəziyyətdən istifadə edərək, sultanlığa qarşı planlarını həyata keçirməyə başladılar. Avstriya, Almaniya, Venesiya və Rusiya birləşərək müttəfiqlər ordusu yaratdılar.

Artıq müharibə qaçılmaz idi, düşmənlərin birləşmiş ordusu Osmanlı torpaqlarına doğru irəliləyirdi.

Avropadan gələn təhlükə

Hər il bir sədrəzəm və ordu komandanı dəyişirdi, lakin dövlət işləri nizama düşmürdü. Macarıstanda qanlı toquşmalar baş verirdi. 1687-ci ildə general Karrera əyalət mərkəzi Egeri qayıttı.

II Süleymanın yarımçıq qalan səfəri

Lehistan (indiki Polşa) və Rusiya cəbhələrində isə vəziyyət türklərin xeyrinə idi. Türklərin müttəfiqi olan Kırım xanı Səlim Gəray xan birləşmiş orduya lazımcına müqavimət göstərərək, avropalıların irəliləməsinə kifayət qədər əngəl yarada bildirdi. Sülh təklifinə Avstriyanın məhəl qoymaması və səlib yürüşçülərinin müttəfiqləri dəstəkləməsi Sultan II Süleymanı səfərə çıxmağa vadar etdi. Ancaq Sofiyaya qədər gələn sultan, baş komandan Rəcəb Paşanın məğlubiyətini, orduda baş qaldırmış üsyan xəbərini və Niş şəhərinin zəbt edilməsini eşidib, geri qayıtmağa məcbur oldu.

Osmanlı torpaqları əldən gedirdi, sədrəzəmin və ordu rəhbərliyinin yeniləri ilə əvəz olunması vəziyyətə təsir edə bilmirdi. II Süleyman çətinlikləri dəf etmək üçün 1689-cu ilin oktyabrında, Şeyxülislam Dabbaqzadə Mehmet Əfəndinin tövsiyəsi ilə Köprülüzadə Fazil Mustafa Paşanı -- ağaların işlərə qarışmaması şərti ilə -- sədrəzəmliyə təyin etdi. Sədrəzəm Fazil Mustafa Paşanın ilk işi lazımsız vergiləri aradan qaldıraraq rəiyyəti sevindirmək oldu. Sonra isə sultana təsir edə bilməyəcək bütün ayanları vəzifələrindən uzaqlaşdırdı, çünki sədrəzəm şəxsən özü cəbhəyə getmək istəyirdi.

Avropadan gələn qələbə xəbəri və sultanın baş tutmayan ikinci Almaniya yürüşü

1690-cı ilin aprelində, Kanijanın düşmənlərinə keçməsi xəbəri gələndən sonra, Avstriya cəbhəsinə hücum keçən Fazil Mustafa Paşa, həmin ilin iyulunda Smederevonu, noyabrda isə Belqradı geri qayıtdı. İstanbulla qayıdarkən sultan onu şəxsən qarşılayaraq sevincini bildirdi. Dövlətin daxilində isə ixtilaf davam edir, fitnə-fəsad törədənlər yenidən hərəkətə keçirdi. Sultan II Süleymanın xəstəliyindən və sədrəzəmin şücaətindən təşvişə düşmüş qüvvələr hakimiyyətdə dəyişiklik etmək niyyətində idi.

1695-ci ildə ikinci Almaniya yürüşünə çıxmaq üçün Ədiməyə gələn sultan, 22 aprelə, 53 yaşında burada vəfat etdi. Beləliklə, 3 il 8 ay 24 gün sürən II Süleyman dönəmi başa çatdı. Onun yerinə sədrəzəmin təsiri ilə sultanın kiçik qardaşı II Əhməd gətirildi.

Süleyman ortaboylu, qaragözlü, ağbənizli idi və özündən əvvəl yaşamış sultanlara çox bənzəyirdi. Onu ittiham edənlərə qarşı nəzakətlə davranan sultan fədakar, kübar və mərhəmətli hökmdar kimi xatırlanır. Osmanlı tarixində görünməmiş qərəra da o imza atmışdı -- hakimiyyəti könüllü surətdə qardaşı Əhmədə verib, dövlət işlərindən kənar olmaq istəmişdi. Lakin qəfil ölüm II Süleymanın bu arzusunu ürəyində qoydu.

Ədalətli sultan olan II Süleyman heç vaxt namazını qaçırmayıb, yersiz hərəkətlər etməyib, kiməsə qarşı sərt davranmayıb. Sultan altı qadınla evlənsə də, övladı yox idi. Gəncliyində yaxşı təhsil almış hökmdarın öz dövründə tanınmış xəttat olduğu da deyilir.

Anası Dilaşub Sultan kimi, II Süleyman da adını daşdığı Qanunı Sultan Süleymanın türbəsində dəfn olunub.

Səxavət SAHİL

Tərlan ƏBİLOV

Məndən əl çəkməyən kölgə

Məndən əl çəkməyən kölgə,
mən sənin yiyən deyiləm.
Bilsən yanımcə gəlməzsən,
mənəm döyülən, söyülən.

Mən də sənintək min ildi
gəzirəm öz sahibimi;
İtirə-itirə burda
hər gün bir söz sahibini.

Nədir əyindəki libas?
zülməti kim biçib sənə?
Ay Allahdan düşən kölgə,
kim bu boyu ölçüb sənə?

Əl çək, onsuz da bəs etmir,
heç kəsə yeri dünyada.
Nə qədər önə çıxsan da,
saatın geri dünyadan.

Gerisən, geriyik burda,
ürəyi qış adamlardan.
Göydə balıq kimi süzən,
yerdə bu quş adamlardan...

Yalnuşdı sevdiklərimiz,
yalnuşdı seçdiklərimiz.
Hər gün kəsilir başımız,
hər gün soyulur dərimiz.

Məndən əl çəkməyən kölgə,
mən də sənintək min ildi
gəzirəm öz sahibimi;
itirə-itirə burda
hər gün bir söz sahibini...

İndilərdə

Qırılıb əlimdə qalan düymən kimi
tulladım ehtirasımı...
Göy üzündə ləpələnən qağayılar
bulud-bulud hönkürür yalın ləpirlərini...

İndilərdə
acgözlüklə içimə çəkdiyim dəniz havasıdır
kötüyünəcəm sümürdüyüm siqaret,
qayıqdan asılan kilidli zəncirdi sahil,
qatar səsidə vəğzal,
yamanan balıqçı torudu günəş...

Gözlərinin arxasında gizləndiyim
adamın saçlarının meşə sıxlığında
ayı nəriltisidi
qoyub getdiyini sükut...

İndilərdə
yerdən-yerə çırpılan bir parça
qəzet yazısıdı külək...
balıqçı köpəklərinin yaladıği sümükü vaxt...

İndilərdə bir meşə azıb səndə,
bir dəniz boğulub məndə...
uçub gedib balıqlar...

Pis olmaz

Pis olmaz, küləkli, qarlı havada,
sənə yanında yer saxlayan ola.
Öləsən ipisti əllərin altıda,
səni özün kimi ağlayan ola.

Peşman olmayasan olduğun günə,
İsida üzünü bir nəfəs yenə,
Qısılib köksünün döyüntüsünə,
arabir nəbzini yoxlayan ola.

Ola qiymətinə könlünü alan,
Ola bugünəcəm ömür də yalan,
Ola saçı altıda sənə yer salan,
üstünə qapını bağlayan ola...

Girib şikəst arzuların qoluna, sən gəlincə yeritməyə tələsdim

Gəzinti...

Əlləri qandallıdı,
qapıları kilidlidi xəyallarımın...
Böyürəndən ötdüyün bu ömrün içində
tək-tənhədi bütün sevgilər,
bütün dinlər.

Ağrılı da olsa, bir addımlığımda
kölgəsinə söykənən qocanın toz basmış eynəyidi
dəmir barmaqlıqlarla bəzənmiş bütün pəncərələr...

Amma yenə də
içində var-gəl ələyən varsa, bitməyən yoldu insan...

İndi özümdən çox
bayırdakı ağaclara yazığım gəlir;
dəhşətdi –
bir ömür oturmada
nəfəs almaq,
yuxulamaq,
nəhayət, günün birində
ya sapı özündən olan bir baltayla doğranmaq,
ya da adi bir küləkdən aşib yerdə qalmaq,
dəhşətdi...

İndi dəmir barmaqlıqların arasında
qulaqlarımı batırır nallı çəkmələrin addım səsi,
qulaqlarımı batırır qoca bir dustağın doğran-
mış xırıltılı kölgəsi
qolları qandalsızdı,
qapıları açıqdı xatirələrin...

Çökür dünya adam-adam

Şəklimdən divar asmışam,
kölgəmdə tavan yeriyir.
Sürüyürəm mən kölgəmi,
kölgəm tavanı sürüyür.

Söndürüb məni yanan şam,
Çəkir evimi göyə dam,
Çökür dünya adam-adam,
gözündə ovcun əriyir.

Çəkir məni dərin bir ah,
Dur geyin, sevdiyim Günah.
Nə qədər kiryirib Allah
və Allahda göy kiryir...

Daha

Başımın tacıydın, sənsiz
şahsız qalan taxtam daha...
Kəsir məni bir qılınctək
səndən düşən şaxtam daha.

Yanır kirpiklərim odda,
Yorulub çapdığım at da...
Qabağa qaçan saatda
geri düşən vaxtam daha...

Ta ürək deyil yatdığım,
Arzu da deyil çatdığım...
Sevib, göyə ucaldığım,
sən söydüyün baxtam daha...

Xəyanət

Şübhələrimdən, qorxularımdan gizlənməyə
yer axtarıram,
ölümdən saxayı rahat bir yataq gəlmir aqlıma...
ağlama...

Son vaxtlar
şəkillərinə baxmağa belə üzüm yox.
Fitə basır pəncərəmi
əllərimdən tutduğum,
dünyanı unutduğum gecələrin küləyi...

Batırır qulaqlarımı bir qızın şipşirin pıçılıtları
gecə yarı...

Səndən uzaqda
bezdiyim sakitləşdiricilər kimi iyirəncdi,
kimsəyə anlada bilməyəcəyim söz qədər acıdı
həyat indid.

Allahın kölgəsi altında gün vurmuş səhrayam,
bir içim suya həsrət qalmış quyuyam...

Ələ verir məni,
səndən xəbərsiz sənə yapıqlarım
ələ verir məni arxasında gizləndiyim gözlər,
ələ verir məni əllərim...

Və ha tərəfə qaçırımsa
misralarına ilişib bu şeirin,
yıxılıram ayaqlarına...

Yubanır

Çoxdandı göyə atdığım
daşına quşun yubanır...
Bax, saçımın qarasına
yənə də qışın yubanır...

Boynuma qolun tələsir...
Üstümə yolun tələsir...
Eh, yənə dolun tələsir,
yənə yağışın yubanır...

Dənim yox səpəm bu şuma,
Nə üzlə çıxım qarşına?
İlahi, göydən başıma
saldığım daşın yubanır...

Eşidə bilmirəm sənin səsinə

Görüş istəmişdik, bu da ki, görüş,
Susmuşam, içimə yığıb səsimi.
Əllərim danışıq, izah eyləyir,
Əllərim şəklini çəkər hissimin.

Kirpiyin qırpılır, kölgəsi düşür,
Sənin qardan bəyaz, ağ dərin üstə.
Bilirəm, dözməyib sənə toxunsa,
Bəlaya düşəcəm əllərim üstə.

Amma şükür olsun, bir təsəlli var,
Güllür, əllərimə gözlərin güllür.
Uzun kirpiklərin kölgəsi altıda
Gözlərin bu şəkli anlaya bilir.

Əllərim əlində, telində gəzir,
Dərisən gecədən gül nəfəsini.
Ürəyin elə bərk döyünür, güllüm,
Eşidə bilmirəm sənin səsinə...

Tələsdim

Silkələyib ölmüş duyğularımı
nəfəs verib diriltməyə tələsdim.
Girib şikəst arzuların qoluna,
sən gəlincə yeritməyə tələsdim.

Sıxıb tərini alınımdakı yazını,
Yumdum sözlə mələklərin ağzını...
Nəfəsimlə bu yolların buzunu
addım-addım əritməyə tələsdim.

Çıxıb bu qıtlıqdan mən üzəqara,
Quşlarçün bir ovcu dən səpdim qara.
Saçın bilib, upuzun misralara
ürəyimi yedirtməyə tələsdim.

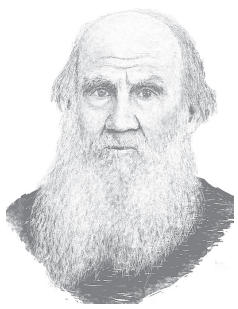
Uzaq düşdün, uzaq düşdüm yazıya mən,
Qar gətirdi, gətirmədi bar bu çən.
Axı nə biləydim gəlməyəcəksən,
öz-özümü kiritməyə tələsdim...

Yol bitdisə

Yol bitdisə çəkiləcək yənə səndən
bu adamlar,
axının əksinə üzmək qalsa,
bir sənə qalacaq...
Qoşulacaqsan yağışa, sən də yağış bitəcəksən,
sənin qapın bağlanan gün
göyün üzü açılacaq.

Yarasını sarıyacaq yənə torpaq çiçəklərin,
tikanlar gül bitirəcək, güllər tikan bitirəcək.
Allahsız qalan ölkədə, yənə azyaşlı mələklər
sənin ölmüş bədəninə tapıb bir ruh gətirəcək.

Sancılacaq o bitən yol bayraqtək
yənə köksünə,
qəlyantək tüstüləyəcək bacalar
yastı damlarda.
Öz gözümdən yuxu kimi çəkiləcəksən göylərə,
dörd divar tapılmayacaq daha
sənə adamlardan.

Lev TOLSTOY
(Rusiya)

Ufa quberniyasında İlyas adlı bir başqırd yaşayırdı. Onu evləndirəndən bir il sonra atası vəfat elədi. O vaxt mal-heyvandan İlyasın 7 madyanı, 2 inəyi və 20 qoyunu var idi. Bir mülk sahibi kimi İlyas sərvət toplamağa girişdi: səhərdən axşama qədər arvadı ilə min bir zəhmətə qatlaşdı, hər kəsdən erkən oyanıb, hamudan sonra yatağa girdiyi üçün ildən-ildə zənginləşdi. Düz 35 il əziyyət çəkən İlyas, ən nəhayət, böyük var-dövlət sahibi oldu. Atalarının sayı 200-ə, iribuynuzlu heyvanlarının sayı 150-yə, qoyunlarının sayı isə 1200-ə çatdı. Nökər-naibləri onun ilxı və sürülərini otadır, qaravaşları isə madyanlarını və inəklərini sağır, südümdən kumıs, pendir və yağ hazırlayırdılar. İlyasın mali, sərvəti baxından aşırı. Bütün mahal camaatı ona həsəd aparırdı. Haqqında deyirdilər: "İlyas bəxtəvər adamdır. Bu cür varlı-hallı birisinə heç ölüm də yaxın düşməz".

Nüfuzlu insanlar da İlyasın səsinə-sorağına alıb, onunla dostluq qurmağa can atırdılar. Çox-çox uzaqlardan qapısına qonaqlar gəlirdi. İlyas isə onların hamısını xoş qarşılayır, yedirib-ıçırirdi. Qapısına gələn hər kəsin qabağına kumıs, çay, şerba¹ və qoyun əti qoyulurdu. Həyəət qonaqlar girən kimi əlüstü bir-iki qoyun, qonaq-qara lap çox olanda isə at kəsilirdi.

İlyasın dünyaya iki oğul və bir qız gəlmişdi. Oğlanlarını evləndirmiş, qızını isə gəlin köçürmüşdü. İlyas kasıb olanda oğlanları onunla birgə çalışır, ilxılara və sürülərə baxardılar. Elə ki ailə varlandı, oğlanlar daha çox əylənməyə meyil saldılar, bir oğlu isə içkiyə qurşandı. Böyük oğul bir dalaşma zamanı öldürüldü, kiçik oğlunun arvadı isə çox yekəxana idi deyər, həmin övladı atasının sözündən çıxmağa başladı. Buna görə də İlyas onu evdən ayırdı.

Ayırdığı oğluna İlyas ev və mal-qara verdiyi üçün öz sərvəti azaldı. Bundan bir az sonra isə İlyasın sürülərində xəstəlik yayıldı və xeyli heyvan tələf oldu. Sonrakı il qıtlıq yaşandı - ot-ələf qəhətə çıxdı. Qara qış xeyli heyvanı məhv elədi. Sonra qırğızlar gəlib, ən yaxşı ilxısını zorla onun əlindən aldılar və beləcə, İlyasın mali-dövləti zavala uğradı. Get-gedə İlyasın maddi durumu pisləşdi, gücü isə azaldı. Yetmiş yaşına çatanda İlyas elə vəziyyətə düşdü ki, xalçalarını, yəhərlərini, kürklərini, içigilərini², daha sonra isə mal-heyvanını satmağa məcbur oldu və tamamilə yoxsullaşdı. Heç özü də xəbər tutmadı ki, o qədər sərvət haraya yox oldu və ələcsiz qalıb, ahıl yaşında arvadı ilə birlikdə el qapılarında muzdurluq etməyə başladı.

Artıq İlyasın bütün var-dövləti elə əynindəki pal-paltarı, kürkü, xəz papağı, içigisi və başmaqları idi, bir də ağbircək arvadı Şam-Şemagi.

Evdən ayırdığı oğlu qümbət ellərə üz tutmuşdu, qızı isə dünyadan köçmüşdü. Odur ki, bu dünyada ahıl ər-arvada əl tutacaq bir kimsə qalmamışdı.

Qonşu Muhəmmədşahın bu insanlara ürəyi yandı. Özü nə hədsiz varlı idi, nə də çox kasıb, sadəcə, düzənli bir yaşama vaxtı və xeyirxah biriydi. Bir vaxtlar İlyasın süfrəsində yediyi duz-çörəyi o, hələ unutmamışdı. Rəhmi gəlidiyi üçün qocaya dedi:

- İlyas, arvadını da götürüb, bizim evə yerləş. Yayda imkanın yetdikcə, bağ-bağçada işləyər, qışda mal-heyvanı yemləyərəsən. Şam-Şemagi isə qoy madyanları sağıb, kumıs hazırlasın. Yeməyiniz, geyiminiz mənim boynuma, bundan başqa da ürəyiniz nə istəsə, deyərsiniz, onu da verərəm.

Qonşusuna təşəkkür edən İlyas arvadıyla birlikdə Muhəmmədşahın himayəsinə sığındı. İlk vaxtlar çətinlik çəksələr də, sonradan bu şəraitə öyrəşdilər, ər-arvad qonşunun evində yaşamağa və imkanları yetdikcə işləməyə çalışdılar.

Ev sahibinə bu cür adamlarla işləmək əl verirdi, çünki qocalar öz-ləri təsərrüfat sahibi olduqlarından, hər işin çəmini bilirdilər, tənbel deyildilər, bacardıqları qədər işə can yandırırdılar. Muhəmmədşaha ağır gələn yalnız o idi ki, vaxtilə böyük imkan sahibi olan bu insanlar indi necə çətin duruma düşüblər.

Bir gün uzaq diyardan Muhəmmədşahın qapısına elçilər gəldi. Məclisə molla da çağırıldı. Muhəmmədşah göstəriş verdi ki, bir qoç kəsilsin. Heyvanı soyan İlyas bəşirdiyi yeməyi qonaqlara yolladı. Qoç ətin-dən yeyən qonaqlar üstündən çay içdilər, sonra isə kumisa keçdilər.

Ev sahibi qonaqlarla xalça üzərinə düzülən, içərisi qu tüküylə doldurulmuş döşəkçələrin üstündə oturub, piyalələrdən kumıs içib, söhbətləşdikləri vaxt iş-gücünü bitirən İlyas açıq qapının önündən keçdi.

Onu gören Muhəmmədşah qonağından soruşdu:

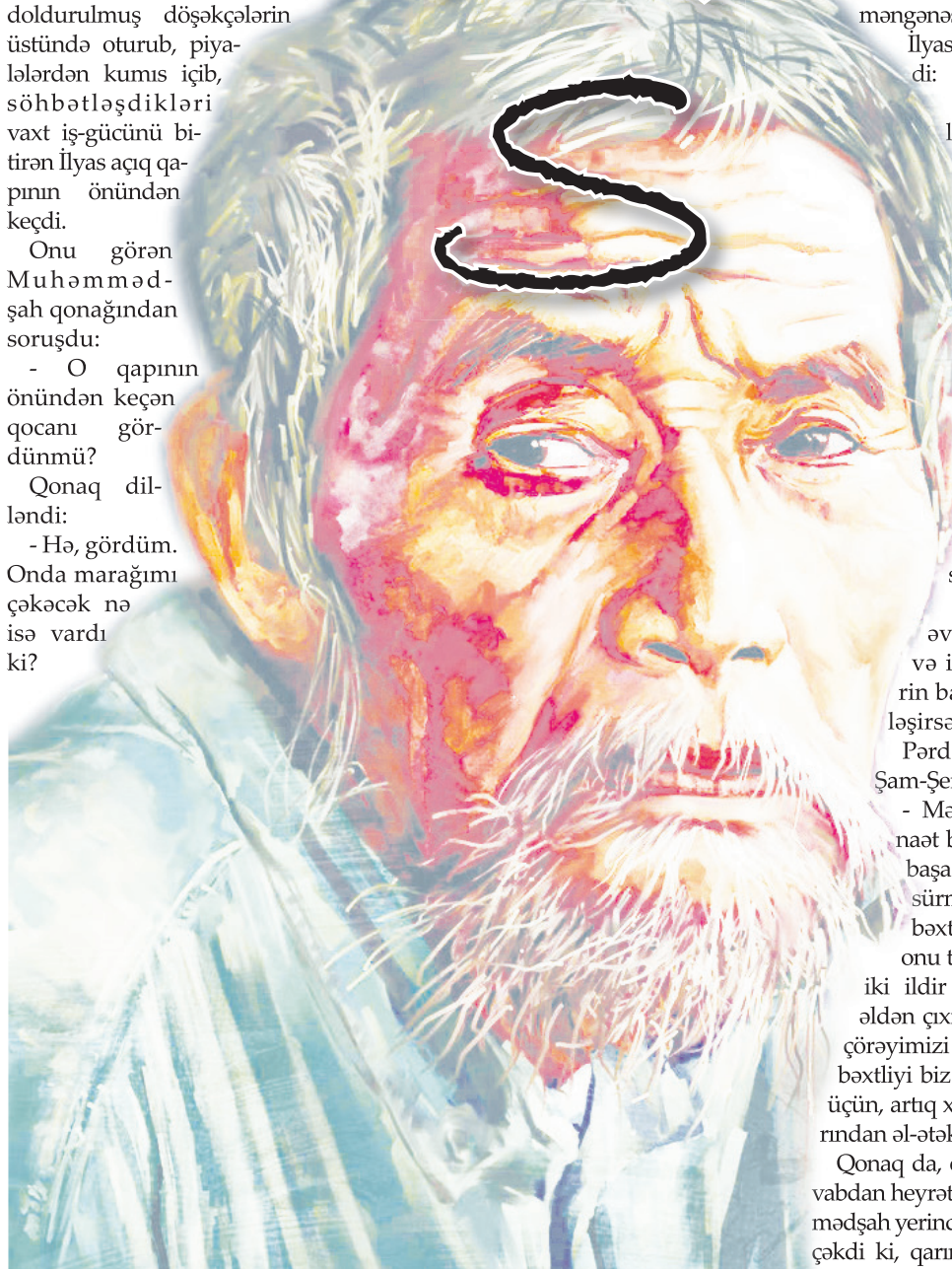
- O qapının önündən keçən qocanı gör-dünmü?

Qonaq dil-ləndi:

- Hə, gördüm. Onda marağımı çəkəcək nə isə vardı ki?

(hekayə)

İLYAS

- Məsələ burasındadır ki, o kişi vaxtilə bu mahalın ən zəngin adamı sayılan İlyasdır. Ad-sanını, yəqin, eşitmiş olardın.

Qonaq dedi:
- Əlbəttə ki, eşitmişəm. Üzünü görməsəm də, şan-şöhrəti xeyli uzaqlara yayılmışdı.

- İndi onun əlində-ovcunda heç nəyi qalmayıb və mənim qapım-da işləməyə möhtacdır. Arvadı da bizdə qalır, madyanları sağır.

Qonaq necə heyrətləndisə, ağzını nırcıldadı, başını yellədi və dedi:

- Hə, görünür, xoşbəxtlik gəldi-gedər nemətdir. Fələyin fırlanan təkəri birini təpəyə qaldıranda, digərini çamura atır. Yaxşı, bəs o qoca necə dö-zür buna, xiffət-zad eləmir ki?

- Onu haradan biləsən?! Sakit, fərəhat bir həyat sürür özü üçün, yaxşı da işləyir.

Qonaq soruşdu:
- Onunla söhbətləşə bilərəm-mi? Həyatı barədə nələrisə öyrənmək istəyirəm.

Ev sahibi:
- Niyə də olmasın? - deyib, ala-çıqın divarını döyəclədi:

- Babay³, gəl, bizimlə birgə kumıs iç. Arvadını da gətir.

İlyas arvadıyla birlikdə alaçığa girdi. Qonaqlar və ev sahibi ilə salamlaşdı, dua oxuyandan sonra qapı ağzında dizi üstə oturdu. Arvadı isə pərdənin arxasına keçib, ev sahibəsinin yanında əyləşdi.

İlyasa da bir piyalə kumıs gətirdilər. O, bir daha qonaqlara və ev sahibinə baş əyərək, kumısdan bir qurtum alıb, piyaləsini yerə qoydu.

Qonaq ondan xəbər aldı:

- Hə, baba, bizim bugünkü növrə-giməzə baxanda, yəqin, sən öz keçmiş günlərini xatırlayıb, dərd-qəmə batırsan? Vaxtilə, gör necə gen-bol yaşayırdın, indi isə sıxıntılar mənəgənəsində qıvrılırsan?

İlyas gülməyəyərk, dedi:

- Əgər əsl xoşbəxtliyin və bədbəxtliyin nədə olduğunu sənə desəm, yəqin, mənə inanmazsan. Sən bu sualı mənim xanumuma ver, çünki qadınların ürəyində nə varsa, dilində də odur. Bu məsələ barədə bütün həqiqəti qoy o sənə açıb söyləsin.

Qonaq pərdənin o biri üzünə səsləndi:

- Hə, nəyəcan, əvvəlki xoşbəxtliyin və indiki qara günlərin barədə sən nə fikirləşirsən?

Pərdənin arxasından Şam-Şemagin səsi gəldi:

- Mənim gəldiyim qənaət belədir: ərimlə başbaşa düz əlli il ömür sürmüşük, daim xoşbəxtlik axtarsaq da, onu tapmamışıq. Ancaq iki ildir bütün sərvətimiz əldən çıxıb və muzdurluqla çörəyimizi qazanırıq. Əsl xoşbəxtliyi biz bunda tapdığımız üçün, artıq xoşbəxtlik axtarışlarımızdan əl-ətək üzümüzü çəkdi ki, qarının üzünü görsün.

Qonaq da, ev sahibi də bu cavabdan heyrətə gəldilər. Muhəmmədşah yerindən dikəlib, pərdəni çəkdi ki, qarının üzünü görsün.

Əllərini çataqlayan qarı gülməyəyərk ərinə baxırdı, əri isə bu ara ona gülməsünürdü. Qarı bayaqkı fikrini təkrarladı:

- Bu, doğru sözümdür, zarafat-zad eləmirəm. Varlı olduğumuz o əlli il boyunca biz səadət axtarsaq da, onu heç cür tapa bilmədik. Daha heç nəyimiz qalmadığından, muzdurluğa başladım və əsl xoşbəxtliyi onda daddım. Daha bu dünyadan başqa bir umacağımız yoxdur.

- Axı indiki xoşbəxtliyinizin məgzi nədədir?

- Deyim nədədir: zəngin olanda bircə saat da boş vaxtımız olmurdu ki, dərdləşək, axirətə barədə düşünək, Allaha iman gətirək. Qay-gılarımız daim başımızdan aşırırdı çünki! Qonağımız gəlirdi - düşünürdük ki, ona nə yedirək, nə ıçırək, nə pay qoyaq ki, bizi yamanlamasın. Qonaq-qara olmayanda isə nökrə-qaravaşı güdürdük ki, az işləyib, çox yeməsinlər. Beləcə, daim dünyaya malı üstündə əsirdik, bu isə günahdır. Dayçanı, ya buzovu canavar dağıtmasın deyər, ya da oğru sürünü aparmasın deyər, təlaşlanırdıq. Gecələr gözümüzə yuxu getmirdi ki, birdən qoyunlar quzuları basıb tapdalayarlardı. Gecə vaxtı çıxıb tövləyə baş çəkirdik. Təzəcə rahatlaşan kimi qış üçün yem tədarükünün qayğı-sı alırdı canımızı. Üstəlik, bütün bu məsələlərdə ərimlə aramda vaxtaşırı münafiqə qopurdurdu. O deyirdi ki, belə eləyərk, mən isə deyirdim yox, belə edək və başlayırdıq dilləşməyə, günaha batmağa. Bu minvalla biz qayğılarla, günahlarla başbaşa bir ömür sürmüş və xoşbəxt həyatın nədə olduğundan bixəbər qalmışdıq.

- Bəs indi?

- İndi isə ərimlə mən sevgi və anlayış şəraitində dil tapırıq, üstündə dilləşəcək heç nəyimiz qalmayıb, yeganə qayğımız isə ağaya xidmətdir. Gücümüz yetdikcə, həm də həvəslə çalışırıq ki, ağa ziyana düşməsin, qalancı bol olsun. Nahar və şam yeməyi baxımından hər hansı qayğımız yoxdur, hələ içməyə kumıs da tapırıq. Şaxtada isinmək üçün təzəyimiz və isti kürkümüz var. Həm dərdləşməyə, həm də axirətə barədə düşünməyə və Allaha tövbə etməyə vaxt tapırıq. Əlli il sərəsər axtardığımız xoşbəxtliyi biz yalnız indi tapa bilmişik.

Qonaqlar bu cavaba güldülər.

İlyas söhbətə qoşuldu:

- Gülməyiniz, mənim qardaşlarım, bütün bu deyilənlər zarafat deyil, insanın bir ömür sonucunu gəldiyi qənaətdir. Əvvəllər var-dövlətimizi itirdikcə, arvadımla mən axmaq kimi buna ağlayıb-sızlayırdıq. İndi isə Allah bizim gözlərimizi əsl həqiqətə açıb, onu bizə göstərib. Biz də bu sirri öz könül xoşluğumuz üçün deyil, xeyrini görüb, yararlanasınız deyər, sizlərlə paylaşırıq.

Molla dedi:

- Bunlar hikmətli sözlərdir. İlyas indi burada həyatın əsl həqiqətini açıb söylədi sizlərə. Bu öyüd Mü-qəddəs Kitabımızda da var.

Gülməyəyərk ara verən qonaqlar fikir aləminə daldılar.

¹ şerba - pulu təmizlənməmiş xırda balıqlardan bişirilən şorba növü olmaqla, tatar və başqırd mətbəxinin təamıdır

² uzunboğaz çəkmənin nisbətən yüngül növü

³ babay - başqırd dilində "baba" deməkdir

Bu səhifəni uşaqlar, yeniyetmələr üçün hazırlamışıq. Amma bu, heç də o anlama gəlməsin ki, səhifəmizi oxuyarkən böyükələr zövq almayacaq. Mütləq alacaqlar, çünki elm öyrənmək, savad almaq insanın əbədi, həmişəcəvan arzularındandır. Bəşəriyyət zaman-zaman adamları iki yerə bölüb: savadlılara və bisavadlara. Bütün sivilizasiyalar ona görə sivilizasiya olub ki, içindəki savadlı kəsim, düşünən insanlar artıb, fərqli bir mədəniyyət yarada bilib.

Müasir dövrdə elmə, biliyə can atmaq daha vacibdir, çünki dünənə kimi qarşımızda bir sirr olaraq qalan çox mətləblər artıq çözümlə-çözülə gedir, bildiklərimiz artır, bilmədiklərimiz azalır. Amma nə qədər öyrənsək də, bilmədiklərimiz bildiyimizdən qat-qat çox olaraq qalacaq.

Səhifəmizi müntəzəm izləsəniz, minlərlə mürəkkəb sualın sadə cavabını tapacaqsınız. Bu mətləblərin əksəriyyəti ilə orta məktəbdə rastlaşmışıq, amma təəssüf ki, dərslərimizin, nədənsə həmişə qəliz olan elmi dili ucubatından çox şey əxz edə bilməmişik.

Biz heç də o iddiada deyilik ki, "Hər suala bir cavab" rubrikamızı izləyə-izləyə savadlanacaq, alim olacaqsınız. Məqsəd uşaqlarımızın dünyagörüşünü genişləndirmək, onları həmişə diqqət mərkəzində olan maraqlı həmsöhbətə çevirməkdir.

İlqar ƏLFİ

Barmaq izləri eyni ola bilərmiz?

Kinoda, televiziya, kitablarda tez-tez rastlaşırıq ki, insan öz barmaqlarının izini hardasa qoyur. Sonra onları tapırlar və bununla sübut edirlər ki, həmin adam məhz o yerdə olub... Burda səhvə yol vermək mümkün deyil. Niyəni indi sizə izah edəcəyik.

Əgər siz barmaqlarınızın ucuna diqqətlə baxsanız, onlarda tor kimi xırda qırıqlar görəcəksiniz. Onlarda dərimizin hissiyyət reseptorları yerləşir. Hər bir adamın barmağındakı qırıqların özünəməxsus izi olur, onu dəyişmək mümkün deyil. Əgər barmaqların uclarını dəfələrlə yandırsan belə, sağalanda eyni izlər yenə əmələ gələcək!

Barmaq izlərinin bir neçə özəlliyi olur. Amma yer üzündə iki elə insan yoxdur ki, barmaqlarının izləri tam eyni olsun.

Ekspert barmaq izlərinin yüz özəlliyini asanlıqla seçə bilər. Bu, o deməkdir ki, hər barmağın ucunda onu başqa barmaqların qırıqlarından fərqləndirən yüz cəhət olur. Məsələn, şəhadət barmağını götürək. Şəhadət barmağının izləri heç olmasa iki cəhətdən uyğun gələn adamları tapmaq üçün biz azı 16 nəfərin izlərini tədqiq etməliyik; üç cəhətdən uyğun gələn adam tapmaq üçünsə artıq 64 nəfər tədqiq olunmalıdır.

Bu əməliyyatı davam etdirməklə yüz cəhətin hamısını uyğun olan adamları tapmaq üçün nə etmək lazım olduğunu hesablamaq mümkündür. Bu halda biz yer üzündə son 4 milyard ildə yaşamış bütün adamların barmaq izlərini yoxlamalıyıq! Nəzərə alın ki, söhbət hələ bir barmağın uyğunluğundan gedir! Bizim isə 10 barmağımız var.

Bu, həqiqətən təbiətin möcüzələrindən biridir ki, bizim hər birimizin təkrar olunmaz barmaq izimiz var. Və bu iz bütün ömrümüz boyu dəyişmir.

Biz necə danışırıq?

İnsanın danışmaq bacarığı, əsasən qurtlağının quruluşu ilə şərtlənir. Qurtlaq öz quruluşu ilə qutunu xatırladan içiboş orqandır. Həqiqətdə isə o, nəfəs borusunun genişlənən hissəsidir. Bu "qutunun" divarları içəri tərəfdən selikli qişə ilə örtülmüş qığırdaqdan ibarətdir.

Müəyyən yerdə bu qişə qalınlaşır və mərkəzdə toplanır. Səs telləri də elə budur. Hər tel çoxlu xırda əzələlərlə hərəkətə gəlir. Ağ ciyərlərdən hava çıxanda o, telləri titrədir. Səs belə əmələ gəlir.

Amma hansı səs? Bu, səs tellərinin quruluşundan və gərginliyindən asılıdır. Onlara nəzarət edən əzələ sistemi bizim orqanizmindəki ən həssas əzələ sistemidir. O, bizim çıxara bildiyimiz bütün səsləri əmələ gətirir. Səs telləri 170-ə yaxın müxtəlif vəziyyətə ala bilər.

Səs telləri titrəyəndə nəfəs yollarındaki hava da vibrasiyaya başlayır. Faktiki olaraq, bizim eşitdiyimiz elə budur. Əgər səs telləri gərgin deyilsə, uzun dalğalar əmələ gəlir və biz bəm səslər eşidirik. Əgər gərgindir, onlar sürətlə titrəyib qısa dalğalar yaradır və biz zil səslər eşidirik. Oğlanlar on dörd yaşına çatanda səs telləri qalınlaşır deyər, səsləri də bəm olur. Bu dəyişikliyə "səsin sınıması" deyirlər.

Beləliklə, səsin yüksəkliyini biz səs tellərimizi gərginləşdirməklə tənzimləyə bilərik. Bəs onun ahəngini necə, tənzimləmək olarmı?

Sən demə, ahəng rezonansa gələn boşluqdan asılıdır, eynən skripkanın ahəngini bütün alətdəki vibrasiya müəyyənləşdirən kimi.

Hər suala

Danışq zamanı, yaxud mahnı oxuyanda işə nəfəs borusu, ağ ciyərlər, köks qəfəsi, burun, ağız kimi orqanlar da qoşulur.

Amma bu, hələ hamısı deyil. Bizim qarınımız, diafraqmamız, dilimiz, damağımız və dodaqlarımız da burada iştirak edir. Odur ki, danışq prosesini çox mürəkkəb, lakin mükəmməl bir musiqi alətində ifaya bənzətmək olar. Və biz bu alətdə "çalmağı" lap uşaq vaxtımdan öyrənməyə başlayırıq və bütün ömrümüz boyu bununla məşğul oluruz.

Biz necə yadda saxlayırıq?

Kimsə beyinin informasiyanı necə yadda saxlamasını və onu sonradan necə təkrar etməyimizi izah eləyə bilməz. Amma biz yadda saxlamağa kömək edən müxtəlif üsullar və metodlar barədə kifayət qədər bilirik.

Bütün öyrəndiklərimizi, yaşadığımızı beyində saxlamağa yaddaş deyilir. İnsanın başına nə gəlsin, maqnitofondakı kimi, yaddaş "cığırtına" qeyd olunur. Bu yazı uzun müddət silinmir, təbii ki, əgər ondan tez-tez istifadə edirsənsə.

Yadda saxlamağın bir neçə üsulu var. Birincisi xatırlamaqdır. Məsələn, əgər bir qonaqlıqdan bir neçə gün sonra səndən orada kimlərin olduğunu soruşsalar, siz onların xarici görünüşünü və adlarını xatırlamağa çalışsınız.

Xatırlamaq informasiyanın yadda saxlanmasının başqa tipi olan tanumaqdan fərqlənir. Əgər sizdən soruşsalar ki, həmin qonaqlıqda filankəs də var idimi, siz bu adı orda olanlardan birinin adı kimi tanıya bilərsiniz. Ya da həmin adamı küçədə görürkən sizinlə qonaqlıqda olan birisi kimi tanıya bilərsiniz.

Xatırlamaq tanumaqdan çətindir. Əgər müəllim sizdən ötən həftə sinifdə gedən söhbətləri xatırlamağı xahiş etsə, cavab vermək çətin olacaq. Lakin konkret söhbəti xatırladıq belə bir müzakirənin olub-olmadığını soruşsa, xatırlamaq asanlaşacaq.

Bir də var, görmə yaddaşı. Siz bu yolla yay tətilinizi gözləriniz önündə sərgilənən xəyalı mənzərədən xatırlaya bilərsiniz. Elə eyni üsulla maqnitofonu söndürəndən sonra da musiqini eşidə bilərsiniz. Buna da qulaq yaddaşı deyirlər.

Yaddaşın başqa bir tipi isə assosiativ yadda saxlamadır. Siz hansısa hadisəni yaşayanda o, mütləq bir təəssüratla müşayiət olunur. Bu zaman bir bağlanma, bir assosiasiya yaranır və siz hadisələrdən hansınısa xatırlayanda yaddaşınızda başqa hadisələr də canlanır.

Niyə bəzi insanlar solaxaydır?

Solaxay uşaqların valideynlərini bu, çox vaxt narahat edir, amma üstəlik, kimsə onlara deyəndə ki, bu "qüsuru" islah etməyə heç cəhd göstərməməlidirlər, yaman təəccüblənirlər.

Bu sahədə mötəbər sayılan insanlar deyir ki, əgər sol əlin sağ əl üzərində aşkar üstünlüyü varsa və insan sol əlini rahatca idarə edərsə, buna mane olmağa dəyməz.

Əhalinin 4%-ə yaxını solaxaydır. Əgər tarixə nəzər salsaq, görəcəyik ki, görkəmli insanların çoxu solaxay olub, məsələn, bütün zamanların ən dahi heykəltəraşı Leonardo da Vinçi, Mikelandelo...

Təbii ki, biz sağ əli daha işlək olan adamların cəmiyyətində yaşayırıq və istifadə etdiyimiz əşyaların çoxu məhz belə insanlar üçün düzəldilib. Qapı dəstəkləri, qifillər, vintburanlar, avtomobillər, musiqi alətləri və hətta geyimlərdəki düymələr. Bu, solaxaylar üçün xüsusi qurğuların yaranmasına gətirib çıxarır, amma onlar çox vaxt elə belə də keçinməyə öyrəşirlər.

Əksəriyyətin niyə sağaxay insanlardan ibarət olmasının və adamların nisbətən xeyli kiçik qisminin solaxay olmasının ağlabatan, hamı tərəfindən qəbul edilən bir izahı yoxdur. Bu haqda nəzəriyyələrdən biri bundan ibarətdir ki, bizim bədənimiz asimmetrikdir, yəni sağ tərəf sol tərəfi dəqiqliyiylə təkrar etmir. Üzün sağ tərəfi sol tərəfindən bir balaca fərqlənir, ayaqlarımızdan biri digərindən azacıq uzundur, pəncələrimizin biri digərindən iridir. Və belə bir asimmetriya bütün bədənimizdə müşahidə olunur.

Bizim beynimizin sağ və sol yarımkürələri də müxtəlif cür işləyir, özü də belə bir əminlik var ki, sol yarımkürə sağ yarımkürə üzərində dominantlıq edir.

Sinirlər hər yarımkürəni bədənin əks tərəfi ilə bağlayır: sağ yarımkürə bədənin sol tərəfiylə əlaqəlidir; sol yarımkürə isə əksinə, sağ tərəfi ilə.

Beynin sol yarısı üstün işləyirsə, onda bədənin sağ tərəfi də təbii ki, daha mükəmməl, müxtəlif işlər üçün daha çox uyğunlaşmış olur. Biz sol yarımkürənin köməyiylə yazıb-oxuyur, danışırıq. Adamların əksəriyyətinin sağ əllə işləməsinin izahı da bundadır. Solaxaylarda isə vəziyyət dəyişir, yəni beynin sağ yarımkürəsi sol üzərində dominant olur, deməli, belə adamlar bədənlərinin sol tərəfini daha yaxşı idarə edirlər.

Biz niyə gülürük?

Bir yadınıza salın, elə olubmu ki, siz gülməli bir şey danışsınız, qulaq asanlarsa gülüb ələməsiniz? Bəs heç vaxt gülümsünməyən, ya da da daim gülən adamları necə görmüşünüz? Məsələn bundadır ki, biz bədənimizdə baş verən hər hansı bir mexaniki prosesə görə yox, hisslərimizi bürüzə verərkən gülürük. Bu gülüş aşkar məmnuniyyətdən də ola bilər, kefinizin köklüyündən də.

Düzdür, gülüşün bir "mexaniki" səbəbi də ola bilər – bu qıdıqlanmadır. Bu, başqa növ gülüşlərlə əlaqəsi olmayan bir şeydir.

Siz də dostlarınızla bir yerdəsiniz, nə danışdıqlarını eşidirsiniz, amma elə bil onların dəstəsindən deyilsiniz – gülüb ələməsiniz, bəlkə heç gülümsəmirsiniz də.

Biz gülüşün nədən yarandığı haqda ümumi məlumatlara malikik. Kiminsə yöndəmsiz hərəkəti (məsələn, adamın əlindən nəyə düşür, yaxud gedərkən ayağı sürüşüb yıxılır və sairə) bizi güldürə bilər. Bunu belə izah etmək olar ki, həmin an biz öz üstünlüyümüzü hiss edirik deyə, bir məmnuniyyət yaşayırıq. Gülüş isə bizim hisslərimizi ifadə edir. Belə gülüş yumordan doğur. Amma gülüş həm də nifrət ifadə edə bilər. Beləliklə, gülüş bizim hisslərimizin ifadəsi, ətrafımızda baş verən bəzi hadisələrə reaksiyamızdır.

Biz niyə ağlayırıq?

Adamların çoxu belə hesab edir ki, biz yalnız kədərənəndə ağlayırıq. Bəs siz bilirsiniz ki, əslində, işən öz həyatı ərzində 250 milyon dəfəyə yaxın ağlayır?

Gəlin görək, bu, necə baş verir. Bizim göz qapağımız dəri qırışlarından əmələ gəlmiş pərdələrdir ki, əzələlərin köməyiylə qalxıb-enə bilər. Buna göz qırpması deyirlər. Göz qapaqları o qədər sürətlə hərəkət edir ki, bizim baxmağımıza qətiyyət mane olmur. Biz bunu hiss etmirik. Faktiki olaraq, bizim göz qapaqlarımız 6 saniyədə bir dəfə qalxıb-enir.

Təbii ki, onların əsası baş soğandır! Bu tərəvəzin tərkibində gözlərimizi qıcıqlandıran xüsusi maddələr var. Göz yaşları isə bu qıcığı rədd etmək üçün olan müdafiə reaksiyasıdır. Eyni hadisə siqaret çəkərkən də baş verir. Biz gözlərimizi tüstünün acısından təmizləmək üçün qeyri-ixtiyari ağlayırıq.

Və nəhayət, biz kədərənəndə bəs niyə ağlayırıq? İnsan yeganə məxluqdur ki, öz emosiyalarını bürüzə vermək üçün ağlayır. Həssas insanı yalnız fikir belə, ağılada bilər.

Emosiyalarımız öz ifadəsini sözlərdə tapmayanda nə baş verir? Emosiyalar çıxış yolunu göz yaşını yaradan mexanizmdə tapır. Bu, bizdən asılı olmayan refleksdir. Səbəbi budur ki, orqanizminiz bizim sözlə ifadə edə bilmədiyimiz, yaxud ifadə etmək istəmədiyimiz hissləri bu yolla bürüzə verir.

Hıçqırığa səbəb olan nədir?

İngiltərədə hıçqırıqdan can qurtarmağın qədim bir üsulu vardı: "Sağ əlinizin şəhadət barmağını tüpürçeyinizlə isladın və sol çəkəniz üzərində üç dəfə xaç çəkin, sonra isə dua edin".

Çox güman ki, hıçqırıqdan can qurtarmağın onlarla başqa üsulu da siz eşitmişiniz və heç inandırıcı ki, onların hansısa, qədim ingilislərin üsulundan daha effektiv olsun.

Amma bu hadisədə əslində, sirli bir şey yoxdur. Bu, orqanizmin adı müdafiə reaksiyasıdır və onun mexanizmini indi birlikdə araşdıracağıq.

Bizim orqanizminizin fəaliyyətində reflekslər böyük rol oynayır. Refleks orqanizmin müəyyən qıcıqlara avtomatik reaksiyasıdır ki, həmişə özünü eyni cür bürüzə verir. Əsəb sistemində müəyyən əlaqələr bərqərar olur ki, onlar da bizim iradəmizdə olmayan, bizdən nəzarət tələb etməyən müxtəlif hərəkətlərə səbəb olur. Refleks budur.

Qidanın və başqa yad cismlərin nəfəs borusuna düşməsi də çoxlu reflekslər yaradır. Məsələn, yemək lazım olan yerə getməyə, nə baş verir? Biz çəçəyirik, boğulmağa başlayırıq, öskürüb yad cismi çıxarmağa çalışırıq. Bütün bunlar refleksdən doğur.

Qusma çox güclü bir refleksdir. Hıçqırığı isə onun zəif variantı, bənzəri saymaq olar. Hıçqırığın səbəbi həzm orqanlarının isti qidadan qıçılması da ola bilər. Yaxud, qarın boşluğundakı qazların onu köks qəfəsindən ayıran diafraqmaya təzyiqli hıçqırığı yarada bilər. Qazların təzyiqindən hava ciyəyə keçə bilmir və axın dayanır. Həmin o an "zərbə"yə bənzər bir şey hiss edirik. Beləliklə, hıçqırığı, mədədəki qıda, yaxud qazı diafraqmaya təsir edərək çıxarmaq istəməsindən yaranır. Diafraqma da öz növbəsində ağ ciyəyə havanın giriş-xıçısını tənzimləyir. Biz bu prosesi içimizdə zərbə kimi hiss edirik və ona hıçqırığı deyirik.

Pollinoz, yaxud samanlıq asqırığı nədir?

Əgər samanlıq asqırığından əziyyət çəkmirsinizsə, bəzi adamların davranışı sizə qəribə, anlaşılmaz gələcək. Eyni şəraitdə, böyür-böyürə yaşayır, eyni havayla nəfəs alırsınız, amma siz özünüzü gözəl hiss edirsiniz, yoldaşınız isə daim asqırır, əziyyət çəkir.

Samanlıq asqırığı allergiyanın formalarından biridir. Onun elmi adı pollinozdur. Xəstəlik öyrə, astma və proteinə həssaslıqla əlaqədar olan bəzi dəri xəstəlikləri qrupuna aiddir.

Bəs bu, nə deməkdir? Protein yalnız qidada yox, həm də bitkilərin tozcuqlarında olur. İlin müəyyən vaxtlarında, ətirşah və sair bitkilər çiçəkləyəndə havada böyük miqdarda tozcuqlar olur. Bu tozcuqlar ağıza, buruna, gözə girir. Əgər insan proteinə həssas deyilsə, bir şey baş vermir. Lakin həssaslıq varsa, tozcuq müəyyən əzələlərə və toxumalara təsir edərək çox xoşagəlməz reaksiya yaradır.

Pollinoz tutmalarının bütün səbəbləri bəllidir. Bəzi xəstələrə tozcuqlardan hazırlanmış, protein mənşəli iynələr vururlar ki, bu da onların immunitetini artırır. Digərləri sadəcə olaraq, yaşamaq üçün bu tozcuğun olmadığı yerləri seçirlər.

Niyə bəziləri allergiyaya məruz qalır, bəziləri yox?

Allergiya bir, yaxud bir neçə şeyə qarşı həssaslığın olmasıdır. Bu həm kimyəvi, həm qida, həm bitki maddələri, evdəki toz, yaxud pişik, it, at tükü ola bilər.

Allergik reaksiya doğuran maddələrə allergen deyirlər. Bəs niyə onlar bəzilərinə təsir edir, digərlərinə isə yox? Tibb elmi bunu hələ izah edə bilmir. Bir çox həkimlər və alimlər düşünürlər ki, bunda irsiyyətin böyük rolu var. Bütöv bir ailələr var ki, babaları, nənələri, ata-anası və onların övladları da eyni allergiyadan əziyyət çəkirlər.

Digər tərəfdən, elə ailələr də mövcuddur ki, onların hansısa bir üzvünün konkret maddəyə qarşı allergiyası olur. Belə güman edilir ki, xəstəliyin inkişafında mühüm rolu emosiyalar oynayır. Çox maraqlı şeydir ki, qorxu, qəzəb və narahatlıq da allergiya tutmasına səbəb ola bilər.

Bəs bu zaman insanın bədəninə nə baş verir? Belə hesab edirlər ki, bəzi maddələr orqanizmə düşəndə müəyyən hüceyrələri anticisimlər adlanan hüceyrələr hazırlamağa məcbur edir. Onlar adətən, infeksiyalardan əsas müdafiəni təşkil edir. Amma allergiya zamanı bu gözlənilmədən çox xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxara bilər.

Belə hesab edilir ki, allergen özünün anticisimi ilə birləşərək histamin yaradır. Histamin qan damarlarına və ağ ciyərlərə təsir edərək allergik reaksiya yaradır. Lakin həmin bu histamin ya çox az yaranır, ya da bədənin müxtəlif yerlərində lokallaşır deyə, indiyədək bu xəstəlikdən əziyyət çəkən insanların qanında onun izlərini tapmaq mümkün olmayıb.

Deməli özünüz də görürsünüz ki, allergiya barədə aydınlaşdırılmalı hələ çox şey var.

bir cavab

Biz gülərkən qeyri-ixtiyari olaraq öz hisslərimizi göstəririk. Bu hisslər yadınıza xoş bir şeyin düşməsiylə, xəyallarımızla, düşüncələrimizlə, yaxud gördüyümüz bir şeylə bağlı ola bilər. Bəs yaxşı, adamda gülüş reaksiyasını doğuran nədir?

Bu sualın cavabını psixoloqlar – insan davranışını öyrənən şəxslər verir. Onların bu barədə çoxlu nəzəriyyələr irəli sürməsinə rəğmən, heç biri bu hadisəni tam izah etmir.

Nəzəriyyələrdən biri gülüşü sosial bir akt hesab edir. Əgər siz təklikdə televizorda gülməli bir şeyə baxırsınızsa, çətin ki, ucadan güləsiniz. Lakin dostlarınızın əhatəsində eyni şey sizdə böyük reaksiya doğura bilər. Ya da başqa bir nümunəni götürək. Bir neçə adam bir yerdə əyləşərək bir-birinə cürbəcür əhvalatlar danışır. Onlar tez-tez gülüşürlər.

Hər gözdə xüsusi bir vəzi var. O gözün kənarında yerləşir. Bu vəzilər vasitəsilə göz yaşları üst qapağa çatır, oradan da gözün qırağından çölə axır.

Göz hər dəfə qırpılında göz yaşları kanalı gözün buynuz qışasını islatmaq üçün açılır. Amma mexaniki nöqtəyi-nəzərdən biz hər dəfə ağlayanda da elə eyni proses baş verir.

Siz adamların gözləri yaşarana kimi gülməsinin şahidi olmuşunuz? Bunun səbəbi odur ki, güclü gülüş zamanı əzələlər göz yaşları vəzilərini sıxır və göz yaşları axmağa başlayır.

Hamı bilir ki, içimizdə heç bir kədərli emosiya yaranmadan belə bizi ağladan nələr sə var.

Yazıçı **Altay Məmmədovun 1987-ci ildə yazdığı "Nazim Hikmət Gənçədə" əsərində böyük şairin Azərbaycanla bağlılığı barədə maraqlı məlumatlar var. Həmin kitabdan bir parçanı oxucularımıza təqdim etməklə, bu sevginin nə qədər sonsuz olduğunu nəzərə çatdırmaq istəyirik.**

Nazim Hikmətli günlərin istisi, hərarəti canımızdan keçməmişdi. Bakıya hazırlaşırıdım; nəşriyyatlara, redaksiyalara baş çəkməyə, oradakı qələm yoldaşlarımla təəssüratlarımı bölüşməyə tələsirdim. Mən daha çox görmüş, daha çox eşitmişdim. Bakıda yaşasaydım, yaşıdlarımın əksəri kimi, Nazim Hikmətlə yaxından görüşmək mənə də müəssər olası deyildi. "Şəhərin kiçiyi olunca, kəndin böyüyü ol". Oktyabr, noyabr aylarında həmişə Bakıda iqlim narahət olur, soyuq küləklər, sulu qar, yağış...

Yazıçılar İttifaqında dedilər ki, Nazim Hikmət hələ Bakıdadır, bu axşam da "Natəvan" klubunda görüş olacaq. Bəxtim varmış. O gecə də mənim yaddaşımamə hamışəlik həkk olundu. Gecə, sadəcə görüş deyildi, mövzusu vardı: müasir şeirə olan tələb, şeir, şüur. Əvvəlcə Əkbər danışdı... Şairlərin qarşısında bu mövzuda danışmaq, ənənə və novatorluğa dair fikir söyləmək çətindi. Bu, ümumiyyətlə, o dövrdə mübahisə, münaqişə yaradan "cəncəl" mövzulardan biri idi. Şeir və şüurla bağlı şair Hüseyn Arif, Əkbərə qəliz bir sual da verdi. Sualın verilişində bir əsəbilik də vardı. Əkbərin cavabı da onu qane etmədi... Əkbərdən sonra xitabət kürsüsünə Nazim özü gəldi. Pencəyini çıxartdı, sanki pəhləvan güləşə girirdi. Tribuna əlləri altında elə

bil yerə çöküb balacalaşdı. Elə ilk cümlədən salona sehlədi.

- Klassik olmaq üçün təkcə ölmək kifayət deyil, - zarafatla əlavə etdi, - bəlkə sırımızda klassik olmaq istəyənlər var. Bunun sirlərindən danışaq.

Klassik olmaq üçün birinci növbədə, sözün əsl mənasında, novator olmaq lazımdır...

Dünya poeziyasından söhbət açdı. Sözə qənaətdən, şeirin təsir gücündən, ənənədən, novatorluqdan başladı. Bununla bağlı forma və məzmunu aid elə fikir söylədi ki, bu, gələcək müəllimlik fəaliyyətində də mənə çox kömək elədi: "Əgər bir qadın ayağının gözəlliyi nümayiş etdirilirsə, ona əllə toxunmuş, müxtəlif rəng və haşiyəli, baha başa gələn (əllə toxunduğu üçün) qalın corab geydirilərsə, o ayaqların gözəlliyi görünməyəcək, haşiyələr, rənglər onu görünməyə qoymayacaq. Hərgah o ayaqlara maşında toxunmuş, ucuz, şəffaf neylon corablar geydirilərsə, bunlar əlavə parıltı salmaqla o qadın ayaqlarının gözəlliyini bir azca da qabardacaq".

Mənə tam aydın oldu ki, forma məzmunun qıfılı deyil, açarı olmalıdır.

Nazim Hikmət şeirdə qafiyə və ritmin - musiqinin ikincidərəcəli olduğunu söylədi. O, qeyd etdi ki, bunlar bəzən əsas fikri, məzmunu öz içərisində itirir (Bu fikirlərlə mən razılaşmırdım).

O gecə Nazim Hikmət kürəyindən su damanacan, həkim işarə edənəcən danışdı...

Məsud anlar idi...

Çıxış edənlərdən ikisi yadımda qalıb.

Mikayıl Rəfil. Sözləri yadımda deyil, fəqət dolmuş bulud idi. Kövrəlmişdi, deyirdin indi gözələrindən leysan töküləcək, səsi qəhərli, titrəyişliydi...

Və bir də mənim sevimli Mir Cəlal müəllimim. Ona söz verildəndə hamı güman edirdi ki, özünəməxsus bir sadəliklə Nazimə "xoş gəldin" deyəcək, xeyir-dua verəcək.

Hamı onu ənənəyə çox bağlı ədib - sənətkar zənn edirdi. Əlində heç qeyd-filan yoxdu. Birdən o, Nazimin təzə şeirindən bir neçə misra əzbər dedi (Şeiri burada bütöv verirəm.):

*Başım köpük-köpük bulud,
içim, çölüm dəniz,*

*Mən bir ceviz ağacıyam
Gülhanə parkında,*

*Budaq-budaq, qabar-qabar
qocaman bir ceviz.*

*Nə sən bunun farkındasan,
nə polis farkında.*

*Mən bir ceviz ağacıyam
Gülhanə parkında.*

*Yarpaqlarım suda balıq kimi
kivil-kivil (pul-pul)*

*Yarpaqlarım ipək məndil kimi
tiril-tiril.*

*Qoparıver, gözlərinin,
gülüm, yaşımı sil.*

*Yarpaqlarım əllərimdir,
tam yüz min əlim var.*

*Yüz min əllə toxunuram sənə,
İstanbula.*

*Yarpaqlarım gözlərimdir,
şaşaraq baxıram.*

*Yüz min gözlə seyr edirəm səni,
İstanbula.*

*Yüz min ürək kimi çarpar,
çarpar yarpaqlarım.*

*Mən ceviz ağacıyam
Gülhanə parkında,*

*Nə sən bunun farkındasan,
nə polis farkında.*

Sonra Mir Cəlal müəllim şeirin poetik təhlilini verdi. Əsərin yeniliyini, orijinallığını, şeirin içindən, quruluşundan çıxış edərək şərh etdi.

Elə bil Füzulinin poetik xüsusiyyətlərindən danışdı. Nazim Hikmət onu çox maraqla dinləyirdi. "Ceviz ağacı" hamımızı həyəcanlandıran əla şeirdir.

Qüdrətli, möcüzəli şair təxəyyülü. Vətəninə tərki etmək məcburiyyətində qalmış inqilabçı şair ölkəsində minlərlə kitab qoyub gəlmişdi.

Şeirlərinin minlərlə nüsxəsi qalıb Türkiyədə. Şeirlərini əzbər bilən, ürəyinə yazmış neçə min, bəlkə də milyon adam var məmləkətimdə. Şairin canı onun şeirləridir, şeirlər onun özüdür. Şair demək istəyir ki, onu vətəndən heç cür aralamaq, qoparmaq olmaz... Qoy sevgilisi dərd çəkməsin, şair vətəndədir. Qoy İstanbul kədərlənməsin, şair Gülhanə parkındadır. Qoy polis, qoy dövlət rahat olmasın ki, şair vətəndən uzaqdır. Bu misilsiz bir kəşfi idi Nazimin. Ağla gəlməzlik, gözəl-nilməzlik. Lirik ahəng və siyasi pafos. Bədii təhlilə çox çətin gələn bir şedevr.

Şair polisə yanıq verir, meydan oxuyur.

Həmin axşam Nazim Hikmət qatarla Moskvaya yola düşürdü. Əkbər mənə dedi ki, hava münaşib olsa gəl. Kim idi havaya baxan?..

Qatarın yola düşməyinə bir saatdan çox qalırdı. Görüş yerimiz dəmiryolu restoranı oldu. Əkbərin tələbəklik dostları da gəlmişdilər. İslam İbrahimov da orada idi. Bir masanın ətrafında əyləşdik. Az sonra Nəbi Xəzri də gənc bir rus şairi ilə görüşdü. Deyəsən, tərçüməçi idi. Nəbi onu yola salmağa gəlmişdi. Stollar birləşdi. Qonşu stol da dəmiryolçular əyləşmişdilər. Onlardan kimsə Nazim Hikməti tanıdı, yoldaşlarına pıçıldadı. Əllərində qədəh hamısı, gərək ki dörd nəfər idilər, bizim stola yaxınlaşdılar.

Biri dilləndi:

- Biz də istəyirik ki, dünyanın böyük şairi Nazim Hikmətin sağlığına içək. Biz fəhləyik, bizim buna haqqımız var. Səni iyirmi il zindanda saxlayıblar...

Nazimin gözlərində sevinc parladı. Ürəyindən nələr keçdiyini bilmək çətin idi.

Dördü ilə də qədəh toqquşdurdu, dördünü də öpdü...

Bir azdan ağılıma gəlməyən əhvalat baş verdi. Restoranda əyləşənlərin, demək olar ki, hamısı Nazim Hikmətin salonda olduğunu bildi - hərbiçilər, dənizçilər, ziyalılar, qadınlar, gənclər, qocalar, ruslar, yəhudilər və daha kimlər... Hamının üzündə heyranət, məhəbbət, sevinc - Nazim Hikməti yaxından görmək, səsinə eşitmək sevinci. Hamı Nazim əyləşən stola axırdı, stolun ətrafını bürümüşdülər.

Bu nə idi, Allah? Kortəbii yaranan mitinqmi, toymu? Sağlıq deyənlərin, məhəbbət izhar ələyənlərin sayı yox. Restoran işçiləri də lap mat-məəttəl qalmışdılar. Kimsə orkestrə rəqs havası sifariş elədi. Oyun da başladı stolun ətrafında... Elə bil bu böyük salonda Nazim Hikmətin şərafinə əvvəlcədən hazırlanmış böyük ziyafət verilir. Nazim özü də çəşmədi.

Badələri qaldırıb uca səslə deyirdilər:

- Nazim Hikmətin sağlığına!
- Za Nazima Xikmeta, za velikoqo poeta, za bortsu mira!

Kim idi onlar? Nazim heyran-heyran baxır və deyirdi:

- Kardeşlerim, bratya...

Qatarın yola düşməsinə bir-iki dəqiqə qalmış salondan çıxma bildik. Tez vidalaşdıq. Fəqət, İslam İbrahimov da vaqona minmişdi, düşmək istəmirdi. "Mən də Nazimlə gedirəm, - deyirdi, - əl çəkin, gedirəm!" Qatar hərəkət elədi. İslamı da apardı... Stansiyadan çıxarılanda qatarı dayandıraraq birtəhər İslamı endirdilər.

"Nazim Hikmət qatarı" Moskvaya yol aldı.

Gənçədəki kimi, ayrılığın qüsbəsi boğurdu məni. İnsanların Nazimə olan məhəbbətinin təsiri altında idim...

Çapa hazırladı: NƏRİMAN

Nazimlə görüşlər

Səhərimizin adı xarici dillərdə "Baku" kimi tələffüz olunarkən, yapon dilində eyni tələffüzü paylaşan maraqlı bir söz mövcuddur.

Bəs, bu söz nəyi təcəssüm etdirir, hansı mənanı bildirir?

Yuxuda kabus görüb qorxudan yuxudan oyanan zaman nə etmək lazımdır? Yaponiyada uşaqlar belə, həmin anda nə edəcəyini bilir. Onlar üzlerini yastığa sıxaraq, üç dəfə "Baku, gəl və kabusumu ye!" deyəcək. Xahiş qəbul olunduqda, Baku adlı məxluq onun otağına gələrək gördüyü bütün pis yuxularını sovuracaq.

Amma Bakunu çağırarkən ehtiyatı da əldən vermək olmaz. Gələn Baku çox ac olarsa, yalnız pis yuxu ilə kifayətlənməyib, onunla birgə bütün ümid və məqsədləri də sovuraraq insanın daxili dünyasını tamamilə boş qoya bilər.

Baku ayı bədənli, fil burunlu, pələng pəncəli, buğa quyruqlu, gərgədan gözlü mifik bir məxluqdur. Əfsanəyə görə, tanrılar heyvanları yaratmağı başa çatdırdıqdan sonra yerdə qalan artıq bədən hissələrini bir yerə toplayıb birləşdirərək Bakuya həyat bəxş ediblər.

Bəli, yapon əfsanəsinə görə, Baku pis yuxularla, kabuslarla qidalanan mifik obrazdır. Onlar qoruyucu məxluq olduğu üçün insanlar gecələr Bakunun gəlməsini və kabuslarının sovurulmasını diləyirlər. Kabuslar sovurulduqdan sonra, bir daha heç vaxt insanları narahat edə bilməyəcəklər. Göstərdiyi yardıma baxmayaraq, Bakunun mənfə cəhətləri də yox deyil. Bəzilərinin dediyinə görə, Baku, sadəcə, pis yuxuları deyil, bütün yuxuları sovura bilər. Bunlara arzular, gələcəklə, xoş ümidlərlə bağlı yuxular da aiddir.

Yazılı təsvirlərdə Bakunun xarici görünüşü yırtıcı heyvanlarla eyniləşdirilir. Reallıqda isə görünüşünə görə Asiya tapirinə (uzun xortumu olan otlayan heyvan) oxşayır. Eyni zamanda onlar eyni heroqlifi (və tələffüzü) paylaşır. Yəni bir heroqlif həm Baku, həm də tapir mənasındadır. Baku bu cür bənzərlikdə tək deyil, məsələn, "kirin" sözü Yaponiyada həm zürafə, həm də əfsanəvi məxluqun adıdır.

Onlardan hansı heroqlifin ilk mənası olub - əfsanə, yoxsa heyvan? Bu, açması olmayan bir tapmacadır. Çoxları Baku və tapirin bənzərliyini təsadüf sayır və tapirin mifik heyvanın şərafinə adlandırılması fikrini qəbul etmir.

İstənilən halda, bu əfsanə çox qədimdir. Kioto Universitetinin professoru Hayaşi Minao "Çinin qədim tanrıları və qulyabanıları" kitabında oxucuları bürüncdən hazırlanan qədim məmulatlar və digər əşyaların üzərindəki Bakunun təsvirləri ilə tanış edir. O, Çində Asiya tapirinə bənzər heyvanın qədim zamanlarda nə vaxt-ya mövcud olduğu, lakin müəyyən səbəblərdən nəslinin kəsildiyi fikrini irəli sürür.

Baku çox vaxt Çin mifologiyasındakı digər heyvan - "hakutaku" (Çin dilində "bai ze" kimi tələffüz olunur) ilə qarışdırılır. Məsələn, Tokiodakı Qobyakukan məbədində "Baku şahı" adlı heykəl var, lakin həqiqətdə bu, hakutakunun heykəlidir.

Yaponiya folkloruna aid bir çox məxluqlar kimi, Baku da əsrlər boyu dəyişikliklərə məruz qalıb.

Yapon əfsanələrində "Baku" sözünün mənası

Ən qədim Çin əfsanələrində Bakuların qiymətli dərilərinə görə ovlandığını oxumaq olar. Bakunun dərisindən hazırlanan tilsimbəndlər xəstəlik və pis ruhlara qarşı ən yaxşı qoruyucu sayılırdı. Bir müddət sonra Baku dərisi artıq nadir tapıntıya çevilir. Bu səbəbə görə, qədim ənənə tamamilə dəyişildi və dəri tilsimbəndlər çarpayrı üzərinə asılmış Baku rəsmləri ilə əvəz olunmağa başladı. Tan sülaləsinin hökmranlığı zamanı (618 - 907), Baku ilə bəzədilən əşyalar çox məşhur olduğu üçün onlara böyük tələbat var idi.

Çində Tan sülaləsinin hökmranlığı illərində "Torokuten" (Tan sülaləsinin altı hekayəsi) kitabında kabusları yeyən "Bakuki" adlı məxluq haqqında yazılıb. Dəqiq müəyyən olunmayan tarixdə Baku haqqında əfsanə Yaponiyaya keçərək əhali arasında kabusları yeyən məxluq ilə bağlı əfsanə kimi tanınmağa başladı. Buradan məlum olur ki, müxtəlif mədəniyyətlərə aid olan iki məxluq birləşərək yeganə bir əfsanəni təcəssüm etdirir.

Yaponiyada kabusyeyən Baku haqqında əfsanə Çindən götürüldüyü vaxtlardan başlayaraq günümüzdə qədər dəyişməz qalıb. Bakunu çağırmağın bir çox yolu var. Fukusimada yuxusunda kabus gören insan "Mən bu yuxumu Bakuya bəxş edirəm" dedikdən sonra həmin yuxu bir daha onu narahat etməyəcək.

Daha çox komiks rəsamlarının və alimlərin yaddaşında qalan digər mifik məxluqlardan fərqli olaraq, Baku hələ də müasir Yaponiyada çox geniş yayılmış məşhur obrazlardandır. Baku bir çox animasiya və komiks kitablarının qəhrəmanı kimi peyda olur. Lakin onların mifik məxluq üçün xarakterik olan xarici görünüşü get-gedə itir, əvəzində isə tapirə olan bənzərlik daha aydın görünməyə başlayır. Bunun səbəbi Yaponiyada indi daha mehriban və xoşagəlimli personajların obrazlarına üstünlük verilməsində ola bilər.

Lakin hər şey janrdan asılıdır. Digər janrlara nəzər saldıqda Bakunun yazılı mənbələrdə təsvir olunan yırtıcı görkəmi ilə də rastlaşa bilərik. Bu da onun təsvirlərdə hələ də qorunub saxlandığından xəbər verir.

Alber KAMYU

Çağdaş dünyamızda sənət adamı necə olmalıdır?

○ ...Təbii ki, dövrümüzdə baş verən hadisələrə yaradıcı şəxs kimi müdaxilə etmək məcburiyyətində deyilik, amma bir insan olaraq qarışmalıyıq.

İstismar edilən, yaxud güllələnən mədənci, düşərgələrdə, müstəmləkələrdə yaşayan qullar, əzilən, canı çıxarılan insanlar susduqca, danışa bilənlər onların yerinə də danışsın, onların tərəfini tutmalıdır.

Əgər hər gün qəzetlərdə, kitablarda mübarizədən yazıb bu barədə çıxış edirsən, məni hərəkətə gətirən heç də dünyanı yunan heykəlləriylə, sənət əsərləriylə doldurmaq istəyi deyil.

Birinci yazımdan sonuncu kitabıma qədər məni ən çox, hətta bəlkə də lazım olduğundan daha çox maraqlandıran yaşadığımız bu günlərdir - harada olursa olsun, əzilən, alçalılan insanlardır.

Bu insanlar ümitsiz yaşaya bilməzlər. Əgər hamı sussa və onlara iki cür alçalmaqdan birini seçməkdən başqa bir yol qalmasa, bütün ümidləri məhv olar - bizimkilərlə birlikdə.

İnsan belə bir vəziyyətə düşməyi özünə rəva bilməz. Rəva bilmədiyini üçün də belə bir vəziyyətdə öz qalmasına çəkilib yata bilməz; yaxşı insan olduğu üçün deyil, sırf yaşadığı üçün.

İçində, özü-özlüyündə bütün bunlara etiraz edər və ya etməz. Etməyənlərdən bir çoxunu tanıyıram, yuxularının rahatlığında da gözüm yoxdur.

Sənətçiyə niyə həmişəkindən daha çox ehtiyacımız olduğu haqqında başqa yerdə bəhs etmişdim. Amma ictimai işlərdə "insan tərəfimizlə" iştirak etsək, yaşadığımız həqiqət istər-istəməz dediyimiz sözlərə də təsir göstərər.

Söz deyərək də yaradıcı insan deyiliksən, o zaman nəyin yaradıcısıyıq?

Yaşayarkən mübariz olsa, amma yaradıcılığımızda susuz səhralardan, eqoist sevimlərdən də danışsaq, apardığımız mübarizə içdən-içə bir titrəyişlə, həmin çölü də, həmin sevimləri də insan səsləriylə dolduracaq.

Hər şeyə laqeyd yanaşmaqdan xilas olduğumuz bu anda nə insanlıq dəyərləri üçün sənət dəyərlərini heç sayaram, nə də sənət dəyərləri üçün insanlıq dəyərlərini.

Məncə, bu dəyərlər bir-birindən heç vaxt ayrılmır və bir sənətçinin (Molyerin, Tolstoyun, Melvillin) böyüklüyü bu iki dəyərin tarazlama dərəcəsiylə ölçülür.

Bu gün, hadisələrin basqısı altında, bu iki dəyər arasında gərgin halda yaşamağa məcbur oluruq. Ona görə bəzi sənətçilər bu gərginliyə dözə bilməyib ya özlərinin fil dişindən hörülmüş qalalarında gizlənilər, ya da susqunluqla məşğul olurlar.

Mən hər ikisini qaçış hesab edirəm. İnsanın ağrılarına və sənətə eyni anda xidmət göstərməliyik.

Bunun üçün ehtiyac duyulan səbir və güc, təmkin və təvəzökarlıq gözlədiyimiz yeniliyin söykəndiyi dəyərlərdir.

Buna cəhd etməyin hansı təhlükələri, ağırlı tələfləri olduğunu yaxşı bilirəm. Amma təhlükələrə sinə gərməkdən başqa çarəmiz yoxdur.

"Öz küncündə oturan sənətçilər" dövrü keçib. İncimək, dünyadan küsmək də olmaz.

Sənətçinin çox asanlıqla düşəcəyi vəziyyətlərdən biri özünü tənha zənn etməkdir.

Ona tək olduğunu qışqıraraq deməkdən zövq alanlar da olur. Ancaq, əslində, heç də elə deyil.

Sənətçi hamının ortasındadır. Bütün çalışan və mübarizə apararlardan nə üstündür, nə də aşağıdır - onlarla eyni səviyyədədir.

Onun etməli olduğu iş - zindanları açmaq, hamının dərini və sevincini dilə gətirməkdir.

Sənət, düşmənlərə münasibətdə özünün heç kimə düşmən olmadığını göstərərək, haqlıdır.

Əlbəttə, sənət, təkbaşına həqiqəti və azadlığı gətirəcək bir təkən yarada bilməz, ancaq sənət olmadıqca bu təkən də formasını tapa bilməz, tapa bilmədikdə isə heç nəyə oxşamaz.

Mədəniyyət və onun gətirdiyi azadlığın olmadığı cəmiyyət nə qədər nizamlı olursa-olsun, cəngəllikdən fərqlənir. Ona görə də, hər həqiqi sənət uğuru sabah üçün bir müjədir.

Hazırladı: NARINGÜL

Qızıl Qlobus

N 42(51) 06.11.2015

Beş dəfə "Oskar" mükafatına təqdim edilmiş italyan əsilli amerikalı aktyor, prodüser Leonardo Vilhelm di Kaprio 11 noyabr, 1974-cü ildə ABŞ-ın Kaliforniya ştatının Los-Anceles şəhərində anadan olub. İtalyan ata və alman ananın övladı olan atası Corc di Kaprio komik romanlar müəllifi kimi tanınıb. Anası isə bomba sığınacağında yaşayan alman Vilhelm İnderbirken və rus mühacir Yelena Smirnovanın (Helena İnderbirken) ailəsində, Qərbi Almaniyanın Ork-Erkenşvik bölgəsində doğulub. 1955-ci ildə Vilhelm və Helena ABŞ-a mühacirət edib.

Kapriounun damarında italyan, alman və rus qanı axır. 2010-cu ildə Tiqrin sammitində Vladimir Putinlə görüşün Leonardo di Kaprio prezidentə nənəsinin rus olduğunu deyir. Leonardonun sözlərinə görə, nənəsi Yelena Rusiyadan köçəndə 2 yaşında olsa da, rus dilində danışmış və onun babası da rus olub. "Ona görə də, mən yarı rusam," - deyər aktyor bildirib.

Leonardo adını isə aktyora anası verib. İtaliyada muzeydə Leonardo da Vinçinin əsərlərinə baxanda anasını bərk sancı tutub və buna görə də o, gələcək övladına Leonardo adını verəcəyini deyib. Leonardonun 1 yaşında valideynləri ayrılıb və o, anası ilə qalıb. Kiçik Leonardonun anası işlədiyinə görə o, Los-Ancelesin müxtəlif məhəllələrində qalmalı olurdu.

Leonardo əvvəlcə "Seeds elementary School" məktəbinə gedib. Məktəbi bitirdikdən sonra "Los-Angeles Center for Enriched Studies" Universitetinə daxil olub.

Karyerası

Leo ilk dəfə 2 yaş yarımlıq olanda -- atası onu məşhur uşaq telesousuna aparanda kamera qarşısında durub. 14 yaşında aktyor olmaq qərarına gələn Leonardo bir agentlə tanış olur. Leonun saç düzümü və adı agentin diqqətini cəlb edir. Yeniyyətə Leo 30-dan artıq reklam rolində və bir neçə serialda, o cümlədən məşhur "Santa Barbara", "Lessinin yeni sərgüzəştləri", "Rozanna" və başqa seriallarda çəkilib.

Onun kinoda debütü "Dilavərlik - 3" adlı komediyada olub. 1991-ci ildən o, "Xəstəliyin inkişafı" adlı serialda çəkilməyə başlayıb. Ancaq "Bu oğlanın həyatı" filmində Robert de Niro və Ellen Barkinlə tərəfmüqabili olduğundan, tezliklə işini yarımçıq qoymağa məcbur olub.

Sonralar, 1993-cü ildə Leonardo Conni Depp ilə birlikdə "Hilbert Qreyv nə gəmirir" dramında çəkilib. Bu filmə o, Arni - Hilbertin ağıldankəm qaradaşı rolunda oynayıb. Film tənqidçilər tərəfindən yaxşı qarşılanıb. Bu roluna görə Leonardo di Kaprio ilk dəfə olaraq "Ən yaxşı ikincidərəcəli rola görə", "Qızıl qlobus" və "Oskar" mükafatlarının nominantı olub.

1995-ci ildə Kaprio Şeron Stoun, Cin Hekmen və Rassel Krou ilə birlikdə "Cəld və ölü" filmində çəkilib. Bundan başqa o, "Tam tutulma" filmində şair, yaşca özündən böyük olan həmkarı Pol Verlenə vurulmuş və ondan ustad dərsləri almaq istəyən Artur Rembo rolunda çəkilib.

1996-cı ildə "Romeo və Cülyetta" filmində Romeo rolunu ifa edən aktyor Berlin film festivalında "Ən yaxşı kişi roluna görə" "Silver Berlin Bear" mükafatına layiq görülür. Bu film 147 milyon dollar gəlir gətirmişdi.

1997-ci ildə rejissor Ceyms Kameron Kaprioya dünya şöhrəti gətirən məşhur "Titanik" filmi çəkib. Aktyor bu filmə Cek Davson rolunda çəkilib. Leo əvvəlcə filmə çəkilməkdən imtina edir. Lakin sonradan Leonun istedadına inanan rejissor onu razı sala bilib. 1996-cı ilin əsas mədəniyyət hadisəsi sayılan film 11 Oskar mükafatına layiq görülüb. Lakin mükafatın təqdimatı, Kino Akademiyasının "Ən yaxşı kişi roluna görə" kateqoriyasında Leonardo di Kaprionu irəli sürmədiyinə görə qalmaqallı keçib.

Buna baxmayaraq, Leonardo di Kaprio bu filmə görə ən yaxşı aktyor nominasiyasında "Qızıl qlobus" mükafatına layiq görülüb.

Məhz "Titanik" filmindəki roluna görə Leonardo di Kaprio Hollivudun ən çox qazanan aktyorları sırasına daxil olub.

"Titanik" bütün dövrlərdə ən çox izlənen filmidir.

1997-ci ildə "Pipl" ("People") jurnalının apardığı araşdırmaya görə, Di Kaprio dünyanın 50 ən gözəl insanı siyahısına daxil olub.

Di Kaprio bundan sonra Vudi Allenin ağ-qara "Məşhurluq" adlı filmində çəkilib. Elə həmin il o, həm də "Dəmir maskalı adam" filmində XIV Lüdovik roluna çəkilib. Tənqidçilərin soyuq reaksiyasına baxmayaraq, bu film ABŞ-da və dünya prokatında 180 milyon dollara yaxın gəlir gətirib.

2002-2007-ci illər

2000-ci illərin əvvəllərində di Kaprio "Amerika psixopati" filminə maraq göstərsə də, sonradan Patrik Beytman rolundan imtina etdi və həmin rolunu Kristian Beyl oynadı.

2002-ci ildə Leo rejissor Stiven Spilberqin kriminal tragikomediya janrında çəkdiyi "Bacarsan, tut məni" filmində çəkilib. Əsasını hələ 1960-cı illərdə kobudluğu, qabalığı ilə ad çıxarmış Frenk Ebiqneylin bioqrafiyasının təşkil etdiyi film cəmi 52 gün ərzində 147 müxtəlif məkanda lentə alındı.

Növbəti layihədə di Kaprio Klint İstvudun Federal Təhqiqatlar Bürosunun ilk direktoru Edqar Quverdən bəhs edən "Con Edqar" filmində çəkilib və bu film də aktyora daha bir "Qızıl qlobus" mükafatı qazandırır.

2012-ci ildə Kventin Tarantino di Kaprionu "Azad edilmişlərin canqosu" filmində dəvət edir. Qəddar Kellvin Kendi rolunu oynayan Leonardo di Kaprio doqquzuncu dəfə "Qızıl qlobus" mükafatını qazanır.

Tənqidçilərdən müsbət rəy alan bu ekran əsəri Kapriounun karyerasında ən çox gəlir gətirən filmlərdən biri oldu. Beləliklə, Leonardo bu filmdəki roluna görə özünün üçüncü "Qızıl qlobus" mükafatını qazandı.

2006-cı ildə Leonardo "Al-qırmızı almaz" və "Dönük" filmlərində çəkildi. Rejissor Edvard Sviqin çəkdiyi və Simon Honsu, Cenifer Konellinin də rol aldığı "Al-qırmızı almaz" filmi 1999-cu ildə Syerza-Leonedə vətəndaş müharibəsi zamanı almaz axtarışı və satışı ilə məşğul olan gənc qaçaqmalçı Denni Arçerdən bəhs edir.

Rejissor Martin Skorsezenin çəkdiyi "Dönük" filmində Leo irland mafiyasını dəstəkləyən polis Uilyam Kostiqan rolunu ifa edib. Tənqidçilərin müsbət rəy verdiyi bu filməki roluna görə Leonardo di Kaprio "Qızıl qlobus" və "BAFTA" mükafatlarına layiq görülür. Filmə Kapriodan başqa, məşhur aktyorlar Mett Deymon, Cek Nikolson, Martin Şin və Mark Uolberq də çəkilib.

2008-ci ildə Leo rejissor Ridli Skottun yazıçı Devid İqnatiusun eyniadlı romanı əsasında çəkdiyi "Yalanın cəmi" filmində və elə həmin il aktrisa Keyt Uinslet ilə birlikdə "Dəyişikliklər yolu" filmində çəkilib və bu filməki roluna görə növbəti "Qızıl qlobus" mükafatını qazanır.

Növbəti layihədə di Kaprio Klint İstvudun Federal

Təhqiqatlar Bürosunun ilk direktoru Edqar Quverdən bəhs edən "Con Edqar" filmində çəkilib və bu film də aktyora daha bir "Qızıl qlobus" mükafatı qazandırır.

2012-ci ildə Kventin Tarantino di Kaprionu "Azad edilmişlərin canqosu" filmində dəvət edir. Qəddar Kellvin Kendi rolunu oynayan Leonardo di Kaprio doqquzuncu dəfə "Qızıl qlobus" mükafatını qazanır.

Bir müddət sonra Leonardo Skorseze ilə yenidən əməkdaşlıq edir və "Uoll-stritdən olan canavar" filmində çəkilib. Bu, Skorseze ilə Kapriounun beşinci birgə işi olur. Bu filməki roluna görə də Kaprio "Qızıl qlobus", "Oskar" və "BAFTA" mükafatlarına namizəd göstərilir. Filmin çəkilişləri bitdikdən sonra Leo elan edir ki, artıq yorulub və istirahət etmək istəyir.

Şəxsi həyatı

Kapriounun sevgililəri, əsasən məşhur modellər olub. Lakin bu münasibətlərin heç biri evliliklə nəticələnməyib. Məsahibələrinin birində o, evlənməyəcəyini söyləyib.

1990-cı illərdə Leonardo danimarkalı model Helena Kristensenlə görüşürdü. 2000-ci ildən 2005-ci ilə qədər isə braziliyalı model Jizel Byundhenlə yaxın münasibətdə olub. 2006-cı ildən 2009-cu ilə qədər isə o, israill model Bar Rafeinin məşuqu olub. Onlar 2010-cu ildə ayrılıqlarını rəsmən elan ediblər. 2010-cu ildə cütlük yenidən görüşməyə başlayıb və artıq evlənməyi planlaşdırıb. Lakin bir müddət sonra "Nyu-York Post" qəzeti 2011-ci ilin mayında onların birdəfəlik ayrılıqlarını yazıb.

2011-ci ilin iyun ayında Leo aktrisa Bleik Layvli ilə görüşməyə başlayır. 2011-ci ilin oktyabrında isə onlar ayrılıqlarını, lakin dost kimi qalacaqlarını bəyan edirlər. 2011-ci ilin dekabrından aktyor "Victoria's Secret" brendinin alt paltan geyimləri modeli Eron Hizertonla görüşsə də, 2012-ci ilin noyabr ayında hər ikisinin gərgin iş qrafiki səbəbindən ayrılıqlarını bildirirlər.

2013-cü ilin may ayında aktyorun alman model Toni Qarmla sevgi macərası başlayıb.

Los-Anceles və Manhettendə malikanələri olan Leonardo di Kaprio 2009-cu ildə Beliz adası yaxınlığındakı Blekador adasını alıb və orada təmiz ekoloji kurort şəhərciyi yaratmağı planlaşdırır.

Maraqlı faktlar

Əgər bəyəndiyi ssenari olarsa, Leonardo di Kaprio Stalinin obrazını canlandırmağı arzulayır.

Leonardo anasını ən yaxın dostu hesab edir və vaxtaşırı ona bahalı hədiyyələr alır. Dediyyə görə, onunla ciddi münasibət quracaq qızı əvvəlcə anası bəyənməlidir.

O, 5 yaşından antropologiya ilə maraqlanır. Hal-hazırda evində bir neçə vəhşi dinovavr qalıqları var.

Aktrisa Keyt Uinslet Leonun bağışladığı üstü yazılı üzüyü heç vaxt barmağından çıxartmır. Lakin orada nə yazıldığını indiyə qədər Keytlə Leodan başqa, kimsə bilmir.

Leonardo di Kaprio 80-ci illərin estetikasına daha çox yaxındır. Endi Uorxola, Jan Mişel Baskiya, Françesko Klemente və Culiana Şnabel Kapriounun ən çox sevdiyi qəhrəmanlardır.

O, heç vaxt evlənməyəcəyini deyir, çünki çox azad insan olduğuna görə heç vaxt heç kimin sözüylə oturubdurmaq istəmir.

Leonardo di Kaprio üçün xüsusən janr yoxdur. O deyir ki, ssenarini oxuyur və sonra intuisiyası işə düşür. İntuitiv şəkildə qərar verir ki, bu filmə çəkilmək, yoxsa yox.

NARINGÜL

Leonardo di Kaprio - Stalin olmaq istəyən aktyor